

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XVIII. 1905

Štev. 2.

VSEBINA.

	Stran
F. S. Finžgar: Dr. Matija Prelesnik	65
Anton Medved: Bogdan-Venedu	68
Leopold Turšič: Nasmeh večnomladne sreče. † Dr. Matiju Prelesniku	68
Bogdan Vened: Vineta. Baltiška povest. (Dalje)	69
Zvonimir: V slovo	75
Zvonimir: Spomini	75
Dragan Šanda: Jurčič-Scott	76
Fr. S. Finžgar: „Games-love.“ Črtica	84
Zvonimir: V luninem soju	90
Fr. Štingl: František Sušil. Češkemu buditelju, duhovniku, pesniku in učenjaku k stoletnici	91
Zvonimir: K domu	95
Zvonimir: Med šumom življenja	95
Dr. E. Lampe: Londonski izprehodi. (Dalje)	96
Silvin Sardenko: Pod grenkim jarmom	102
Ivan Ivanovič: Čarovnica. Pripovedka. (Dalje)	103
J. K.: Rodbinski priimki na Slovenskem. Napravljeni iz kra- jevskih imen	110
Književnost	112
To in ono	119

Šah in skrivalnica na ovitku.

SLIKE.

Dr. Matija Prelesnik. — Na Nevi. A. Beggrov. — Nagrobni spomenik. A. Gangl. — Na pašo. Fr. Zvěřina. — London: Pred „Angleško banko“. — London: Fleet-Street in Ludgate-Hill. — Prijazna soseda. — Maksim Gorkij v ječi. — Blaženi Marko Križevčan. Po stari sliki. — Razstava vajeških del v Ljubljani. Folografiral Fr. Vesel. — Baron Gautsch pl. Frankenthurn, avstrijski ministrski predsednik. — Grof Štefan Tisza, ogrski ministrski predsednik. — Grof Agenor Goluchowski, avstro-ogrski minister zunanjih zadev in predsednik skupnega ministrskega sveta. Baterija težkega japonskega topništva. — Ruski častniki obedujejo. — Maršal Ojama s soprogo. — Granata obležnega topa izpred Port Arturja.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „**Katoliška Tiskarna**“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2,5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravištvo v „**Marijanišču**“

DR. MATIJA PRELESNIK.

Potrkal sem enkrat, dvakrat — nič. Potrkam tretjič — zopet nič. In vendar je tičal ključ v vratih. Torej naprej! Vstopil sem brez dovoljenja k prijatelju — vstopil sem v tisto skromno in revno sobico, kjer si, naš Matija, prebil zadnja štiri leta. To je tista in taka ozka sobica, kakor bivajo v njih študentje, sobica prava sestra onih raznih svetovnih sobic, kjer so v tihoti in skromnosti vzkli veliki duhovi. Pult in miza — vse nastlano s knjigami, izpiski in pričetimi

rokopisi. Genijalen nered. In ob pultu v kotiču postelj in na njej je ležal tedaj Matija, ko sem ga obiskal zadnjič v njegovi sobi.

Nepremično je ležal. Čez glavo je bil zagrnen v črn plašč. Rahlo sem se bližal postelji in dvignil z glave zagrinjalo. Prepričan sem bil, da spi. In ni spal. Njegove oči so bile odprte in so gledale nekam daleč, nevemkam, v davnino menda.

„Matija, ali spiš?“

Ni odgovoril. Počasi so se mu začele oči jasni, kot bi se njegov duh vračal od daleč, s pokopališča davnih in daljnih grobov, tam nekje od otoka Rujana, iz dvorov in gradov Bodričev, kot da bi bil cestoval po davno preraslih potih baltiških Slovenov.

„Matija, ti si bolan!“

Krog oči mu je bilo videti rumenkaste sence. Tedaj so oživele njegove lepo rezane ustnice, stresle so se v nasmehu, iz katerega mi ni bilo mogoče razbrati, ali je v njem ironija, ali prijateljski pozdrav, bolečina ali pa popolna apatičnost. Izpod črnega plašča mi je pomolil roko in se hitro dvignil s postelje, stopil pred-me in rekel sicer krepko, a zopet z istim glasom, v katerem so bili prav taki akordi, kakor v smehu njegovih ustnic.

„Kdo pravi, da sem bolan? Poglej me, da sem junaški!“

„Matija, drago mi je!“

In tudi iz mojega odgovora je donelo vse prej kakor vera v njegove besede.

Stopila sva k pultu in se naslonila nanj. Stare knjige so ležale odprte, napol prečitane, nataknjene z raznimi listi in zaznamki.

„Matija, ti študiraš že za tretjo povest?“

„Cest iščem, starih cest po baltiški domovini!“

„Cest iščeš?“

Matija se je zopet rahlo in trudno nasmehnil.

„Kajne, cest iščemo v davnini, in v sedanjosti nimamo cest in nimamo zvezd!“

In zopet me je pogledal z očmi, krog katerih so legale bolne, rumenkaste sence.

„Pustiva to! Fant, ali kaj delaš? Bodi priden in delaj! Pri nas se premalo dela, in kar se dela, se dela vsepovsodi prehitro, skokoma — čez gore, brez cest in brez zvezd...“

In začela sva govoriti o literaturi, kjer je bil on tako doma in je sodil vse tako tehtno in modro...

Moral sem iti, prehitro sem moral od njega. In zadnjo besedo, ki sem jo čul iz njegovih ust, sem vzel seboj in sem jo zaprl v svoje srce in z mano hodi in bo hodila,

dokler mi ne ohromi roke in glave usoda vseh ljudi — zadnjo besedo, ko mi je segel v roko zadnjič — in nisva za to vedela in niti slutila nisva tega — veliko besedo, namreč: „Fant, delaj!“ — — —

In sedaj te ni več, Matija. Ni te več!... Saj bi človek ne verjel, ko ne bi sam stal tedaj ob mrzlem grobu, ko je žvižgala burja po gomilah in so ti postlali posteljo pri sv. Krištofu — in je zdrsnila rakev v odprto črno žrelo.

„Grobovi tulijo!“ Strašna in grozna je ta beseda — in ko jo je človek prvič čital, se je zgenil ob njej. In sedaj se tudi zgane in se strese, toda vso bridko resnico teh besedi ima pred očmi, da bi jo lahko prijel in pritisnil na steno kot grozni pečat. Da, odprti grobovi v naši domovini kakor hlatajajoč zevajo in požirajo, kar je lepega, pohodijo vse plodonosne njive, ko komaj poženo prvo klasje in obetajo bogatih sadov.

In ob takem grobu človek postoji in se zamisli. Bodi še tako mrzel, bodi trezen poldan — vrine se ti neka skeptična sodba — da ne bi bila resnična! — ali niso ti udarci — udarci usodne osvete?

„Cest iščemo v davnini, in v sedanjosti nimamo cest, nimamo zvezd!“

Kako bridek stavek! Koliko tragike je v njem!

In kdorkoli se peča z umetnostjo v Slovencih, vse to bridko čuti. In čim rahleje srce nosi kdo v prsih, tem teže prenaša to disharmonijo, tem prej omaga pod pezo — tem prej mu izbije smrt iz roke kist in pero.

„V sedanjosti nimamo cest — —“ O, imamo ceste — pa se vijejo više nad prahom in blatom, više za drugimi cilji. In če človek, kogar duh ima mnogo poleta, zavozni na vsakdanjo cesto, kako mu je pusta, kako dolgočasna; in on se opoteka na njej, utruja se in trpi. In ljudje, ki ga srečavajo, se ozirajo na umetnika in majejo z glavo. Škoda, da ni to navaden človek! Brez karte hodi po cesti, pogledaj, za dva kantona je zašel predaleč in sedaj se v potu svojega obraza vrača. Revež! Pustimo ga! Pojdimo dalje, da se nam ne pridruži!

Oprosti, dragi Matija, da ob tvojem grobu govorim te besede. Meni se je zdelo, da sem v tebi bral vselej te besede, gledal vselej to resnico. Morda sem se motil; da bi se bil! Ali to prepričanje hodi z mano in se me drži kakor moje ime in ne morem se ga otresti in tudi povedal ga še nisem nikoli. Povedal sem ob tvojem grobu, ker vem, da mi ti ne braniš, ne braniš, ko bi tudi vstal in stopil pred-me.

Da pa to disharmonijo prenese, za to je treba jekla; srce je premehko. Jeklo mora biti tako močno, da se loti stene in jo predolbe, da se nastavi tisoč sulicam in se kopja zlomijo ob njem kakor bilka.

In tvoje srce, Matija, ni bilo jeklo. Tvoja roka ni bila bojovita. Ti si imel v rokah harpo, starodavni bard! Bela brada bi ti pristojala, dolga halja in dolgi lasje. In ti si peval o zgodbah davnih bratov. Tvoje oko ni videlo sodobnosti — nazaj si gledal, daleč nazaj; po grobiščih si hodil in poslušal glasove, ki so doneli kot pravljice opolnoči!

Da, to je bil dr. Matija Prelesnik. Izključno epik. Pri vsakem pisatelju in pesniku se pozna šola. Pri Bogdanu Venedu moramo odkrito priznati, da ni sledu po kaki šoli. Kdor je prebral njegovega „Ferdulfa“ v „Knezovi knjižnici“, mora nepristransko priznati, da je ta dikcija, jezik, vsa pesnitev nekaj tako samoniklega in samostojnega v našem slovstvu, da mu ne dobite podobnosti. Njegovi verzi zvené kakor kraguljčki na vratu iskrega konjiča. Pri njem se vidi, da verzov ni delal, ni koval — ne. Njemu je bilo samo potreba, da je burnemu toku, ki je vrel na dan, stavil zatvornice in ga urejal.

V dolgi povesti „Nesrečno zlato“ je dokazal tudi velik talent in doumevanje za ljudsko snov. Koliko epizod, odlomkov v tej povesti, kjer je ton in milijé našega ljudstva tako zadet, da se z lahka meri z Jurčičem. Ali to je bila samo ena povest —

Prelesnika je vleklo nazaj v davnino. Dasi je pisal tudi vrle znanstvene članke, si je zastavil veliko nalogo, da ustvari Slovencem trilogijo iz žalostne zgodovine polabskih Slovenov. Koliko je on študiral! In plodova teh zgodovinskih študij sta dolgi povesti „Naš stari greh“ in „V smrtni senci!“

Nečem ti po smrti viti vencev za ti tvoji deli. Ti si bil v življenju preskromen. Ti si bil vse prej kot egoist — ljubil si vse bolj, kakor samega sebe, kakor svoje duševne otroke. Nikoli nisi bil zadovoljen s svojimi deli. Imajo nedostatke, so tuintam vrzeli, stoji pa trdna resnica, da sta to deli, ki sta vredni spoštovanja in ki zavzemata v pripovedni literaturi odlično mesto. In če so malenkostne hibe v dolгих povestih — katere so brez njih? Ali nisi sam izrekel apologijo zanje, ko si trdil, da se dela prehitro! Da, toliko snov preštudirati in med študijami sproti klicati iz starih grobov junake in junakinje ter jih voditi v boj in na pirovanje — to je težko, pretežko. In prav ta Prelesnikova ponižnost, to njegovo vedno hrepenenje po boljšem, po popolnejšem, to je najboljši argument, da bi se bil njegov veliki duh dvignil še na višek popolnosti, da bi ga zrl visoko gori nad nami in bi se mu čudili.

In zdaj je vse proč. Srce je dohrepnelo, visoki cilji so z eno črto zabrisani, mi stojimo ob tvojem grobu. Uprav si postajal pravi mož, bližalo se ti je triintrideseto leto — ko bi bil že očiščen mladostnega vrenja in kipenja snoval z globokim umom, mehkim srcem in odločno roko poteze novih umotvorov. Ali ti tega nisi dočakal. Legel si k pokoju.

Človek bi ob gomili plakal, ko bi te ne ljubil. In ker te ljubim, se radujem, da si prišel na visoko cesto, pod jasne zvezde, plaka naj pa ob tvojem grobu domovina, ker ona je največ izgubila in naj ti bo hvaležna za delo in sadove!

F. S. Finžgar.

Bogdan-Venedu.

Mladostni mož, trpljenja rob!
 O koliko prehitro
 morjá ti je brezdanja glob
 požrla varno sidro!

Poslušamo zdaj Labo
 in žrce na Rujani,
 ko plakajo za tabo
 junaki slavnoznani.

Za tabo se inako
 prijateljem nam dela,
 da mlademu ti v rako
 usoda je velela.

Zakaj si hranil vero
 minljivim zemskim upom?
 Prinesli so ti mero
 do vrha polno s strupom.

Mladostni mož, molčeči mož,
 iz duše se nam toži...
 natrgal si nam lepih rož,
 sam sličen — mrtvi roži.

Anton Medved.

Nasmeh večnomlade sreče.

† Dr. Mat. Prelesniku.

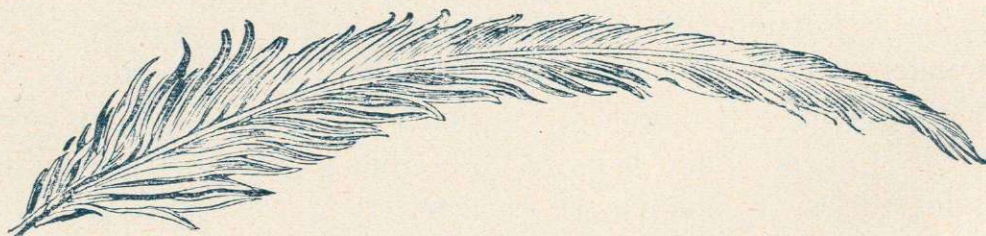
Novoletni so zvonovi
 nam voščili dobro jutro,
 nam voščili mir in srečo,
 in sami smo si želeli
 sreče in miru.

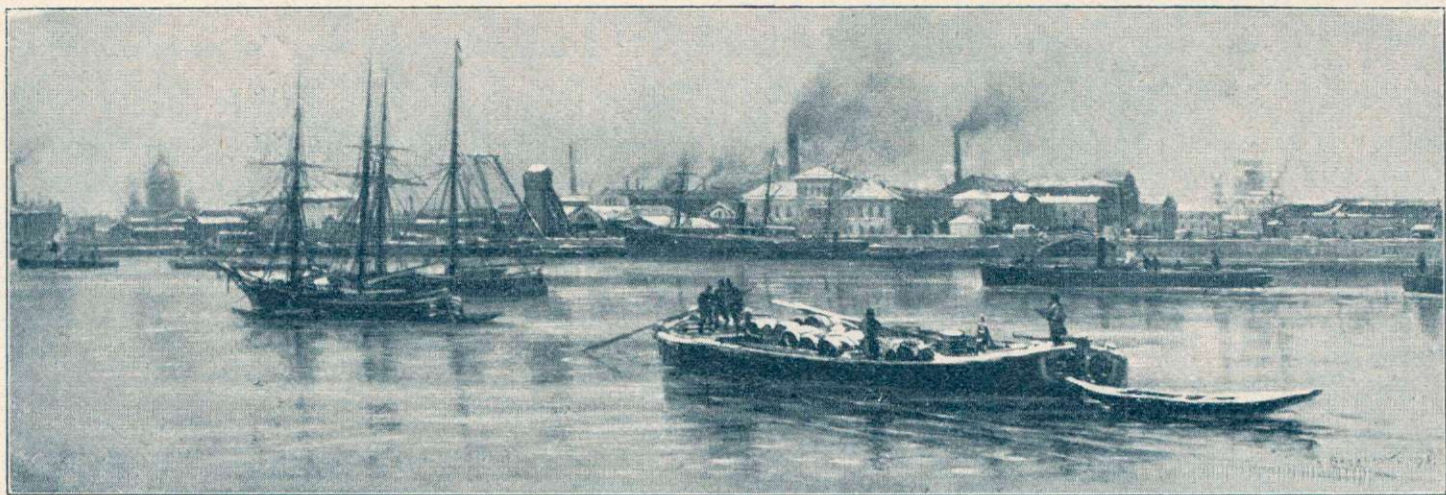
Roke so ti bile mrzle
 in držale zlati križ so
 in oči so v Krista zrle,
 a na ustnih ti skrivnostni
 krožil je nasmeh ...

Pa smo pristopili k tebi,
 da bi segli ti v desnico
 in enako ti voščili;
 toda ti se nisi vzdramil
 iz nebeških sanj.

Zublji sveč so trepetali,
 tresle se mrtvaške palme,
 plakala so naša srca,
 ti pa v svoji večni sreči
 si se nam smehljal ...

Leopold Turšič.

NA NEVI.

A BEGGROV.

BOGDAN VENED:

VINETA.

BALTIŠKA POVEST.

(DALJE.)

II.

Roztoku, v jako čedni, dà, okusno zidani hiši, odzunaj z debelimi kitami zelenja, grozdja in bršlina prepleteni, je sedela sedmerica pri večerji, istotako ukusni, obstoječi iz morskih rib in plemenitega sočivja; celo danskih drevesnih sardel, širom širnega sveta poznatih, je bilo videti na mizi.

In da se je na nji žarilo, zlatilo in rumenilo tudi vince, nikakor ne vodeno — no vince svetlo kot cesarski zlat in peneče kot morsko valovje v žarkih zahajajočega solnca — kaj treba praviti.

Jedla in pila in v bratovski ljubavi se gostila je lepa sedmerica — sami možki razen Přebigneveve žene Cvetane, blagovite in plemenite hčere Braslava premožnega, kmetiške hčerke božanske, ali kakor se že imenujejo blagoverne bodriške mladenke.

„Navsezadnje Dobrava ni tako skrajno nazadnjaška Solčava.“

„Našo Solčavo ti pa kar pri miru pusti!“ se je zaletel velikan Bojan iz Solčave nad

Přebignevom. „Tam je tekla zibelka meni, tekla mojemu očetu in staremu očetu tvojemu. In kjer oče obsedi, ta dom naj sin vzdrži, sicer bodo prišle nad dotičnega žuželke, ki bodo potokle vse njegove pridelke, sicer bode prišel nad dotičnega grom, ki bode porušil njega dom“, pravi stari pregovor.

„Saj sem se hotel samo malo ponorčevati“, je tolažil Přebignev. „Vsa čast Solčavi!“

„A nocoj pa na Dobrave!“ se je smeje odzval Přebignev in vstal, vstal pa z glasom slovesnim, kakor zvonovi, kadar naznanjajo srenji blagoverni svečanost izredno.

„Bodimo resni! Zakaj? Rojaki, v našo dežel in najprvo v našo sredo je stopil zakoniti vladar te dežele, knezovič Henrik, velikega nadkneza drugorojeni pravoveren sin. Ker je prvorojenec Gotšalk padel na polju slave, gre nasledstvo v knezovini pravno in postavno njegovemu drugorojencu knezoviču Henriku. Ta bi bil kdaj že rad zasedel prestol svojega otca in praotca. A zakaj ga ni, veste vi sami. Kriv je tega kleti Rujanec Krut, ki so ga izbrali Bodriči neznažci za nadkneza bodriškega. Ni si

upal domov po svojo dedovino. Krut razpolaga z velikanskimi vojnimi silami. Le migniti mu je treba z mezincem, treba mu le udariti z nogo ob tla, pa bodo rastli in vstajali iz zemlje voji kakor trobentice ali marjetice spomladi, ko solnce razprši sneg, ali kakor gobe po dežju. Vsa dežela je na njegovi strani, če že ne iz prepričanja, pa iz bojazni.

Henrik pa, s kakšno vojno razpolaga on? Pač je imela v Bodričih Gotšalkova rodbina še dosti pristašev, ali ti se niso upali z barvo na dan. Da, ko bi Henrik vdrl v deželo z mogočno tujo pomožno vojsko, recimo z dansko ali saksonsko, potem bi že šlo, potem bi se vsekako gotovo mnogo pravovernih Bodričev mu pridružilo in šlo nad Kruta! Ali kaj? danski kralj je bil po sramotnem porazu, ki ga je doživelo njegovo brodovje na Angleškem, sam siromak. Saksonec Magnus pa nič manjši: vedno zapleten v boj z nemškimi kraljem!

Jaz sem Henrik, svojemu tovarišu večkrat svetoval in prigovarjal, naj pride domov in poizkusi pehniti Rujanca s prestola. No sedaj se je vendar odzval in sicer precej, ko sem ga povabil . . .“

„In zakaj ravno sedaj in precej?“ se je oglasil zdajci knezovič in vstal jadrno. „Přibigneu bi pač tudi to vam lahko povedal, pa naj vam povem jaz sam.“

Zatrdno vam je še vsem znano, kdo je ob ustoličenju kneza Kruta pred desetimi leti v Velegradu rešil mene in spremljevalca moja Gojnika in Godimira. Gospoda Tugumira blagoverna vnukinja Slavina. Takrat sem ji obljubil ob slovesu, da bode odslej moja, mojega srca kraljica. In na to svojo besedo, na to obljubo sem potem vedno mislil, in bil tudi trdno namenjen jo uresničiti ob svojem času. A ta čas dolgo ni hotel priti. Cela večnost se mi že zdi teh deset let, odkar sem ostavil Bodriče, odkar nisem videl Tugumirove zlatolase vnukinje. Ko mi je pa zadnjič Přibigneu, moj prijatelj in tovariš izza mladih let — v Glinu sva bila vkup v samostanski šoli sv. Mihaela — poslal oni dan po nekem trgovcu pisanje,

da je začel Rujanec Krut kar naenkrat od vseh strani napadati srce Tugumirove vnukinje, me je zbodla ta vest, kakor bi me pičila kača; planil sem kot ris pokoncu — nad volčjo zverino, ki mi hoče ugrabiti moje lepo, nedolžno, krotko jagnjetce . . .

Gojnik govori takoj z Gormom, naj se z mojo ladjo pripravi za na pot proti bodriškemu ozemlju! Jarčico podimo pred kraguljem.“

„Kakšno jarčico, če smem vprašati?“

„Slavino Tugumirovo pred Krutom.“

„Imenitno. To bode Godimir vesel!“

Ladja je bila kmalu pripravljena z vsemi potrebščinami. Pa so odpluli.

Trgovcu slu sem odgovoril, naj pove, da pridem prihodnji teden.

Pred zalivom roztoškim naj vsako popoldne plove s čolnom, kakor bi se šetal, in jih pričakuje — zakaj pred mrakom enkrat bodo prišli, bodo že tako uravnali tek ladje — da jih opozori na morebitno nevarnost.

Prostovoljno se nam je pridružil Oskar, danski plemič. Ravno pred poroko mu je umrla nevesta. Da bi prebolel žalost v tujini, se je ponudil meni, naj ga vzamem s seboj.

In srečno smo došli na baltiško obal, srečno pod Přibigneuov krov, pod katerim nam je pripravila blagoverna Cvetana krasno večerjo, da se pokrepčamo po daljnem potovanju in da se vsi skupaj pokrepčamo za posvetovanje, ki smo se zaradi njega nocoj tu zbrali.

Přibigneu, ti kučegazda, ti imaš prvo besedo. Govori, kako stoji naša stvar v Bodričih.“

III.

V nadknežjem dvorcu velegrajskem je sedel v svoji spavnici pri majhni mizici nadknez Krut. Postelj je bila odgrnjena, ura že pozna, v gradu že vse tiho — vse je vabilo k počitku. Toda nadknez se ni zmenil za to vabljenje.

Nepremično je sedel pri mizici in podpiral glavo z levico. S tresočo desnico, ki jo je zdajpazdaj privzdignil od mize, pa je

segal po majoliki, katera je stala pred njim. Strastno hlastno in grgrajoče je požiral žganico. Zopet si je podprl glavo in se zaglobil. Pa je zopet segel po majoliki. Toliko, da je ni prevrnil. Pomaknil je luč s srede mize bliže. In kakšna glava, kakšen obraz se je pokazal v tej luči!

Oj, to ni bila več ona lepa, gostokošata, apolonova, ponosita glava, s katero je pred desetimi leti tako dražestno potresal in prikimaval bodriškemu narodu, ko ga je ob vstoličenju tako navdušeno pozdravljaj; to ni bil več oni lepi, tako lepi obraz, kakor bi ga izrezljal največji umetnik; to niso bile več one prelestne oči, jasne kot pomladansko razgaljeno nebo, čiste kot čista voda studenčnica, ki je ž njimi znal omamljati vse, ki so prišli z njim v stik. Te oči niso imele nikakega bleska več, bile so motne in kalne kot mlaka, kot luža na potu po hudi plohi. Obraz knezov je bil pa ves zabrekel in začrnel, vse prej nego lep.

In če bi vprašali, kdo je knezu tako spačil obraz, kdo skalil oči, bi nam odgovorila majolika s srede mize: Jaz! — —

Izza onega usodnega dneva Gospodnjega leta 1070., ko je pred Plonom potolkel Budivojevo vojno — med drugimi Budivojci tudi Pluzonovo hčer Slavico, svojo milico, ki jo je toliko časa iskal, nazadnje jo pa našel umirajočo pred svojimi nogami, zadeto od njegovega lastnega kija —, je bil Krut ves izpremenjen, popolnoma drug človek, kakor prej. V svoj šotor se je zaprl, nikogar ni pustil k sebi in cel dan ga ni bilo na izpregled. Vojniki so ga pustili pri miru: spoštovali so s svetim pomilovanjem njegovo bol, vsi so sočuvstvovali z njim, kajti vsi so vedeli ali vsaj slutili, kaj se godi v njegovi duši in vsem se je v globočino srca smilil nesrečni knez, ki je prišel že ob drugo nevesto, in ob to drugo na tako grozen način, da jo je nevede sam potolkel.

„Človek ni iz kamena, in tudi v bitki neizprosni, na videz kot železo hladni, ima brezsrčni vojak-junak čuteče srce, včasih še bolj čuteče, še bolj rahlo, kakor drugi razneženi in jokavi zemljani!“ Tako so dejali

vojniki in pustili svojega gospodarja prvi dan v miru: naj preboli srčno bol.

Ko ga pa tudi naslednji dan še ni bilo iz šotora, je pa začelo vojnike skrbeti.

„Nadknezova žalost je umevna“, je govoril velmož Gostomiselj iz Ribnice, „toda žalost mori, mori duševno in telesno. In brez jedi in pijače tudi ne more živeti. Stojmir, ti si nadknezov prvi in najljubši mu pobočnik. Pojdi v šotor in predrami nadkneza iz duhomornih misli in neplodnega razmišljanja v stvarih, ki so se že izvršile in ki se ne dajo več popraviti in poravnati. Naj gleda rajši v bodočnost.“

In Stojmir je šel v šotor in našel nadkneza na postelji. Vznak je ležal, roke pod glavo, in z bulečimi očmi štrlel v strop.

„Človek, kaj hočeš?“ je zarohnel Krut nad prišlecem.

„Gospodar . . .“

„Nič, gospodar! Jaz nisem več vaš gospodar, ne maram in tudi ne smem biti, ker so me bogovi zapustili. Zapustite me še vi, in si izberite drugega nadkneza. Jaz odrinem v širni svet, da me noben Bodrič in Rujanec ne bode nikdar več videl in tudi ne slišal o meni!“

„Nadknez, ne govori tako! Tako govorjenje ne pristoja gospodarju. Kako moreš reči, da so te zapustili bogovi, ko so ti k prejšnjim lovorovim vencem zmage odličili glavo ravnokar z najlepšim lovorovim vencem — s popolno zmago nad Budivojem.“

„Ne govori mi o zmagi; to ni bila moja zmaga, to je bil moj poraz, najhujši, kar sem jih kdaj doživel. Celo neoboroženo vojno sem dal poklati po nedolžnem vsled ene same besedice obrekljivega človeka. In pobil — oh, strah in groza! — pobil sem svojo ročno nevesto svojo, predobro Pluzonovo hčerko. Ali ni to grozno, vnebovpijoče? Njena nedolžno prelita kri kliče name srd vseh bogov in božic rajskih. In ali ne bode Ježibaba imela odslej dovolj vzroka preganjati me po daljnih lesovih kakor roparsko zverjad?“

„Gospodar, saj nisi ti sam kriv, da je padla pod tvojim kijem. Saj si jo iskal dolga

leta, hoteč jo osrečiti. Ona sama je kriva, da je našla tako smrt! Zakaj je pa prišla in ubegnila k Budivoju? S tem svojim činom je storila zločin veleizdaje, pa jo je zato doletela zaslužena kazen. In ona je zatrdno največ krščanskih Bodričev zavedla v Budivojev tabor in tebi več škodovala kakor razposajeni in lahkoživi Budivoj. Da je padla pa ravno pod tvojim kijem, je bil samo slučaj, ali so pa vsemodri bogovi nalašč tako ukrenili. Kdo bi vedel? Globoka kot neproderna in neizmerna morska globina je njih modrost, in stokrat bistrejši od orlovega je njihov pogled, ki z njim zró s sinjih višav na staro zemljo in odločujejo tek in tok usode zemljanov črvičev. Torej pusti to neplodno in škodljivo razmišljanje. Kar je, je. Pusti preteklost in glej rajši v bodočnost, v veselo, lepo, sijajno!“

„Človek, ali bledeš! Moja bodočnost da bode vesela, lepa, sijajna — po tem strašnem dogodku, ki menda nima primere v svetovni zgodovini.“

„Pa še koliko primer! Kolikrat se je že zgodilo, da je ljubimec nevedoma in pomotoma ubil svojo nevesto! Prvi nisi, zadnji ne, ki je kaj takega storil. Torej še enkrat: obrni pogled v stran od plonske planjave!“

„Kam? Moja bolest pojde z menoj povsod noč in dan!“

„Povem ti precej, kam. Le malo potrpi. Ti si ves utrujen, izmučen. Čakaj, najprej se moraš malo pokrepčati. Pridem takoj nazaj!“

Stojmir se je kmalu vrnil z dvema steklenicama starine in z mrzlo divjačino.

„Gospodar, jej in pij!“

In nadknez je hlastno jedel in še hlastneje pil. Nadknezu se je v blede lice počasi vračala kri.

„Vidiš, to te bode pokrepčalo, to ti bo dalo moči za nova dela.“

„In kakšna mi bodo ta dela?“

Stojmir je sedel k njemu in mu začel razvijati svoje misli:

„Budivojeva vojska je potolčena. Kar je v Bodričih še pristašev Gotšalkove rodbine, bodo sedaj vsled tvoje zmage vsi zlomljeni,

obupani, za vsak nadaljni odpor proti tebi nesposobni, ubiti. Torej treba hitro izrabiti plonsko zmago. Naša vojska ni še prav nič utrujena — saj niti ni prišla z nasprotnikom v pravi stik. Udari po Helštajncih in jih kaznuj, ker so se bili zvezali z Budivojem, potlej pa nad Šlezvig in dalje proti severu... Pridobiš si novo slavo in bogat plen.“

In vseč je bil nadknezu ta Stojmirov nasvet in bojni načrt.

Bil je zopet dobre volje. Sladka pijača mu je osvežila in oživila žile, segrela otrple ude, in mu napolnila junaško srce z novim pogumom, z odločnostjo in samozavestjo.

„Stojmir, ti si najvrlejši mladec, kar jih poznam. Trčiva!“

In sta pila celo popoldne. Na večer je pa nadknez dal sklicati poveljnike posameznih oddelkov in jim razodel svoj sklep in načrt, da jih popelje nad Holštajnce. Vsi so mu enoglasno in navdušeno pritrdili.

Drugo jutro je dal Krut slovesno, kot se kneginji spodobi, pokopati Pluzonovo Slavico.

Zapeli so bojni rogovi in Krutova vojna se je začela pomikati proti zapadu, napadla je Hamburg, ga razdejala do tal; potem je zmage pijana drla proti severu moreč in pleneč ter naskočila mesto Šlezvig in si podvrgla vso šlezviško deželo. Naloživši ji velik, težek dan je odšla zmagovita vojska nazaj proti domu, obložena z venci slave in bogatim plenom. Zarobili so premnogo blaga in ljudi, ki so jih potem prodali za ujetnike.

Krut je med tem bojnim šumom in hrumom bolj in bolj pozabljal bol srca — vsaj kazalo je tako njegovo vedenje — ki mu jo je zadala Slavičina grozna smrt. Da, zdelo se je že njegovemu bližnjemu spremstvu in vojnikom sploh, da je docela prebolel in da se mu je že popolnoma zacelila srčna rana.

A glavni pobočnik, ki je redno spal v njegovi bližini in je bil priča njegovih nešteti prečutih noči, ki je slišal, kako se je nadknez marsikako noč, ko so njegovi vojniki že sladko spali ali pa peli in igrali v svojih šotorih, nemirno prevračal po postelji

semtertja, samo ta je vedel, da nadknez še ni prebolel bridke izgube. Vedril ga je, kratkočasil ga je, v dobro voljo ga je spravljaj na vse načine. Za nekoliko časa se mu je posrečilo, a za dolgo ne.

Kakšen pa je postal šele Krut, ko se je vrnil iz zmagoslavne vojne v stolno mesto Velegrad! Odklonil je vsak slovesen vzprejem. V svojem gradiču je tičal skoro neprestano, kakor jazbec v jazbovini. Za družbo in družčino je čimdalje manj maral. Ko je opravil dopoldne vladarske posle, se je umeknil v notranje prostore, nemirno hodil po sobi gori in doli, sedel, si podprl glavo z rokami in bulil pred se v mizo, pa zopet začel hoditi po dvorani gori in doli.

Živci so mu bili že vsi razburjeni, v neprestanem valovanju, in da bi jih pomiril, je segel po strupenem zdravilu — po žganici. In tako se je bil kmalu privadil, da brez nje kar živeti ni mogel. Če ni mogel dolgo zaspiti, in so mu razne grozne misli blodile po glavi, če je menil videti v temi po kotih črne pošasti, je zgrabil za majoliko žganice, ki je stala na mizici poleg postelje, in pil, pil toliko časa,

da se je omamil in zaspal. Zjutraj je pa zopet z žganico začel novo delo.

Izprva je znal prikriti ljudem grdo, sramotno navado, ki se ji je bil vdal. A dolgo je tudi njegova izredni orjaška narava ni mogla zatajevati. Njegov nemirni pogled, motne oči, boljbolj zabuhli obraz, neprijeten duh iz njegovih ust — vse to je kmalu izdalo ljudem nadknezovo skrivnost, njegovo zlo razvado. In s strahom so si ljudje pomežikovali in šepetali in se povpraševali, kaj bode iz Kruta, če ne opusti tega strupa.

„Gospodar!“ e stopil nekega dne pogumno predenj pobočnik Stojmir. „Ako mi tudi precej odbiješ glavo, nekaj ti pa vendar moram povedati. Gospodar, kot zvest podanik tvoj, častivectvoj, prijatelj tvoj te lepo prosim: pusti žganico! Ta te bode umorila!“

Nadknez je malo zardel: videlo se je, da ga je vendar še malo sram, nekaj časa je molčal, pa de-

jal: „Pusti me, naj me konča, saj to ravno hočem!“

„Gospodar, kako moreš vendar kaj takega izgovoriti? Ali te ni škoda, škoda tvojih lepih telesnih in duševnih zmožnosti, ki jih

NAGROBNI SPOMENIK.

A. GANGL.

s pijačo uničuješ? Saj nisi gospodar samo svojega telesa, ti si gospodar vsega bodriškega naroda. Veš, kaj si mu obljubil ob vstoličenju: da mu bodeš vrl vodnik, strog sodnik, umen učenik? Reci, če moreš, da nisi tega svečano obljubil?“

„Obljubil sem res — in svojo obljubo hočem tudi držati!“

„Kako neki? Če ne opustiš grde svoje strasti, si izgubljen na duhu in na telesu...“

Nadknez je gledal nekaj časa srepo pred se potem pa dejal: „Bodem poizkusil —“

In poizkušal je in njegovo samozatajevanje so začele spremljati tolaživne, balzamično vplivajoče okolnosti.

Nekega pomladnega dne je nasvetoval Stojmir Krutu, ravno da bi ga v prosti naravi spravil v boljšo voljo, naj se vzdigne na kratek pohod proti jugu, da bo videl, kaj dela ljudstvo tam doli: vladar če je bolj v stiku z ljudstvom, bolj mu je priljubljen.

Nadknez je bil voljan, in kmalu je odpeketal iz Velegrada močan konjeniški oddelek proti jugu z nadknezom na čelu.

Krutu je očividno dobro del ta izprehod. Lica so mu boljbolj žarela, postajal je boljbolj gostobeseden, da so ga bili vsi veseli.

Ljudstvo ga je pa tudi navdušeno, veselo pozdravljalo.

Nadknez se je znal narediti z najbolj preprostimi ljudmi tako domačega, da ga je moral vsakdo vzljubiti.

Bil je krasen popoldan, ko so ti naši konjeniki po ravnem polju dirjali proti Vranovem. Isti so morali mimo Tugumirovega gradička v mesto.

„Čigav je ta gradič?“ je vprašal Krut.

„Gospoda Tugumira“, je odgovoril eden spremljevalcev.

„Tugumir, Tugumir — kdaj in kje sem že slišal to ime! Aha, že vem, ob svojem vstoličenju. On je imel lepo vnukinjo, ki se je postavila za prijetega bodriškega Henrika in njegova spremljevalca. Lepa deklica je bila, pogumna, odločna: še sedaj mi stoji pred očmi — rojena vladarica. Kdo ve, ali je še živa in ali se še ni omožila?“

Komaj je izpregovoril Krut te besede, je videl on in so videli tudi drugi konjeniki: kako je od jezera, ki se je zelenilo pred gradom, v tem hipu prihitela mladenka, divno krasna. Vozila se je bila zatrdno po jezeru: ko je pa zaslišala topot konjskih kopit, je skočila na obrežje in zbežala proti gradu.

„Vila povodkinja“, je strmeč zaklical nadknez.

„Da, kakšna! Tugumirova vnukinja!“ je smeje odvrnil Stojmir.

„Mati ljuba, take lepe devojčice pa nisem še videl! Jutri moram napraviti obisk Tugumiru, da jo še enkrat vidim...“

Nadknez je s svojci prenočeval pri mestnem posadniku kakor povsod v pokrajinskih mestecih. Dasi nenaznanjen je bil vendar preprijazno vzprejet in ljubeznivo pogoščen. Krut je bil prav zadovoljen, dobre, židane volje. Vso noč je sanjal o Tugumirovi vnukinji. Drugo jutro je šel pa s posadnikom in Stojmirom v Tugumirov gradiček.

Široko so le-tu odprli oči: češ, kaj pomeni ta nenavadni obisk nadkneza? Slabega menda vendar ne? Gotovo ne, kajti nadknez je bil sama prijaznost.

Viteško je najprej prosil oproščenja, da se je drznil priti nepovabljen: ker potuje ravno po južnih mestih in je ravno včeraj prišel v Vranovo, si je smatral za svojo dolžnost obiskati gospoda Tugumira, o katerem je poleg drugega tudi slišal, da je bolehen.

Tugumir se mu je zahvalil za pohod in poklical Slavino, naj prinese kruha in soli.

Slavina je prišla dostojanstveno in prinesla naročeno. Pogledala pa nadkneza ni. Tiho je odprhnila zopet iz sobe, dasi je Krut pohlepno želel vjeti njen pogled.

Z zobmi je nalahno zaškrtal, vendar molčal.

Krut je kmalu vstal in se poslovil izprošivši si dovoljenja, da se sme nazaj grede zopet oglašiti.

Nazaj grede se je res oglašil pri Tugumiru. Ali tudi to pot ni imel sreče. Kar umikala se mu je deklica.

„Zakaj se me pa tako bojiš, Slavina?“
Prijel jo je za roko.

„Jaz se nikogar ne bojim, zlasti pa še
v domači hiši ne. Hodim pač po svojih
opravkih.“

In ne da bi imel priliko govoriti z njo,
je odšel knez proti severu. Videl in vedel
je, da ga Slavina ne mara, da ga kar na-

ravnost odbija, in to ga je jezilo. Jezno je
zaškripal:

„Bodemo videli, ali te bodem strl, ali ne.“
Poslal je Stojmira k nji s pisanjem: da
ne more živeti brez nje, naj bo njegova.

Odgovor se je glasil: „Nikdar in nikoli!“
Nadknez se je razburil. Zopet je privlekel
steklenico iz omare in pil iz obupnosti.

(NEDOVRŠENO.)

ZVONIMIR:

V SLOVO . . .

Šumi rakitje, in visoko k nebu
zelenomodri dvigajo se vali,
nebeško solnce sije na lazurju,
na cvetkah rosni se blesté kristali.

V vsemir odmeva veličastna himna,
prostrani gozd šepeče pesem bajno,
nebo se smeje v zvonkih smehih, v polju
si cvetke pravljice kramljajo tajno . . .

Devojka zlatolasa, temnooka,
po polju in livadah širnih šeta,
ljubezen vstaja iz zemljice mlade,
iz prs kipi v nebo molitev sveta — —

Ah, to so bili tisti sladki časi!
A zdaj . . . Le sanjaj, sanjaj, srce moje!
Že solnce tone žarno, zvon večerni
v slovo nekdanjim zlatim dnevom poje . . .

ZVONIMIR:

SPOMINI.

Tvoja rožna lica
radostne oči,
tvoji sladki smehi, —
vse mi govori.

Vse mi peva pesem
o nekdanjih dneh,
ko še ustne sladki
je obkrožal smeh.

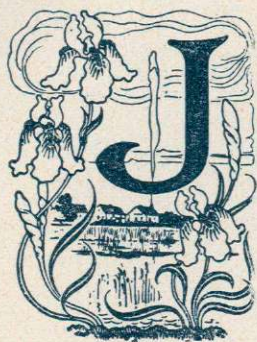
Ko v očeh še radost
je sijala mi,
duša trpke boli
še poznala ni . . .

Ali odhitelo
vse je bogve kam, —
brez ljubezni hodim
žalosten in sam . . .

DRAGAN ŠANDA:

JURČIČ-SCOTT.

Jurčič je izmed tistih slovenskih pisateljev, ki ga največ čitajo in najmanj kritikujejo. Pri njegovem imenu nam nehoté stopi pred oči lepa vrsta enajsterih, rdeče vezanih zvezkov njegovih povesti, a nehoté se nam tudi vrine misel, da bi to lepo število plodov iz njegovega peresa moralo roditi malo bolj živo kritiko, kot smo je vajeni pri vseh važnejših pojavih! Toda bore majhno je število spisov, ki se bavijo z njim. Nekaj nekrologov o priliki njegove smrti, nekoliko življenjepisnih črtic Levčevih v „Zvonu“ l. 1888., ko je Jurčič trohnel že sedem let pod grudo, nekaj estetičnih pripomb Stritarjevih, suhoparno-šablonska ocena v Glaserjevi zgodovini, to je vse, kar vemo o njem. Celo kratkega življenjepisa, običajnega pri izdaji del vsakega klasika, Jurčič ni dobil, in kdor je prečital „Desetega brata“, zaman išče podatkov o osebi pisatelja, ki nam je ustvaril Krjavlja. Vsi ga čitajo, a nikdo noče izraziti svoje misli o njem. Kakor bi stali pred relikvijo, ki jo občudujemo, a si je ne upamo vzeti v roke, bojé se, da se ne bi strla!

Nerešeno je doslej še vedno zanimivo vprašanje, kateri izmed Jurčičevih pripovednih spisov je najboljši. „Deseti brat“ ni mogel te slave obdržati čez dobo vrenja v ona leta, ko se je Slovencem razširilo obzorje po vplivu sosednjih slovstev in izčistil umetniški okus. Kmalu za Stritarjem, ki mu je bil prvi slavitelj, se pojavi mnenje, da bi bil poleg „Domna“ „Sosedov sin“ najboljše delo. Estetičnemu ocenjevavcu bi pa pri tem spisu manjkalo široke osnove ter zapletka in prešel bi na „Cvet in Sad“. Čehi so predstavili „Dr. Zobra“ na svoj jezik.

Razna mnenja so tu, razna stališča, s katerih se sodi; zato je vsako izmed njih enostransko. V objektivno oceno je treba vse kriterije združiti, in njih skupnost za posamezno delo šele odločuje. S tega vzvišenega stališča pa more vsak mirni ocenjevavec „Desetemu bratu“ priznati prvo mesto. Ne gre mu ta slava le zaradi tega, ker je dejanje zasnovano na najširši podlagi in na najbolj zanimiv način, in ker ima pri vseh drugih nedostatkih dva jasno začrtana značaja; gre mu to častno mesto tudi radi ideje in zgodovinskega vpliva, ki ga je imel v našem slovstvenem razvoju. „Lepa Vida“ je ponesrečen poizkus vtelesiti osebo narodne domišljije, a tak poizkus je tem lepše uspel v „Desetem bratu“.

Ta roman je zbudil toliko pozornosti največ radi tega, ker je v pripovedni naši literaturi res prvi proizvod, ki stoji bolj na umetniškem stališču nego tedanje in prejšnje šablonske pripovedi, pisane večinoma za potrebo. Če primerjamo letno številko 1866, ko je prvič izšel „Deseti brat“, nas ne more iznenaditi ta preobilna hvala. Slovenci so imeli ž njim dokaz, da morejo tudi njihovi rojaki proizvesti kaj boljšega, začeli so upati v svoje duševne sile, zlasti pa je ta slava bila izraz srca prepolnega hvaležnosti. V oni dobi vrenja in naglega stvarjanja je morala vsaka stvar zbuditi navdušenje, tembolj pa proizvod, ki pomenja za tedaj res nekaj izrednega. Celo tedanji gospodujoči kritik Stritar je prezrl robati slog, žaleči njegovo tenkočutno uho, ter se je zedinil z ostalimi v brezpogojno hvalo. Rekoč, da nam je Jurčič ustvaril slovenski roman, pristavlja na drugem mestu pomenljive, za tedanjo dobo značivne besede: „Sreča Jurčičeva je bila ta, da je tudi slovensko občinstvo takoj spo-

znalo in pripoznalo njegov talent. Za kar se je že toliko lepo nadarjenih pisateljev zastonj trudilo, časi vse svoje življenje, to je dosegel Jurčič že s svojim prvim spisom: obče priznanje, splošno pohvalo.“¹⁾

Širši narod ne zahteva hrane v znanstveni obliki niti je zmožen umeti pomen izobrazbe v logično opredeljenih pojmi, ampak njemu prija to, kar se mu ponuja v prijetnem okvirju. Omika napreduje, nevidljivo prehajaje čitatelju v duševno obzorje, ne da bi sam vedel kdaj! Tako ugodno sredstvo pa je bil „Deseti brat“ za svoj čas „par excellence“. Mi si sedaj ne moremo predstaviti, s kakim navdušenjem so vživali tedanji Slovenci tako hrano. Mislimo si slučaj — da spoznamo neizbrisljivi vtisk dobe —, da bi „Deseti brat“ izšel v dobi od l. 1895 — 1900., torej v času skrajnega realizma pri Slovencih! Kdo bi dvomil, da bi bil tako hladno sprejet, kakor ne zasluži po svoji umetniški ceni! Takrat je bilo drugače! Iz „Desetega brata“ so Slovenci srkali nove sile, zrl v njem višek svojega duha, črpali utemeljeno upanje za boljšo bodočnost, in Jurčič jim je bil nekako to, kar Homer Grkom.

Bil je pa takrat tudi celo osamljen v našem slovstvu. Tedanji pisatelji stojé na neki stopinji posebnega romanticizma, mislijo si poezijo, torej tudi roman, kot nekaj različnega od življenja, snovi jemljejo iz neke idealne tujine, značaji so stilizirani, so po življenju, ne iz življenja. Nasproti „Deseti brat“! Kdo si je takrat mislil, da je mogoče zajeti tudi naravnost iz domačega življenja, prikazovati domače značaje?! To je bil po njih mnenju kamen, ob katerem se je moral spotekniti vsak, ki bi se oprijel takega nevarnega početja. Slovenci so čitali in se niso mogli načitati, kajti zrl so kot v zrcalu svojo lastno dušo, svoje čutenje in mišljenje, in njih samoljubje je pognalo nove korenine.

Taka je zgodovina „Desetega brata“, pomenljiva dovolj, da mu pribori častno ime prvega Jurčičevega romana.

Večini Slovencev pa utegne biti menda še neznano, da dejanje „Desetega brata“,

¹⁾ Stritar: Zbrani spisi. V. 218.

kakor tud povečjem njegovi značaji niso Jurčičeva lastnina, ampak posneti po Scottovem romanu „Starinoslovec“. ¹⁾ Da je na Jurčiča vplival Scott, je splošno znano. Kdor je Scotta čital, je gotovo opazil sličnost med obema v tehniki in obdelavi. Tudi pisec teh vrst je bil prvotno mnenja, da sličnost ne gre čez ta okvir in da je posebej pri „Desetem bratu“ Scottu povzeta kvečjemu oseba Martina Spaka, kar je opaziti na prvi pogled. Toda ko je primerjal natančneje, je stopilo precej jasno na dan, da je dejanje v obeh romanih v glavnem isto, samo v našem prikrojeno deloma Jurčičevi ideji, deloma slovenskim razmeram in da nahajamo osebe, delujoče v „Desetem bratu“, tudi v „Starinoslovcu“, izvzemši par postranskih, ki so za dejanje nebistvene. To niso več „reminiscenije“, kakor pravi Levec v spominih o Jurčiču, to je že posnetek bistvenih momentov.

Scott je pisal mnogo, umljivo torej, da so njegova dela po vrednosti različna. „Starinoslovec“ je izmed onih romanov, ki stojé bolj na obče človeškem nego zgodovinskem stališču; zato je tudi vpliv na Jurčiča umeven, tembolj, ker je izmed najboljših Scottovih romanov.

Vsebina „Starinoslovca“ je v bistvenih potezah sledeča:

Lovel, mlad, prikupen mož, čigar preteklost je skrivnostna in znana le v toliko, da v njem splošno slutijo nezakonskega sina kakega mogotca, ljubi Izabelo Wardour, hčer globoko zadolženega plemenitaša. Le-ta ga noče za zeta, ker si hoče z imovitejšim zboljšati denarne razmere, in ker mož brez slavnih pradedov — takošen je po njegovem mnenju

¹⁾ Tako bi jaz nazval dotični Scottov roman nasproti Levčevemu prevodu „Starinar“, ker naslovni junak ne trži s starinami, ampak je učenjak, ki se bavi z njimi kot znanstvenik. „Starinoslovec“ je doživel v originalu mnogo izdaj. Piscu teh vrst je služila pri preiskavi naslednja: W. Scott Waverley Novels: The Antiquary, Edinburgh 1891, Adam & Charles Black. Popular edition. Prevodov na nemški jezik je na izbor. Hvaležnejše naloge nego posloveniti ta roman je težko najti, ne samo radi zveze z Jurčičem nego radi mojstrske in popolne risbe značajev in krasnega kolorita.

Lovel — ne zadostuje njegovemu plemenitaškemu ponosu. Isto Izabelo ljubi tudi kapitan Hektor Mac-Intyre, nečak starinoslovca Jonathana Oldbucka. Hektorju je novi tekmeec neprilichen. Zato porabi prvi malenkostni spor na nekem zabavnem izletu kot vzrok, da izzove Lovela na dvoboj, v katerem je pa sam nevarno, a ne smrtno ranjen.

To je prvo dejanje, katero nam predstavlja Scott v svojem razvoju. Pridruženo mu je pa drugo, katerega razplet in konec je položen v usta drugih in postavljen ro- manu šele na konec.

Častihlepna in brezsrčna mogotnica Lady Glenallan se ustavlja nameravani poroki svojega starejšega sina lorda Geraldina z nečakinjo njenega umrlega moža, Evelino Reville, katero sovraži iz raznih vzrokov. Lord Geraldin vé za to njeno sovraštvo. Zato se poroči z Evelino na skrivnem. Materi je ta skrivna poroka ostala neznana. Da bi torej preprečila neljubi ji zakon, izjavi proti sinu laž, da je poroka nemogoča, ker je Evelina baje nezakonska hči njenega moža, torej nepravna sestra Geraldinu, in potrdi to laž s krivo prisego ene svojih služabnic. S tem je zadela dve žrtvi. To jim je razodela, ko je bila poroka že sklenjena. Evelina skoči v svojem obupu v morje, a jo rešijo. Kmalu nato umre ob porodu sina, katerega ji odvede in odgoji v tujini mlajši brat lorda Geraldina, ki živi v sporu s svojim sorodstvom. Lord Geraldin je poizkušal potolažiti vest nezaslužene krivde na vojskah, potem pa se vrnil potrta na duši in telesu v domovino in živel tu kot čudak samotar. Po smrti svoje matere pa izve od iste služabnice, ki je krivo prisegla, da je bila vsa krivda izmišljenina častihlepne matere. Sklene iskati izgubljenega sina!

Konec romana spoji obe dejanji: Lovel se izkaže, da je Geraldinov sin, in postane dedič njegovega imetja, na kar denarjev potrebnih plemenitaš Wardour rad privoli v zakon s svojo hčerjo Izabelo.

Oseba naslovnega junaka je torej postranska. Ta kratka vsebina je vobče le okostje, kateremu je Scott pridjal mnogo

drugih nebistvenih zapletkov kakor tudi postranskih značajev. Oseba berača Edie Ochiltree, ki je original „Desetemu bratu“, je tudi le postranska. Drugo dejanje se vrši le deloma dejansko, večinoma ga pripovedujejo delujoče osebe prvega dejanja.

Radi lažjega pregleda postavimo sem tudi dejanje „Desetega brata“.

Lovre Kvas ljubi Manico, hčer bogatega graščaka Benjamina na Slemenicah, pri katerem je za domačega učitelja. Nima pa upanja, da bi jo dobil v zakon, ker hočejo starši bogatega zeta. Zato so jo namenili Marijanu iz Poleska, sinu Piškava, čudaka-samotarja v sosestvu. Marijan ljubi istotako Manico in sklone iznebiti se neljubega tekemca. Pozove ga na dvogovor. Na nekem zabavnem izletu se spreta in prišlo bi do tepeža, da se ga ne ogne miroljubni Kvas.

Tu stopi v dejanje nova oseba: Martin Spak, zvan „deseti brat“, postopač, ki so mu ljudje priznavali posebne lastnosti, in čigar preteklost je skrivnostna in znana le v toliko, da mora biti v zvezi s Piškavom, samotarjem - čudakom, in da črti Marijana.

Ta „deseti brat“ je poslušal prepir med Marijanom in Kvasom. Po odhodu Kvasom se začne prepir iznova med njim in Marijanom in „desetim bratom“. V jezi izproži Marijan puško in zadene Spaka smrtno, a ta mu z zadnjo silo dá udarec, da nezavesten obleži. Rana njegova je nevarna a ne smrtna.

Spak čuti bližnjo smrt, dá poklicati Kvasa in mu razodene svojo skrivnostno preteklost. Izpove, da je sin Piškava iz Poleska.

Drugo dejanje se ne vrši dejansko, ampak le po pripovedanju oseb na koncu romana.

Ta Piškav, čigar pravo ime je Kaves ali Kvas, se je seznanil v mladosti s plemenitaško hčerjo Magdaleno Strugovo, katero je hotel vzeti v zakon radi bogastva. Toda sorodstvo ni dovolilo. Zato se je poročil z njo na skrivnem. Ko pa pozneje Magdalena ni dobila dediščine, pusti Kvas njo in otroka — „desetega brata“ — v nadlogi in se oženi z drugo, ki mu rodi Marijana. Vsled prevar se preseli na Polesek in živi tam samotarsko življenje.

Konec spoji obe dejanji: „Deseti brat“ umrje. Tudi Piškav izgine iz strahu, da pride na dan njegovo sramotno življenje. Marijan okreva in prepusti Polesek Kvasu po volji očetovi, ki je Lovretu stric. Slemeniški se obogatelemu zetu ne protivi več.

Na prvi pogled se vidi, da sta dejanji slični; zlasti prvi del, to je glavno, vršeče se dejanje, je v obeh romanih skoro isto. Še bolj pa razvidimo sličnost, ako si ogledamo bližje posamezne važne momente.

Ozrimo se najprej na sličnost v dejanju!

V obeh romanih se plete dejanje okoli dveh rodbin v podobnih okolnostih: Wardour, Glenallan — Slemeniški, Piškav. V obeh ima ena izmed teh rodbin skrivnostno nesrečno preteklost: Glenallan — Piškav. V obeh je v tej dobi nesrečne preteklosti rojen sin, in skrivnost, ki leži na rojstvu tega sina, bistveni moment za razvoj dejanja: Lovel — „deseti brat“. V obeh je na skrivnem sklenjeni zakon vzrok te nesrečne preteklosti: Evelina — Magdalena. V obeh ta mistična preteklost ni predmet romanovemu dejanju, ampak takorekoč njegova premisa, ki se razvije pred našimi očmi le po pripovedovanju prizadetih oseb. V obeh tvori zvezo med obema rodbinama in obenem središče dejanja mlad mož z idealnimi lastnostmi: Lovel — Kvas. V obeh je ljubav tega junaka do hčere srečnejše rodbine predmet dejanju; Lovel — Izabela; Kvas — Manica. V obeh vrača dekle ljubezen, toda radi očeta, ki zahteva bogatega zeta, mu ne daje upa. V obeh združi ljubeči par srečni izid. V obeh ima ljubimec tekemca. V obeh je spor med njima prvi vzrok, da se vozal dejanja razplete, torej bistveni moment. V obeh je vpletena oseba postopaškega značaja: Edie Ochiltree — „deseti brat“.

A te slične posameznosti ne dokazujejo še slične osnove. Kajti naposled je isto življenje, ki daje predmet angleškemu romanopiscu, pred očmi tudi slovenskemu pisatelju. Človek je v globini svojih čuvstev vedno isti. Tu odločuje samo zapletek dejanja.

V tem oziru pa moramo reči: Res je, da je Jurčič posnel okostje dejanja po An-

gležu, celo v bistvenih momentih in v malenkostnih posebnostih; a istotako je neovržna resnica, da je odel to dejanje s tako popolno slovensko obleko, da mu tujine skoro ni več poznati! To je Jurčičeva posebnost, v kateri je pravi mojster.

Tudi v značajih opazimo velike podobnosti. Za vsako bistveno osebo „Desetega brata“ je moči najti original pri Scottu. Razmerje teh oseb je sledeče:

Kvas — Lovel¹⁾; Slemeniški — Wardour²⁾; Manica — Izabela; Piškav — lord Glenallan³⁾; Marijan — Hektor; Deseti brat — Edie Ochiltree⁴⁾.

Lovel je poleg starinoslovca Oldbucka, ki pa za dejanje ni bistvena oseba, glavni junak, središče in magnet zanimanja pri Scottu. K temu pripomore največ njegova skrivnostna preteklost. Te lastnosti nimamo pri Kvasu. Ta je že v Jurčičevi osnovi brez dvojbe bolj realen značaj, ki mu je hotel dati življenje — samega sebe — kot podlago, zato je zavrgel to potezo že izpočetka, ker ni bila po njegovem namenu. Nasproti pa se je dala ta Scottova poteza izvrstno porabiti za osebo „desetega brata“, in to je Jurčič tudi storil, ker je hotel osredotočiti vse naše zanimanje na Martina Spaka kar se mu je izborna posrečilo. Tako najdemo, da se Scottovi in Jurčičevi značaji križajo: to bomo opazili še večkrat. Jurčič ima navado ločevati celotne Scottove značaje v posamezne poteze, ki jih potem porablja samostojno za svoj namen. „Deseti brat“ je pol Lovela pol Adama Ochiltree. V drugih ozirih pa je Kvas celoma posnet po Lovelu. Istotako je idealen, mlad mož, prikupljivega značaja, odločnega vedenja, dovzeten ljubezni, orisan ne čisto po vzoru, ki ga nudi življenje, temuč s prozornim idealizujočim ovojem. V tem značaju se kaže kos romantike, ki se je je Jurčič navzel po Scottu, dasi je sicer njegova narav bila takemu naziranju nasprotna. Da je kolorit, v katerem se giblje Kvas, precej drugačen od onega, ki ga ima Lovel, ne bo nikomur v čudo,

1) Izg. Lavl. — 2) Izg. Uardr. — 3) Izg. Glénelen.
4) Izg. di Očilttri.

kdor se zatopi v Jurčičeve dejanske razmere. Ko je Jurčič pisal ta roman, je bil dvaindvajsetleten mož, ki je šel za vzori v veliko mesto; naravno je bilo, da vpliva nanj najbolj značaj, ki se giblje v istih idejah. Jurčičev Kvas ni mogel biti iz aristokratskih krogov, moral se je preleviti v slovenskega dijaka.

Benjamin pri Jurčiču in Sir Wardour pri Scottu imata zelo neenako važni vlogi. Slična sta si le po razmerju, v katerem stojita do ostalih oseb. Vobče se opaža pri Jurčiču sploh, zlasti pri „Desetem bratu“, da ni nikoli orisal celotnih vsestranskih značajev. Benjamin, Manica, Marijan so takorekoč le načrti, nepopolne skice. Dočim riše Scott značaj od vseh strani ter ga obsveti v luči raznih položajev, nima Jurčič nikoli te težnje. Njemu je značaj le pripomoček za dejanje. Oseba mu ne ravna tako, kakor bi zahteval njen značaj, nego tako, kot zahteva razvoj romana, pri Jurčiču je glavna hiba koncesija značajev nasproti dejanju. Seveda je treba ločiti med bistvenimi in nebistvenimi osebami. Toda, dočim imajo pri Scottu tudi nebistvene osebe vsaj toliko potez, kolikor je potrebno, da slutimo značaj v celoti, tega pri Jurčiču ne najdemo. On vzame le tisto potezo, ki se mu zdi potrebna za razvitek dejanja. Morda je to tudi najbolj vzrok, da se nam zdé njegovi značaji risani tako po šabloni, da nimajo v sebi nobene notranje harmonije, ki jo daje stik z resničnim življenjem. O Manici pravijo, da je vzeta po resničnem vzoru Ivanke Ottove, a vsak objektivni presojevavec bo naposled vendar priznal, da ni imel pri tem značaju nikoli take iluzije, ki zamenja delo človeškega duha s pristnim življenjem. Izabela, vzor Manice, je tudi pri Scottu bolj postranska oseba, in vendar je njen obris mnogo popolnejši. Jurčiču ni bilo nikoli ležeče na natančni risbi značajev, nego vedno mu je bila glavna stvar dejanje.

Zlasti slična sta si Piškav in lord Glenallan. Pri obeh odločuje oni skrivnostni kolorit njune preteklosti, katerega posledica je samotarsko-čudaška sedanost. Prizora, ko

se snideta prvič molčeči, po grozilih spominih potrta lord Glenallan v črno prevešenih sobanah svojega zapuščenega gradu s preprostim, s samim seboj zadovoljnim sinom narave, beračem Ochiltree, in odurni, redkobesedni Piškav s postopaškim svojim sinom, sta pri Scottu in Jurčiču slična v koloritu in vsak po svoje zanimiva. Vendar je treba priznati, da je zlasti Piškav najsamostojnejša oseba izmed vseh onih, ki jih je Jurčič posnel po Scottu. Pri orisu tega značaja je videti mnogo lastnega premišljevanja, tudi so nekatere poteze tako posebne, da je Jurčič skoro brezdvomno imel pred seboj poleg angleškega tu še slovenski original. Piškav je tudi najpopolnejša oseba, in ni je druge razen morda „desetega brata“, o kateri bi imeli tako jasno predstavo kakor o njem. Zanimivo bi bilo določiti vire in slovenski živi original, ki ga je imel Jurčič pred očmi.

Nenavadno podobnost pa kažeta Marijan in Hektor ne le glede važnosti za razvoj dejanja, ampak tudi v značajnih lastnostih. Sicer je razmerje različno: Pri Scottu se začneta sovražiti in izzoveta na dvoboj oba tekemca (Lovel in Hektor) v ravno istem poglavju, v katerem sta se spoznala, a si po dvoboju postaneta najboljša prijatelja, dočim je pri Jurčiču baš obratno. Da se v „Desetem bratu“ Kvas umakne in spoprijazni, je očitno posneto po Scottu, da omogoči srečni izid, in vsled tega sta logično morala biti značaja očrtana primerno takemu koncu. Oba sta dobrega srca in nagle jeze, oba vneta le za zabavo in strastna lovca. To so pa že tudi glavne poteze takih značajev. Da je celo nevažno lovsko nagnjenje slično, priča za tesni stik Jurčiča s Scottom.

Najtesneje pa veže oba romana oseba „Desetega brata“. Idejo zanj je našel sicer na slovenskih tleh, toda vso obliko in načrt tega značaja mu je dal Scott.

Levec navaja v svojih „Spominih“, da je rodil v Jurčiču idejo za „Desetega brata“ Levstikov fragment v „Napreju“. V letniku¹⁾

¹⁾ „Naprej“ 1863, stran 15., 59., 133., 157.

1863 nahajamo namreč pod rubriko „Lepoznanstvo“ spis z naslovom „Deseti brat“, ne v znanstvenem okviru, nego v obliki poučne povesti. Pisatelj ni imenovan, zato smemo slutiti Levstika, spis sam pa je nedovršen. Tu je res dobil Jurčič idejo za svoj roman, a tudi le idejo, kajti v pojmovanju „desetega brata“ nikakor ne najdemo iste skupnosti, kot bi jo pričakovali. In sicer stoji Levstik v tem oziru nad Jurčičem, da je njegova pojmitvev neprimerno lepša in bolj umetniška nego jo imamo v Martinu Spaku. Poznati je pa tudi iz cele osnove romana, da je Jurčič čutil lepoto Levstikovega motiva in jo hotel doseči, a je zaostal proti svoji volji, ker je bil preveč odvisen od Scotta in se ni mogel otresti njegove — nam Slovencem celo tuje — pojmitve takih značajev. Jurčič bi bil obvladal to snov mnogo bolj primerno njeni umetniški ceni, ako ne bi bil nikoli poznal Scottovega „Starinoslovca.“

Nekaj skrivnostnega, globokega, demoničnega je v Levstikovi pojmitvi; dejanje je, ki se nikoli ne konča. Njegov „Deseti brat“ je nadarjen dijak, ki zvrši šole in ima upe v lepo bodočnost. A globoko v duši mu gloje črv temne slutnje, da ne bo nikoli dosegel zaželjenega pokoja, ker ima nesrečno usodo, da je deseti izmed deseterih bratov, ki mu po predsodbi tajnih sil ni odločeno mirno mesto na zemlji! Zato je kot dijak izkusil vtopiti ta glas in se vdal oblasti vinskih duhov! Po osmi šoli išče stalnega mesta, ubija se po cesarskih pisalnicah, služi pri kupčiji, toda zaman. Umakne se posvetnemu hrupu v kraj miru, v samostan, toda nepojmljiva sila ga žene iz zavetišča drugih zopet na stezo življenja. Vzame si mesto učitelja pri bogatem graščaku na Gorenjskem, kjer hodi na lov in lovi ptiče, toda demon v njem ne miruje. Nadene si vojaško suknjo in gre daleč na Laško služiti Garibaldiju za tujo prostost; vrne se v domovino, pusti borbo za kruh, vda se prirodi, postane pastir in pase govedo in ovce; tudi priroda nima leka zanj in njegovo nesrečo . . .

Tu konča Levstikov fragment. Čitatelj nam gotovo oprostí, da smo opustili Levstikov robati slog ter predočili njegovega „Desetega brata“ (ki nosi ime Juri Zlatorepec) v milejši, ideji primerni obliki. Saj tako si ga je gotovo mislil tudi Levstik sam, dasi tega ni mogel izraziti brez prirojenega mu sarkazma, ki je raztegnil to lepo sliko v karikaturu. O tem pričajo značilne poteze, s katerimi je orisal svojega junaka, rekoč:

„Roga se vedno sam sebi, da bi si utešil nemirno srce; zvijačno modrost svojega uma kliče na pomoč, da bi se tolažil, ker je izgrešil pravi pot svojega življenja . . . Zato se klati od dežele do dežele, mesta do mesta, kakor pravi deseti brat in z omotnim pitjem ziblje v pogubo spomin tistih let, v katerih je zamudil prijeti se kacega trdnega posla.“

Jurčičev „deseti brat“ je brez te ideje večnega nepokoja. Ponižal ga je na narodni tip brez kake občečloveške ideje, obdal ga je le s skrivnostno preteklostjo in ga orisal po tujem vzoru, kjer nikoli ni imel tega globokega pomena. Jurčič ali ni imel zmislja za tako idejo ali jo je kakor Levstik čutil, toda nedostajalo mu je snujoče moči, da bi jo izvedel.

Berač Edie Ochiltree je v „Starinoslovcu“ nebistvena oseba, dasi ima v razvoju važno vlogo. Pri vseh pomenljivejših momentih nastopi tudi on. Scottu je pri njem bila pred očmi ona vrsta ljudi, potujočih po Škotski, ki so jih učenjaki splošno imeli za potomce starih bardov. Stalnega mesta jim ni bilo, potovali so iz kraja v kraj in živeli ob miloščini, katero so jim ljudje radi dajali. Bili so vesele narave, pristni izraz narodne poezije škotske, kot se javlja v Burns in v Percyjevi zbirki. Sami pesniki, so obenem hranili zaklad, živeč v narodnih pesmih, ter ga predajali svojim rojakom, bili so nekak tip srbskih guslarjev. Scott je hotel svojemu beraču vdihniti ta poetični značaj, kar sam priznava v predgovoru¹⁾.

¹⁾ „The Autor can hardly have erred in giving to Edie Ochiltree something of poetical character and personal dignity above the more abject of his miserable calling.“ Predgovor k „The Antiquary“, str. 2.

Kakor nam Scott sam pove, je imel v svojem beraču pred očmi tudi živ vzor¹⁾.

Ni čuda, da se je Jurčič, čitajoč v „Napreju“ o „desetem bratu“, takoj spomnil Scotta. Tudi on mu je hotel dati poetični značaj, ki ga imajo nosivci tradicionalne narodne poezije. Zato „Deseti brat“ tudi sam zлага in poje pesni²⁾. Tudi druge, v omenjenem predgovoru naznačene lastnosti najdemo pri njem: sarkazem, satiro, živahni značaj veseljaka, dobrosrčnost in priljubljenost.

Kot postopača sta oba slično karakterizirana. Govorita na kratko in pretrgano, oba sta po mnenju ljudi vsevedna in nastopata tudi v tem zmislu, oba mrzita denar in ga porabljata le v dobrodne namene, oba nastopata nenadoma v nepričakovanih trenutkih kakor iz zemlje vzrasla in sta navzoča kot neljuba gosta v sporu obeh tekemcev. Oba pa imata tudi nekaj skrivnostnega in simpatizirata z junakom dejanja ter mu pomagata (Lovel — Kvas).

Martin Spak je kot značaj najbolj posnet po Scottu. Že značilno stališče nasproti drugim in kolorit to dokazujeta. Nekaj potez, zlasti zunanjih, pa je začrtanih tudi po Levstikovi ideji. Ker večina naših čitateljev nima pri roki „Napreja“, zato podajemo tukaj mesto, tičoč se „desetega brata“ doslovno po izvorniku; ni zanimivo le po notranji zvezi in sličnosti, ampak iz njega spoznamo tudi oni značilni šaljivo-robati Levstikov slog, ki se pozna Jurčiču na vsaki strani.

Levstik omenja svoj izprehod iz mesta ter nadaljuje: ³⁾ „Zdajci srečam hitro idočega človeka, male tršate postave. Bil je precej

1) Dotične besede v omenjenem predgovoru so kakor nalašč pisane za karakterizacijo „desetega brata“: „His (beračeve) features were intelligent with a powerful expression of sarcasm ... his wants were food and shelter or a trifle of money ... He sung a good song, told a good story and could crack a severe jest ... It was some fear of Andrews (njegovo ime) satire as much as a feeling of kindness or charity which secured him the general good reception, which he enjoyed everywhere.“ Predgovor. l. c. str. 3.

2) „Deseti brat.“ Levčeva izdaja str. 21.

3) „Naprej“ 1863, str. 15. sl.

okrogel, in kakih 38 let je moral imeti na hrbtu. Njegovej obleki se je videlo, da bi rada bila gosposka, ali vendar ne tiste vrste, katera je zdaj v navadi med salonskim svetom, kakor bi rekal Valentin Zarnik. Hlač ni bil oblekel tako širokih, da bi v njih bil izgubil človeka, kakor se izgubi pšenično zrno v praznej vreči, ampak ozke je mož nosil; zdolaj so bile pa uže tudi precěj objedene, jako blatne, in lahko bi se bila nit za nitjo preštela, ko bi kdo bil toliko neumen, da bi si nakopal na glavo posel, starim hlačam rebra šteti. Gospodje velikih mest dan denes obilo čislajo tolike suknje, da se za njimi vlačijo po tleh; ali moj človek ni bil tako spačen, ne tako ničemuren: suk njica mu je komaj in komaj skrivala nekoliko tistega dela, ki mora v šoli največ trpeti; rokavi so bili pa tako ozki, da se nisem čudil malo in dosti ne, ko sem videl, kako mu na komolcu srajca sili iz tesne zaprtije. Posebno vrednost pa je dajalo mojemu človeku to, da je obsenčeval njegovo čelo črn klobuk zelo visocega, samo nekoliko potlačenege oglavja. Po Trstu sem nekđaj tolicih klobukov dosti videval in vselej sem do njih imel veliko spoštovanje, sam ne vem zakaj, menda zato, ker pravi Kurnik, da se mož ne meri od nog do temena, ampak od nog do vrha. Je-li moj človek imel kaj za vratom ali ne, to je še zdaj velika uganka, ker je bil zapet gori do brade; samo to dobro vem, da uže od daleč se mi je zdel jako čuden, ko je hitro prestavljal rujave raztrgane črevlje, pa belo culico nesel na opaljenej grjači. Ustavi se, ko pride predme, vzame iz ust gorensko lulo, dolzega vratu pa kratkega repa ter zavpije na vse grlo, da so v bližnji hlev pobegnile s petelinom vred vse kokoši, ki so prej razkopavale po cesti: Bog te sprimi! Kako je kaj? —“

„Deseti brat“ je pa gledé dejanja in zapletka samostojna oseba v romanu. Pri Scottu nebistven, kot primes radi zanimivosti vpeljan v dejanje, je Spak pri Jurčiču bistveni del razvoja. Pri Jurčiču velja vedno: Posnemal je, a posnemal samostojno.

Ko je izšel „Deseti brat“, je bil Jurčič še v oni dobi, ko vplivajo tuji vzorci najbolj. Zato je „Deseti brat“ pač sad mladostnega navdušenja, a ne zrelega mišljenja. Da bi sam zasnoval roman tako na široko, ali življenje presnovil zanj, zato mu je bilo obzorje pretesno. V vseh prejšnjih delih, kot so „Kozjak“, „Tihotapec“, „Sosedov sin“ i. t. d., vidimo mnogo enostavnejše dejanje in menj zapletka. Dejanje se razvija v ravni črti naprej, dočim pride pri „Desetem bratu“ v umetnih ovinkih do smotra. Jurčič ni imel dispozicijskega talenta. On je receptivne narave, obdeluje, kar vzprejema, popravlja, a ne ustvarja. Pri njem se je vršil ta proces, ne da je sam vedel zanj. Spomin mu je obdržal posamezne slike, in snujočemu so se dvigale druga za drugo pred dušo. Tako mu je bil Scottov „Starinoslovec“ vedno pred očmi, in naposled Jurčič sam ni mogel več ločiti lastno od tujega. Če je posnemanje pri drugih pomanjkljivost lastne zmožnosti, je pri Jurčiču samostojno osvajanje predmeta obenem individualna stran njegovega pisateljskega značaja, znak njegove psihe.

To samostojno osvajanje se nam pokaže zlasti, ako poiščemo to, kar je v načrtu „Desetega brata“ samostojno Jurčičevo delo. K temu spada na prvem mestu, da je dvignil postopaško osebo „desetega brata“ v bistveno osebo dejanja. Jurčič je mogel po Scottu očrtati Martina Spaka tudi le kot postranski značaj in mu dati zanimivost s pogostnim nastopom kakor Scott. Toda on je hotel v njem oživotvoriti plod narodne domišljije; k temu pa je bilo treba, da postane vodilni junak romana. Zato mu je dal zvezo s Piškavom in s tem spojil dve osebi, slični po skrivnostnem koloritu, podvojil je močnejši vtisk in naše zanimanje. To je najboljši tehnični coup v „Desetem bratu“. Kakor zveza sama, je samostojen tudi način te zveze ter spajajoče niti. One listine v Spakovih rokah, ki pospešujejo konec ter povzročijo smrt Piškava, so Jurčičeva iznajdba. Istotako je njegova last v dejanju oseba

Marijana, namreč kot sina Piškavovega, in, kar je večjega pomena, sorodstvo „Desetega brata“ s Kvasom, ker motivira na preprost način naklonjenost med obema. Vobče se mora Jurčiču priznati, da v nobenem drugem romanu ni vozla zvil tako mnogoštevilno, in ga spet razvil s tako elegantno lehkoto in neprisiljeno motivacijo, kakor v „Desetem bratu“. V vsakem prizoru zvemo novo skrivnost in proti koncu se pojavi izborna harmonija med delujočimi osebami.

Samostojne so tudi vse nebistvene osebe v romanu. Obrščanje s svojimi tipi, njihovi prizori v krčmi, Krjavelj s svojo kozo, to vse je Jurčiču najbolj poznano, zato najbolj priljubljeno polje, kamor je vselej polagal veliko važnost. V prilog tej dovršenosti v risbi narodnega značaja odpustimo lahko Jurčiču napako, ki ji je žalibog prepogosto zapadel, namreč preobširnost na kvar jasnosti, ki gre v „Desetem bratu“ tako daleč, da je celo poglavje (četrt) po nepotrebnem pritaknjeno in neljuba zavlaka dejanja, ker nima z ostalim važne zveze. Da se v romanu slika tem bolje prikaže, čim krajša in zato čim jasnejša je, tega Jurčič še ni spoznal.

Scottov Ochiltree je silno preprost človek, nedostopen, kolikor se nam kaže, blažjim čuvstvom. Nasproti je Spak začrtan v mnogo mehkejši, idealnejši luči. Kjer more, namigne Jurčič na Spakovo otroško ljubezen do matere, njegovo dobrosrčnost podpre z lastno epizodo Dražarjevega Franclja. Tudi to je moment, ki se mora Jurčiču na hvalo šteti, ker s to potezo je oseba Spakova šele popolna in prijetna; brez nje bi ostala odurna. Jurčič je morda prvič določno vedel ali instinktivno čutil, da je psihološki moment bistven za poezijo. Saj je „Deseti brat“ prvo večje delo, kjer ga upošteva.

S tem smo dovršili primero med Jurčičevim „Desetim bratom“ in Scottovim „Starinoslovcem“. Najbrže je Jurčič čital prej „Starinoslovca“, a pozneje mu je Levstik zbudil idejo ter ga spomnil sličnega motiva pri Scottu.

FR. S. FINŽGAR:

„GAMES-LOVE.“

ČRTICA.

III.

(DALJE.)

očno opoldan je prišel poročnik Rudolf pl. Dovič... Ivan je dopoldne tri ure počeval. Nato je vzel knjigo in šel na vrt pod lipo. Karla je sedela tam. Ivan se je razveselil. K njej bi bil stopil in jo prijel za roke ter ji povedal, da je preteklo pol večnosti, odkar je ni videl. Ali Ivan tega ni storil. Še sesti bi se ne upal, da ga ni povabila Karla. Ko mu je prijazno rekla, naj sede, pridružil se ji je na zeleni klopi, pa prav daleč od nje, čisto na konec klopi. Ivan ni vedel, kaj bi govoril. Fraz se je sramoval, od srca se ni upal govoriti in zato se je vtopil v tenke, prozorne prste Karline, ki so drhteli nad belim vezenjem.

„Jaz sedim že dve uri tukaj. Ne vem zakaj, ali tako prisrčno mi je, če sem sama takole v tihem vrtu in nad mano ta skrivnostni šum — poslušajte —“ Karla je nehala vèzti in okrenila glavo postrani ter gledala v lipo — „da bi sedela in sedela in počakala — pravzaprav prisanjala večnost.“

„Prav tako se godi meni, gospica. Pač, narava, čista in svobodna narava! Kdor nima zanjo zmisla, ni spoštovanja vreden človek!“

Karla se je za trenotek vanj ozrla. Ivan je zopet molčal. Z lipe je priplesala pikapolonica in sedla na beli Karlin predpasnik.

„Jo vidite?“

„Sreča!“

„Pikapolonica se je izprehodila po beli tkanini, obstala na čipkah in počasi — dvakrat je poizkusila — razpela krila ter obletela v krogu Karlino glavo, potem pa odjadrala naravnost preko ograje. Karla in Ivan sta gledala za njo.

„Ná, sedaj mi je ušla sreča!“

„Saj jo je prinesla in pustila pri vas!“
Karla je zrla čez ograjo dalje čez travnike v migljajoči, od solnca razpaljeni vzduh, kamor je izginila pikapolonica. Kar nedomoma vstane:

„Poglejte, gospod profesor, Rudolf jaha po cesti!“

Roko je dvignila in z drobnim prstom kazala na cesto, kjer se je dvigal majhen oblak, pred katerim je bežal vranec v lepem diru.

Ivan ga ni precej zapazil.

„Ali ga vidite?“

„Ne, gospodična!“

Karla ga je prijela za roko in vedla k ograji.

„Poglejte, tam-le, sedaj se je skrila za oni veliki hrast — no sedaj, ga vidite?“

Karla je izpustila njegovo roko.

„Da, sedaj ga vidim!“

„Ah, kako krasno jezdi!“

Naslonila se je na ograjo in gledala nepremično za jezdecem, ki se je čedalje bolj bližal gradiču Lokvica. Nobene besede ni več izgovorila.

Ivan je stal za njo in je tudi gledal jezdeca. Ko ga je Karla prijela za roko, je vztrepetala in se razveselila njegova duša. Ali sedaj je gledal to črno liso, ki se je bližala po cesti; zdela se mu je kakor zmaj, kakor črni vran, ki leti k pogrebu njegove sreče. Naenkrat, kakor bi sunil z neokretno roko med strune, naenkrat si je domislil, da Karla ni prijela njega za roko, da jo je podala temu črnemu jezdecu. In pikapolonica je prišla h Karli in ji povedala, da se ji bliža sreča in je zletela naravnost tej sreči naproti. Sedaj morda že sedi na grivi konjevi in Rudolf jo gleda ter razume kriljenje njenih

peroti, da mu sporoča hrepenenje Karlinega srca.

Ivan je drhtel v duši, zaželel je, da bi izginil, odstopil je dva koraka tako tiho, da ni zašumel pesek pod nogami in da ga Karla ni zapazila. Prvič v življenju se je vzbudil v njem tisti strašni disakord, katerega povzroči grabežljiva roka, ki seže v tvoje srce in trga tam iz njega nekaj, kar si imenoval svoje, samo svoje, najljubljenejše na svetu. In prišla je pikapolonica — zmečkal bi jo, če se vrne — prišla je povedat, da plove po cesti črni vran in ta bo odtrgal — saj je že — iz srca, kar je iskal cela leta, in je sedaj našel, prav sedaj, pred enim dnem...

Jezdec se je bližal, v solncu se je lesketala sablja. Razločno se je videlo, da se je ozrl proti gradu in pridržal konja.

„Je že tu! Pojdimo mu naproti!“

Karla se ni ozrla na Ivana, pustila je vezenje na klopi in bežala iz vrta.

Ivan ni šel za njo. Gledal je med gredicami, koder je hitela Karla, in čutil je, da se trga od njega v strašnih bolečinah pol srca. Krog ustnic se mu je začrtala bridka poteza... Obrnil se je in izginil med vrtnim zelenjem...

Pred gradičem je stala gospa polkovnica in gledala po bregu, koder je prihajal Rudolf. Razjahal je, ko je ugledal Karlo. Karla mu je prihitela naproti in mu podala roko, potem pa prišla na levi strani konja za povodce in korakala z njim. Na dvorišču ga je sprejel stari „kanonir“ Lovrenc in odvedel konja v hlev.

V grajskem stolpiču je udarilo kladivo na zvonec dvanajst.

„Jako točni, gospod poročnik! To je lepo!“

„Čisto navaden vojak, milostna! Obljubil sem ob dvanajstih.“ Poročnik je potegnil uro in pogledal nanjo.

Vsa grajska družba se je zbrala krog njega. Vsakega je pozdravil poročnik s prvim kavalirskim smehljajem, za vsakega je imel sladko besedico, fino in pripravno, kakor bi jo tiskal za dotično osebo.

„Takoј gremo k mizi!“

„Samo en trenotek, milostna, samo en majčken trenotek, da se otresem prahu!“

„Saj res! Oprostite, da nisem že prej velela. Mici, Francka, Maretka — brž, brž krtače, da osnažite prah gospodu poročniku!“

Tri služkinje so prihitele...

Krog vogla je prišetal filozof Ivan.

„Sedaj smo vsi! Takoј v obednico! Pogledajte, gospod profesor, kako je gospod poročnik točen! Kakor ura!“

Ivan je mirno in dostojno pozdravil prišelca. Ali pl. Dovič mu je pokazal, dasi z najfinejo poanto, da je Ivan vendarle plebejec in hlapec.

Ivana je zgrabil ta odzdrav. Zakaj pre-dobro ga je umel. Ostal je zadaj za družbo in počasi, s težko ного šel po stopnicah. V grlu se mu je nekaj ožilo, kakor bi zastajal grižljaj očitanega kruha, za kateri po-soja plebejec glavo — visoki gospôdi. — Vzkriknil bi bil, pest bi dvignil — ali potajil se je, sam sebi je stopil za vrat in po-nižno sedel za mizo, kamor so mu veleli...

Obed je minul.

Ivan ni izpregovoril petih stavkov. Vse je šumelo in se vrtilo krog poročnika, ki je bil eleganten zabavnik. Ivan je molčal, dovtipom se je smejal po sili, trkal je kakor avtomat.

Trikrat, samo trikrat se je med obedom ozrla vanj Karla. Ivan se je tudi ozrl. Pogledala ga je prvič. In tedaj je čutil, da se ga je doteknila umetniška Karlina duša. Zadonelo je v njegov jaz, kakor napolumolkla harmonija. Prav natanko je čutil, da mu ta duša kliče: „Samo ti me razumeš! Ta me zabava, razumeš me ti —“ In mislil je, da ga te oči prosijo, naj bo vesel, naj si zakrije globoke misli in naj hodi mirno in veselo vsakdanje pešpotice, kakor drugi.

Ivan se je razveselil misli in se je veselo nasmehnil.

In pogledala ga je drugič.

V njenih očeh so se svetile rahle, vlažne meglice, lice je zardelo, popravljala si je nanosnik — vse zaradi smeha. Poročnik je povedal imeniten dovtip.

Tedaj se je Ivan ustrašil Karle. Bolj široko je odprl oči, tako je bil iznenaden. Ta klasični profil — naenkrat brez gloriole! Vsakdanji obraz, kakor jih srečavaš na ulici v gneči, da jih moraš odrivati s komolcem. Ne, ni ne, nič več ni to njegova Karla, njegov ideal... Navadna punčka, h kateri stopi človek, če je dobre volje, jo vščipne v lice, posmeja se njeni jezici, ogrne havelok in gre mirno svojo pot...

In tedaj je sodil, popolnoma prepričan sodil, da mu je Karla rekla z očmi. Ne bodi siten! Si filister, kali? Veseli se, lej ga bedaka, kaj bomo večno igrali in čutili sonate? Tako so mu očitale tiste od smeha solzne oči; in kljub temu je Ivan imel trdno vero, da mu je to rekla le tista navadna snov, iz katere je vsak človek, tista, ki se plazi tako nizko po zemlji, po trebuhu v prahu kakor želva. Njegova duša pa je še vedno čutila bližino velike in visoke notranjosti, ki kraljuje v Karli.

Vstali so.

„Mademoiselle Charlotte...“

Poročnik je prosil za en komadič na klavirju, preden gredó spat.

Tedaj se je ozrla Karla tretjič. V njenih očeh se je nekaj zresnilo, kakor svetel dan je bila njihova luč, in kakor ogenj je zagorelo, kakor meč kerubov: Ne, v ta tempelj pa ti ne greš! Tja gre samo on, ki me razume!

Karla je šla trdo mimo Ivana, da se ga je doteknilo njeno krilo. Ivan bi bil padel prednjo, razkrilil roke in vzkliknil: Zahvalim te, da čuvaš te svetinje, da jih ne mečeš na cesto — zahvalim te, Karla, ti si mogočna, ti si dobra, ti si — vse.

Poročnik je stopal vesel po salonu.

„Gospica, če smem prositi, kaj veselega!“

„Štajriš zate“, je zamrmral za vogalom Ivan. Njegovo srce je bilo nemirno. Stal je in držal s tresočo roko za platnice zapečatenene knjige, kjer bo izvedel, ali je njegova vera prava, ali je bila prazen fantom — ali Karla oskruni svetišče umetnosti — ali ga pa brani z mogočnostjo svoje duše.

„Drum — drum — drum —“

Ivan se je stresel.

„Drum — ha-ha — drum — ha-ha...“

Ivana je oblivala zona. Torej tudi to — tudi to mu žrtvuje! V tempelj lepega in čistega je zavedla človeka z blatnimi nogami — — — To ni umetnost, to je spaka, škandal — to je za groš — godec v kmetiški žganjarni —

Poročnik je hodil v taktu, ostroge so požvenčkavale. Ivan je stiskal zobe, v licih so mu drhtele mišice. H klavirju bi skočil in z enim udarcem razbil vse strune in iz strun bi spletel bič, da požene z njim najprej izdajavko Karlo in za njo vse druge...

Kar naenkrat nekaj zaloputne... Ivan je mislil, da je prišla jezna muza izpod neba in razbila instrument, ki ga je vdinjala Karla najnižji službi — službi nog.

Karla je vstala — mrklo se je ozrla po sobi — nekoga je iskala. Ona je zaloputnila klavir in hitela od njega.

„Na igrišče, na igrišče! Ne igram, ne morem, ne znam!“

Iskala je rokavic, in gledala predse, kakor bi se sramovala. Iskala je rokavic in za vogalom našla Ivana, kateremu se je žarelo lice veselja — Hitro ga je pogledala in v očeh je bila neskončno skesana prošnja:

„Odpusti!“

— — — — —

IV.

Nad cesto, ki vodi na igrišče, je molčala tesna tihota. Nobena bilka si ni vpognila v vetru, noben glas se ni odzval v prirodi — kakor bi vse zavzeto čakalo velikega dogodka.

Ivan je šel zadnji v družbi, ki je šetala na igrišče. Prav daleč spredaj je videl belo obleko Karlino. Včasih je slišal njen smeh. Poleg nje je stopal vitek mož v temni uniformi. Ivan je počasi zaostajal, Leo in Hugo, ki sta šla prej ob njem, sta se zaplela v dijaški pogovor, in učitelj je bil kmalu nekaj korakov zadaj.

Ivan se je zamislil. Naenkrat se je začela dolina pred njim širiti, hribje so se odmikali, vsepovsodi je nastajala pusta ravnina in po

sredi je tekla prašna, vroča cesta. Ivan je hodil po njej truden. S palico se je opiral in si pomagal brzo dalje. Po čelu so mu tekli curki znoja, prsi so se mu dvigale hrepeneče. Sklonjeno glavo je večkrat dvignil in pogledal predse po brezkončni ravnini, po razbeljeni cesti. In daleč, prav daleč na horizontu, kjer se je nebo nagnilo do ceste in se je njegova vročina strnila s prahom ceste, kakor bi truden človek udaril s čelom ob tla — tam je videl Ivan Karlino belo krilo in hitre drobne noge. In takrat se je vselej nagnil naprej, pospešil korak, začel dihati hitreje. To je bila njegova usoda, to je bil smoter njegovega življenja: Naprej po prašni in razbeljeni cesti sredi puste ravnine, naprej, do tam, kjer se dotika sivo nebo te poti in kjer hodi z lahkimi koraki njegov ideal . . .

In Ivanu se je zdelo, da je hodil dolgo in urno. Strahoma, pa vendar poln upa je zopet dvignil glavo, pomel si oči, čez katere je silil pot in pogledal proti horizontu. Prepričan je bil, da bo belo Karlino krilo že mnogo bliže, da je prihitel do njega na dolgo daljavo in da mu kmalu lahko zakliče: Postoj! Počakaj! Truden sem — ne morem več — a vendar moram do tebe.

Pogledal je in še enkrat si je obrisal prašne oči ter se ozrl do horizonta.

Njegov korak je postal truden. Nekaj stopinj je storil, kakor človek, ki obupa in le še kakor stroj drsa po tleh. Njegovo oko mu je pokazalo taisto razdaljo. Še za košček, za pedenj ni bil bliže. In tedaj je že hotel, da leže v jarek ob cesti in se nastavi solncu, da izpije in posuši v njem slednje koprnenje, da ga napoji potem noč in ga uteši, da ne bo zaželel nikdar dalje, kakor od ust do sklede, ki je gorka od dobrih jedil.

Ali ni mogel, ni smel. Naprej! Še hitreje! To je tvoj cilj, ideal! Za njim moraš po brezkončni cesti, za njim — — — In če omagaš, moraš omagati sredi ceste, ne smeš pasti v jarek. Umreti moraš z velikim upanjem v srcu. Če promineš drugače, pogineš kakor črešnja v cvetju, če ji olupí deblo zloben pastir.

Ivan se je ustrašil svojega poklica. Nankrat je začutil vso gorjupo bridkost, nankrat je izpoznal, da hodi tako sam. Morda so pred njim, morda za njim — gotovo so — ali tako ob desni in levi ni nikogar. Izpoznal je grenkost, ali začutil in zaslišal tudi kot grom mogočni glas, ki mu je veleval: Naprej! Za njim, za idealom . . .

„Gospod profesor, gospod profesor!“

Zdramili so ga kriki družbe, ki je zavila s ceste po strminici na igrišče. Družba se je ozrla in zapazila Ivana, da gre s povešeno glavo dalje po cesti. Zato so ga pozvali, da so ga zdramili.

„Kako je zamišljen!“

Karla je izgovorila iskreno sočutno te besede.

„Bà, pravi profesor! On je baš rojen za to! Ljubši mi je rekrut nego profesor. To je impertinentno ljudstvo. Žal, da jih ne moremo poslati na kak planet . . .

„Gospod Ivan je pesnik“, pripomni tetka Emica.

„Pesnik — po domače bi se reklo: na pol nor!“

Nekateri so se zasmeljali. Karlo je prešinilo z neljubo bolečino v dušo. Pogledala je v tla in molčala. Tetka Emica je pa rekla jako slovesno:

„Gospod poročnik, to si prepovem!“

Nato se je obrnila in šla naproti Ivanu.

— — — — —

Vadljanje je določilo, da igrata Rudolf in Karla proti Ivanu in Leonu. Bitka se je pričela.

Ivan se je spomnil prejšnjega dne. Ko je nesel bosonogi deček, ki je pobiral žoge, rdeče ‚bombice‘ v klobuku poročniku, z zdele so se mu krvave krogle, ki ga zadenejo v srce in ga ubijejo. Zakaj je prijahal ta človek na črnem konju? Zakaj je prišel sedaj? — Saj je bil prej tudi tam z njim vred! — Ali je bil on tedaj slep? — Ne, ne! To so puste misli, proč ž njimi! Saj je Karla očitno pokazala po kosilu, da ji je v umetnosti edinole on vzor, da edinole njega ljubi. No, ta omladna zabava, naj bo! To je menda pač moda . . .

Poročnik se je vstopil bojevito na svoje mesto. Z visokim glasom, kakor bi komandiral na vežbališču eskadron, je naznanil, da se igra prične. Ivan je komaj odgovoril, že je prižvižgala žoga s tako silo in naglico, da še zamahniti ni utegnil.

Poročnik je štel prvo izgubo in prvi dobiček ter udaril žogo drugič v nasprotnika Leona. Ta je pazil nanjo z vso energijo, a zamahnil je z raketom po praznem vzduhu in se skoro opotekel. Karla se mu je glasno zasmejala. Ivan je pogledal proti njej čez mrežo in njen smeh ga je skoro žalil. Zadržal je naenkrat, da ta smeh doni čisto drugače kakor včeraj, ko sta igrala onadva skupaj. Zbolelo ga je, energija je v njem pešala.

Tedaj se je že zopet odzval Rudolfov glas. Rdeča krogla je priletela tikoma — komaj za las od mreže — in preden se je Ivan zdramil in jo dostojno sprejel, se je že tekalicala po tleh.

Rudolf je zopet glasno štel in segel po drugih dveh bombah...

Še par udarcev...

„Games-love“ je donelo iz nasprotnega tabora — mi imamo igro — vi nič.

Gospa polkovnica je na klopi pod smreko ploskala, vsa družba je čestitala poročniku. Ivanu se je zazdelo, da je silno smešen med njimi. Najrajši bi bil vrgel raket v travo in zaklical: To ni igra, to je pravi pretep. Jaz grem! Ali to se ni spodobilo. Nastopili so drugič.

Ivan je podajal žoge Karli. Da bi bilo kakor včeraj! Dà, tudi on bi bil igral lahko drugače. Ali Karli je moral ponuditi žogo na raket. Če bi ona zgrešila udarec, bi bilo zanj silno bridko. Rahlo in ljubeznivo je udaril žogo, kakor bi govoril rdeči poslanki ljubezenske besede. Pa Karla je ni sprejela kakor oni prejšnji dan. Krepko jo je odbila, pa ne proti njemu, ampak proti Leonu. Leon jo je sicer vjel in vrnil. Ali pri mreži je stal črni jezdec, Rudolf, ki je žogo udaril s toliko silo navpično čez mrežo v tabor nasprotnikov, da ni bilo mogoče loviti in odbijati.

Ivan se je užalostil. V njem ni kraljevala ročna spretnost vojnika; njegov svet je bil mnogo sežnjev nad grudo. Zato ni vzkipala njegova roka, zato se ni užgalo njegovo oko v divjem ognju, da bi porazil nasprotnika.

Njegove melanholične oči so iskale za mrežo Karle in ji govorile, da to ni igra, to je divji boj, katerega on ne ljubi. Toda Karla ni opazila njegovih pogledov. Na njenem čelu se je bralo naenkrat nekaj oholega. Njeni koraki niso bili več tisti nežni, trepetajoči, kakor včeraj. Stopala je ponosno, vojaško. Pri vsakem porazu se je ozrla hvalžno in ponosno v Rudolfa, ki je hodil z dvignjeno glavo in gledal skoro zaničljivo na nasprotnika.

V Karli je zagospodovala ženska. Njena velika umetniška duša, ki se je šele razvijala iz dehtečega popja, se je morala umekniti. Zunanji lesk, priučena moškost, odločnost Rudolfova, so jo zamamile. Kadar se je ozrla mimogrede na otožno lice filozofovo in se ozrla potem na dragonca, zdel se ji je Ivan tako majhen in neznamen, tako skromen in ubožen, da ga je mogla v trenutku kvéčjemu samo pomilovati. Domislila se je prejšnjega dne — živo je stopila prednjo vzbujena simpatija. In ni se je razveselila. Skoro sramovala se je, zakaj da se je mogla količkaj razvneti za tega človeka. Zmagali so naenkrat trenutni vtiski zunanosti. Rudolf ji je bil vojvoda, kralj, vitez — pravi vitez iz davnih pravljic — in Ivan trubadur, celo nerodni trubadur, kateremu je ona prejšnji dan vrgla pest cvetja z balkona, ker je bila slučajno dobre volje. In ko je videla, da Ivan igra čedalje slabše, izpoznala je z istim prirojenim ženskim instinktom, da mu je hudo, da je nesrečen in da jo prosi na kolenih, naj ga ne žali in ne zaničuje.

To je vzbudilo v njej radost, kakor se vzbudi v ženski, ko vidi pred nogami moža. Njen smeh je bil čedalje razkošnejši: iz njega je donelo naravnost očitano Ivanu, češ, kaj si ti domišljuješ, plebejec, revež! Če si prejel pest miloščine, če si čul prijazno besedo — pa si drzneš misliti in domišljati kaj več?...

NA PAŠO.

FR. ZVĚŠINA.

„Games-love“ se je glasilo četrtič. Družba se je upehala, gospa polkovnica jih je povabila na južino pod smreko. Ivan je šel z družbo k mizici. Vzel je ponujene grižljaje, izpil je vino, pa ni vedel, kaj dela. Karla ga je prezirala. V njem se je začelo nekaj gibati in podirati — njegova duša je trpela neizmerno. Smejali so se, radovali, govorili so glasne dovtipe, Ivan pa se smeja s smehom, ki prihaja skozi jok...

Družba se je vračala. Poročnik in Karla sta šla tesno drug ob drugem prva. Ivan je zaostal. Nihče ga ni vabil, nihče ga ni pogrešal. Hodili so vsi po poti, katera je bila njemu tuja, niso ga razumeli. Zato se je skrtil za grmovje na brežuljku in truden sedel na parobek. Sredi zelenega travnika je ginila bela obleka Karle. Poleg nje je stopal črni jezdec. Od njegovega srca se je frgalo nekaj, kar se je z njim rodilo, rastlo in kar še biva z njim. Na črnem konju je prijezdil tisti ropar in mu ugrabil vse — vse...

Po cesti je izginjala družba. Slišal je glasni govor poročnikov. Ničesar ni raz-

umel. Zdelo se mu pa je, da odmeva neprenehoma visoki glas:

„Games-love“ — jaz imam igro —, jaz imam vse — ti nič! In tedaj mu je bilo bridko, da bi se vlegel poleg parobka in z njim vred pozabljen strohnel. Zamizal je in si pokrill lice z rokami, da bi ne videl več, ker je izpoznal, kar je videl samo — v sanjah...

In vendar niso bile sanje. Karla je stopila zopet predenj. Njen klasični profil, njeni beli prsti so šepetali s strunami, mesečina je lila na zemljo — in on je imel v naročju Karlo, objemal njeno dušo, ki je bila vsa iskreno njegova. Lice se mu je radovalo, v žilah mu je zakipelo in domislil si je, da je sredi vroče, prašne ceste po puščavi dohitel svoj vzor. In takrat sta se pridružili njegovi Karli Lavra in Julija — in Ivan je vzkliknil: „Games-love!“

Umeknil je roke od lica, vstal in se glasno razveselil:

„Kaj, saj jo imam, vso imam — jaz imam Karlo — ti perišče grude!“ (DALJE.)

ZVONIMIR:

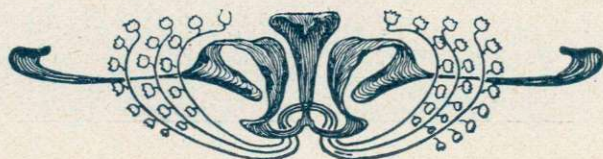
V LUNINEM SOJU.

V luninem soju blesti se
snežna ravan,
z biseri dragimi tkana
tiha je plan.

Glejte, in angel ljubezni
plava na svet,
venec cvetic ima v zlate
lase pripet...

Mehki vonj rožic objame
tiho polje,
radost brezmejna priplava
v moje srcé — — —

Zvezde bledijo in jutro
plava čez plan,
v srcu pa vzhaja ljubezni
radostni dan...

FR. ŠTINGL:

FRANTIŠEK SUŠIL.

ČEŠKEMU BUDITELJU, DUHOVNIKU, PESNIKU IN UČENJAKU K STOLETNICI.¹⁾

„He most lives who thinks
most, feels the noblest, acts
the best.“ Bayley.

o cesarskem ukazu z dne 6. decembra 1774 je bil češki jezik izključen iz vsega javnega življenja. A po cesarski naredbi z dne 23. avgusta l. 1816. so češčino zopet uvedli v gimnazije; kot politični uradniki se zopet sprejemajo pred vsem možje, ki so češčine zmožni. V le-teh štiridesetih letih je vzrastlo novo slovo, na književno torišče so vstopili „vlastenci“ (rodoljubi), katerih edini cilj je bil znova zbuditi češki jezik in češko književnost.

Vzroki tega nenavadnega pojava so razni. Glavni vzrok je dušno gibanje v zahodni Evropi, ki ga je povzročila francoska revolucija, romanticizem in čimbolj rastoča slovanska zavest, ki so jo na začetku XIX. in h koncu XVIII. stoletja razširjevali ruski vojaki, ki so se z avstrijskimi vred borili zoper Francoze.

Prebujenje češkega naroda in prerojenje češke književnosti popisujejo nekateri zgodovinarji kakor nekaj čudež. Ako razmotrivo vse razmere in okolnosti, v katerih je takrat živel češki narod, je njegovo probujenje v resnici izredno. Saj je sam Dobrovský, „očak slavistike“ (1753—1829) smatral češko književnost in češki jezik za mrtva; zakaj ni mogel verjeti, da bi se češka književnost in češki jezik mogla kdaj zopet obuditi k življenju v tem obsegu, v kakršnem sta bila

za dobe cesarja Rudolfa in v kakršnem so se za Dobrovskega razvijale n. pr. francoska, angleška, nemška ali pa ruska in poljska književnost. Zato je tudi vse poizkuse za prebujenje češke književnosti imenoval nespametne. Pozneje ga ni presenetila razdelitev Poljske. „Periit gloria nostra, vestra; doleo“, je pisal Poljakom z resignacijo. Na Dobrovskega niso vplivale trume ruskih polkov, za njega in za njegove sovrstnike je bilo češko slovo — „mrtvo rojeno dete“; zato je pisal svoja znanstvena dela v nemškem ali latinskem jeziku. Češki jezik je proučeval tako hladno, kakor mrtvo staroslovenščino. Dobrovský ni čutil, da se v žilah mrliča še pretaka kri, da bije v prsih še srce.

Drugačni so pa bili mlajši češki rodoljubi, ki so se rodili v čeških „chaloupkách“ (hišicah), ki so živeli med ljudstvom. Ko so slišali, kako se Nemci in Španci vojskujejo zoper ošabnega Korzičana v imenu domovine in naroda, niso mogli ostati tako resignirani in vdani v voljo usode, kakor Dobrovský in njegovi sovrstniki. (Puchmayer, Nejedlý.) Pri Napoleonu so videli, koliko premore krepak in odločen posameznik. Evropa, ki je dozdej živela le na zahodu, je videla naenkrat, kako se je vzdignil na vzhodu nov slovanski svet — in pogled na le-to orjaško oblast, ki sega od Balta do Kamčatke, od Krima do Ledenege morja, je polnil takratne češke „vlastence“ z zavestjo in z navdušenjem, ki sta se treznemu in mlačnemu Dobrovškemu zdeli brezpametno sanjarstvo. Delovanje Dobrovskega je zoper njegovo voljo in proti njegovemu namenu

¹⁾ Primeri: Písemnictví české slovem i obrazem. Napsal dr. V. Flajšhans. „Obzor“ iz l. 1904. „Vlast“ iz l. 1904. „Nový Život“ iz l. 1904. František Sušil. Životopisný nástin. Sepsal dr. Vychodil.

podpiralo to navdušenje. Mislili so si, da narod tisočletne omike, ki zavzema v Evropi in v Aziji skoraj polovico omikanega sveta, v katerega deželah solnce ne zahaja, ne bo dovolil, da bi njegova zahodna veja usehnila in ne vzrastla tako, kakor druge! Mi sami smo krivi — tako nekako so pisali takratni „vlastenci“ — ako ni češkega slovstva; treba ga je ustvariti; ako ni besedi, jih je treba skovati; ako ni šol, jih je treba ustanoviti. Če so v čeških uradih in šolah nastavljeni tujci, je to le zloraba, ki se mora umekniti pravemu redu. Čeh je na Češkem doma, on je pravi sin in dedič češke dežele.

Tako je nastala nova, veselejša doba na Češkem, ki se imenuje „doba předbřeznová“ (pred marcem), ker 13. marca (března) 1848 se je prvič po stoletjih zopet javno sešlo češko ljudstvo, da bi se posvetovalo o svojih željah in pritožbah. Dobrovský in njegovi sovrstniki so še rabili skoraj izključno nemščino in latinščino; v dobi „předbřeznovi“ so si pa pravi češki rodoljubi šteli v dolžnost koristiti narodu samo z materinskim jezikom. Rodoljubi v dobi Dobrovskega se niso razločevali po rodu: Nемец Ungar in Čeh Dlaba sta skupno preiskavala češki jezik in njegovo književnost; plemenitniki iz ponemčenih rodov so se s trudem učili jezika svojih prednikov. In delovanje le-teh požrtvovavnih višjih krogov, katerim je v prvi vrsti šlo za blagor skupne domovine, za katero sta enakopravno delovala češki omikanec in ponemčeni aristokrat, je zgodaj povzročilo prepričanje, da je Češka samo za Čehe. In ko se je to prepričanje razširilo, je odklenkalo nemškemu in latinskemu slovstvu na Češkem. Vsak omikanec si je štel v sveto dolžnost, da piše le v češkem jeziku. Odlični zastopniki „předbřeznove dobe“ so: Jungmann, Šafařík, Kollár, Hanka in Čelakovský.

V „dobi předbřeznovi“ se je svoje narodnosti zavedalo samo nekoliko malo omikancev. „Vlastenci“, kakor so jih drugi posmehljivo imenovali, so se sicer trudili prebuditi tudi ponemčeno meščanstvo, uradništvo in podjarmljeno kmetiško ljudstvo, ali

vsi naporji niso imeli veliko uspeha. Prebudili so se samo duhovniki, učitelji in dijaki. Posamezniki iz drugih slojev niso bili organizirani, niso se zavedali svoje moči. Kako trdo je spalo prosto ljudstvo, pričajo pomembni verzi nemškega pesnika A. Meissnerja (1822—1885), ki opevajoč leta 1846. Žižko (kakor Ebert Vlasto, Grillparzer Libušo), sklepa svojo pesem s temi-le besedami:

„Das ist schon lang! Ob Starke und Verwaiste
Aufgeht ein neues, hohes Morgenroth
Und Böhmen sind noch Waisen; von dem Geiste
Der Vorzeit kaum, dass noch ein Funke loht,
Indem die Fremden an den Tisch gekommen,
Lebt nur der Böhm in eig'nem Haus als Knecht,
Ein armer Waise, dem die Zeit genommen
Sein letztes Erb — — — — —
— — — — —
Nach solchen Tagen, wie sie dir geworden,
Erwacht kein Volk zu vollem Leben mehr!

Ko je pa prišlo l. 1848. z gesli o politični svobodi, o prostosti tiska in mnenja, o postavodajni moči ljudstva itd., se je v nekoliko mesecih pokazal češki narod v presenečenje celega sveta v vrsti ostalih. Trud „vlastencev“ vendar ni bil zaman. L. 1848. je bil češki narod že pripravljen. Kako so bili Nemci presenečeni, ko je v enem tednu l. 1848. Praga naenkrat postala češka! Češki jezik se je glasil po ulicah; s ponosom so nosili trobojnice. Mahoma so vzrastle češke družine, češke tvrdke, in v Pragi se je celó zbral slovanski shod — — —

Dobo, katero sem ravnokar opisal, imenujejo nekateri češki slovstveni zgodovinarji „vlastenecko dobo“ (rodoljubno dobo) v češki književnosti... In po vsej pravici. Zakaj pisatelji te dobe so z idejo rodoljubne ljubezni tisoče Čehov prebudili in druge tisoče krepili in navduševali. Oni so nabrali narodne pesmi in v istem duhu so ustvarili njih neumrjoče odmeve (Čelakovský), subjektivizmu Byronovemu so odprli češke meje, odgojili so češke brave, naučili narod zopet čitati; ustanovili so podlago za češko dramo in mladiko češke družabne in zgodovinske pripovedi so razvili v bogat cvet. Pisatelji-rodoljubi te dobe so živeli z narodom in

se ž njim čutili, podpirali so ga in ga tolažili ter tako bistveno pripomogli, da se mu je utrdil obstanek. Po potih lepote so ga peljali kvišku in do zmage.

Odličen zastopnik „vlastenecke dobe“ v češki književnosti je tudi František Sušil, katerega rojstno stoletnico so lani Čehi slovesno obhajali zlasti na Moravskem. Iz teh slavnosti se je videlo, da ljubezen do duhovnika-pisatelja in njegov pomen v krogu pravih omikancev dozdej še nista izginila, dasi je od dneva njegovega rojstva minilo že celo stoletje. Sušil je bil preprost katoliški duhovnik, mož iz ljudstva, a navdušen pisatelj, katerega ime žari in bo žarelo tudi v prihodnje nad črnimi meglami pozabljenosti, pod katerimi je izginilo ime marsikaterega slavnega učenjaka in pisatelja, katerega življenje in delovanje ni bilo enako posvečeno službi večne resnice.

* * *

Fr. Sušil se je rodil dne 14. junija 1804 v Novem Rousinovu pri Brnu. Njegovi stariši so bili Fabijan Sušil in Terezija rojena Pospíšil. Oče Sušilov je bil najprej najemnik gostivnice, pozneje pa posestnik. Starši Sušilovi so bili zelo pobožni in obenem rodoljubni. O očetu Fabijanu se pripoveduje, da se je trudil, da bi se v občinskem odboru, katerega so imeli s polovice Nemci v rokah, uradovalo češko. Tudi vsaka češka knjiga je bila v Sušilovi družini vsakokrat dobro došla. Mati Sušilova je bila odločna in stroga ženska, poleg tega pa nežna in čuvstvena. V duhu njene narave so bili vsi otroci vzgojeni. Enega dogodka, ki dokazuje strogost njegove matere, se je Sušil večkrat spominjal. Ko je začel hoditi v šolo, se je potepal enkrat okoli z drugimi fanti, namesto da bi šel v šolo. Ko je mati to izvedela, je privezala ljubega Františka na vrh in ga je tako peljala v šolo.

V domači šoli se je Sušil učil tudi petja in glasbe, kar mu je pozneje prav prišlo pri nabiranju narodnih pesmi. Doma se je tudi pripravljaj za latinske šole; učil ga je domači kaplan Fr. Pospíšil, materini brat.

L. 1819. je bil sprejet v četrti nemški gimnazijski razred pri piaristih v Kromerizu, kjer je bil tri leta. Izmed učiteljev je na njega največ vplival o. Placid Horn, ki se je odlikoval po svojih literarnih vednostih in je bil delaven v pesništvu in v kritiki. V proučevanju slovstva se je oklenil Herderja in postal častivec narodnega pesništva. Vsled tedanjega učnega reda in po svoji osebni naklonjenosti je izpodbujal svoje učence k pesništvu. Sušil, ki je bil že v Kromerizu znan kot dober Slovan in poznavavec češčine, je rad ubogal svojega učitelja ter marljivo zlagal pesmi. V Kromerizu je Sušil pokazal, kako trdno podlago narodne zavesti je dobil od doma. Sušilov življenjepisec M. Procházka piše o tem: „Dasi je v Kromerizu vladala popolna narodna temota in se nihče ni zavedal češke narodnosti, je imel vendar Sušil, ki v šoli ni slišal niti češke besedice, že takrat popolno zavest, da je Slovan, in sicer češki Slovan. Te zavesti ni bilo takrat sploh nikjer na Moravskem.“

Iz Kromeriza je šel Sušil v Brno na modroslovno učilišče (sedaj 7. in 8. gimnazijski razred), kjer je marljivo nadaljeval proučevanje klasičnih jezikov; največ in najrajši je čital Platona in Ovidija. L. 1823. je vstopil v brnsko bogoslovnico, kjer se je zlasti bavil s proučevanjem „Sv. pisma“ in semitskih jezikov.

V tisti dobi, ko je Sušil študiral v Brnu, so delali na Češkem zelo vneto za narodno prebujenje. Jungmann in Palacký sta razvila neprecenljivo delavnost. L. 1824. je zažarela Kollárjeva „Slavy dcera“ in narodno prerojenje se je širilo čimdalje bolj. Na Moravskem „pa je še vse dremalo“ — kakor je pisal l. 1837. pesnik Chmelenský iz Olomuca Palackemu. Samo posamezni duhovniki so zasledovali z veseljem narodno gibanje na Češkem. Tak mož je bil v Brnu duhovnik Dominik Kinský, poprej profesor modroslovja in zgodovine. H Kinskemu je Sušila pripeljal njegov že omenjeni stric Fr. Pospíšil. Kinský je postal iskren pisatelj Sušilov in mu je pomagal izpopolnjevati literarne študije; zlasti je popravljaj in likal

Sušilove pesmi, „veseleč se, da se je tudi na Moravskem pokazal pesnik, ki bo enkrat dika češkega Parnasa.“ Pri Kinskem se je Sušil seznanil tudi z Vincencijem Ziakom, ki je bil dober poznavavec laškega in latinskega jezika. V. Ziak je hotel slovaščino združiti s češčino po posebno sestavljenem glasoslovju in oblikoslovju. Kinský je Ziaku nasprotoval, Sušil pa je verjel, da je to mogoče, in od tiste dobe mu je ostala nekakšna naklonjenost do neologizmov, ki so kazili njegove drugače lepe pesmi.

L. 1827. je postal Sušil duhovnik. Prvo in skoraj zadnje torišče njegovega delovanja so bile Olbramovice, takrat nemško-češka župnija pri Krumlovu, kjer je deloval devet let. Bil je priljubljen pri Nemcih in Čehih, dasi svojega češkega mišljenja nikoli ni zatajil. Kako je Sušil deloval in s čem se je pečal ob prostem času, nam priča nov obrat v njegovem življenju l. 1837. V brnski bogoslovnici je bila razpisana profesura „Nove zaveze“; med drugimi imenitnimi prosivci je bil tudi vaški kaplan Fr. Sušil vsled želje svojega prijatelja T. Procházke, ki je poznal njegovo učenost in skromnost. Izkušnjo je Sušil napravil prav častno tako, da je bila komisija presenečena po njegovi obsežni vednosti. L. 1837. ga je škof Ginal imenoval profesorjem biblijskih študij „Nove zaveze“ v brnski bogoslovnici. Tako je Sušil prišel na mesto, kjer mu je bilo mogoče razviti vse bogate darove svojega duha, da bi prinesli cerkvi in domovini stoteren sad. Učiteljsko službo je Sušil opravljal polnih 31 let. Njegovo življenje je bilo od tistega časa preprosto in enakomerno. V šolskem letu je deloval kot književnik in profesor, o počitnicah pa je nabiral narodne pesmi. Ali to enakomerno življenje je bilo samo okvir intenzivnega, vsestranskega dela, ki mora buditi naše občudovanje. Kakor piše Ignát Wurm v „Nov. Životu“, je delal Sušil vsak dan polnih 14 ur.

Kot profesor si je Sušil namah pridobil ljubezen učencev in svojih tovarišev. Poslušavcem je imponiral s svojo vedo in si je pridobil njih srca z vljudno dobrotljivostjo.

O Sušilovih predavanjih piše B. M. Kulda: „Včasih je Sušil govoril hitro kakor blisk; ako je poslušavec hotel vse razumeti, je moral biti zelo pazljiv. Besede so tekle zelo hitro. Sušil je imel vse, kar se more zahtevati od učitelja našega stoletja.“ Od svojih poslušavcev je zahteval natančno znanje „Sv. pisma“ in zato so se morali za vsako učno uro naučiti eno poglavje „Sv. pisma nove zaveze“ na pamet. Pri izkušnjah je bil zelo prizanesljiv in miren, toda k proučevanju „Sv. pisma“ je znal vedno izpodbujati kar najodločneje. VI. Štast'ný, njegov učenec, navaja v 8. številki brnskega „Obzora“ (1904) ta-le izgled: Zgodilo se je nekoč, da neki poslušavec ni znal nekolikokrat naloženega poglavja. „Gospod N.N.“, je rekel resnobno Sušil, „ali veste, kdo je bil sv. Servul? — Ne veste? Bom Vam povedal: Sv. Servul je bil berač; ni imel denarja za knjige, ki bi mu ne bile tudi nič koristile, ker ni znal čitati. Ali njegova duša je hrepenela po besedi Božji, po „Sv. pismu“. — Veste, kaj je storil? Od tega, kar je priberačil, je plačal moža, ki mu je čital „Sveto pismo“, tako dolgo, da je kmalu dobro poznal „Sv. pismo“ in je mogel poučevati druge. In Vi, gospod N. N., imate vse, česar potrebujete, ste študirani gospod, knjig imate dosti in ste zaradi tega tu, da bi se učili „Sv. pisma“, da bi ga mogli enkrat razlagati ljudstvu. Kako Vam bode“ — in glas Sušilov je postajal vedno strožji — „kadar boste enkrat stali pred nebeškim Sodnikom s sv. Servulom vred? Ali Vas ne bo sram — on berač, in Vi, bogoslovec, in ne marate za „Sv. pismo?“

V priznanje zaslug je darovala hvaležna duhovščina Sušilu l. 1852. dragocen kelih ob priliki 25letnice njegove učiteljske delavnosti. Istega leta je dobil ruski red sv. Ane II. vrste; l. 1864. je bil imenovan častnim kanonikom brnskega kapitelja in leto pozneje ga je dunajsko vseučilišče počastilo s častnim doktoratom bogoslovja. Ta dobro zaslužena odlikovanja so Sušila zelo veselila, a še bolj se je veselil, ko je videl, da njegova setev dobro uspeva med narodom in duhovščino.

Pri nabiranju narodnih pesmi l. 1853. se je Sušil prehladil, in od tiste dôle je večkrat bolehal. L. 1868. je začel resnobno bolehati, tako da je po nasvetu zdravnikov odšel v kopel Bistrica pod Horstynom; ali zdravljenje mu ni več pomagalo. 31. majnika istega leta je izdihnil svojo plemenito dušo. Njegove telesne ostanke so pripeljali v Brno

in na hišo, kjer je umrl, so vzdali marmornato desko z napisom:

V domě tomto usnul v Pánu
31. května 1868.

František Sušil,
chlouba ¹⁾ Moravy — vzdo²⁾ba cirkve.

¹⁾ ponos. — ²⁾ kras.

(KONEC.)

ZVONIMIR:

K DOMU.

Solnčne gorice tam v dalji
k domu me vabijo,
one, le one mladosti
moje ne zabijo.

K njim neutešno mi srce
v žalosti hrepeni,
daleč od krajev bolesti,
da osuše se oči.

Mačeha mi je tujina,
trda in brez srca, —
dajte, ah, zopet živeti
srečno mi s svojci doma!

ZVONIMIR:

MED ŠUMOM ŽIVLJENJA ...

Zvonite, zvonite, zvonovi, —
ah, meni je v srcu težkó,
brez nade potujem po svetu
in solza rosi mi okó.

Zagrebli so mlade mi dneve
in trnje trosili na pot,
brez srca pehnili od sebe
v vrtinec trpljenja in zmot.

In hodil sem trudnih korakov,
s solzami v brezdanjih očeh,
in zrl zadovoljnost sem v licih
in srečal veselje in smeh.

Med šumom življenja sem taval
brez nade, osamljen in tih,
v nemirnih se prsih rodil mi
za vzdihom obupen je vzdih.

Objela je trudnost mi dušo
in solze zalile okó, —
zvonite, zvonite, zvonovi,
ah, meni je v srcu težkó ...

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

Velikomestno jutro.

Ali ste se že potrudili, da si ogledate veliko mesto zjutraj, ko še spé njegovi prebivavci ali se pa bojujejo z zadnjimi silami proti kruti dolžnosti, katera jih kliče na noge? Danes imamo k temu priložnost, o kateri ne bi rekel, da je lepa ali ugodna, ampak je taka priložnost, kakršna sploh more biti po prečuti noči, ko človek stopi iz kolodvora.

Ulica je še prazna in tiha. Okna so zagrnjena, hišna vrata zaprta. Prodajalnice so zavarovane z železnimi oklepi in so zakrile svoj obraz, kakor srednjeveški vitezi z zaprtimi vizirji. Nekaj neprijaznega se bere na licu vsaki hiši, kakor bi si prav ne zaupale in skrivale svojo vsebino. Najboljši sosede so zaprti vsak zase, kakor ne bi bilo več prijateljstva na svetu in bi se bili vsi ljudje izpremenili v tatove in sovražnike.

Vse je tiho na ulici. Vozov ni, dasi je ulica najskrbneje tlakana, in ob stranskem trotoarju se prav pogrešajo vrste hitečih pešpotnikov, katerim je namenjen. Nekaj nepopisno pustega leži nad mestom. Gotovo je šlo pozno spat in je sinoči predolgo rajalo, da je danes tako zaspano in topo. Podobno je zarjaveli krasotici, katera zjutraj vsa zmršena vstane in skoro znak pade, ko vidi v zrcalu svoj upali, čmerni obraz. Ni si še pobarvala lic in nima še zob v ustih. Zato se zdi trikrat starejša, nego je v resnici.

Tako je veliko mesto zjutraj. Vidi se mu, da je bilo sinoči krasno ob neštevilnih svetilkah in luksurioznih izložbah, ko so se podile po njem svetle ekvipaže in so se šetale elegantne množice. A zdaj mu je glava tako

pusta in votla, lica so medla in grbasta, oči zatisnjene in lasje v neredu. Semtertje gori še kaka svetilka, ki je iz same zaspanosti pozabila ugasniti in ne vidi, kako je nepotrebna. Še leže lahke megle nad ulico, ki delajo v daljavi obrise negotove in zamazane. Jutranja svetloba jih preganja, in dobro dé človeku, ko postaja dan vedno jasnejši. Zdaj pa zagledaš zaostalo plinovo luč, ki se bori proti solnčni svetlobi in se huduje, da je prišla ob veljavo! Preživela se je in tega ne čuti, kakor pesnik, ki je bil, ali kakor tenor, ki se je izpel.

Prva človeka na ulici, ki ju srečamo, sta jej enaka: oba sta še od včeraj. Negotova hoja in mrki pogled pričata, da jima je noč izčrpala vse moči. Kmalu pa pridejo prvi znanivci življenja. Cestni pometachi z lopatami in metljami snažijo z ulic spomine na prejšnji večer. Ulica je gladko tlakana z lesom, da jo je veselje pometati. Ob straneh so železne shrambe, v katere se hitro spravijo vse smeti; tako so lične, kakor poštni nabiralniki. Nasproti nam prihaja vedno več ljudi. Ulica, po kateri stopamo, je Cannon-Street in vodi proti stolnici sv. Pavla, katere velikanska kupola in lična zvonika se dvigajo ob njenem koncu.

Delavni ljudje hité že k dnevnim poslom. Obleka jim je navadna, oguljena in mudi se jim. Peki raznašajo kruh za zajutrek in vozovi z mlekom se ustavljajo pred hišnimi vratmi. Zdaj se začnó hiše zbujati; vrata škripljejo, ker so hripava od hladne noči, tuintam se pokaže iz njih kaka glava.

Mimo velikanske stolnice gremo naravnost naprej. Po široki ulici prihaja vedno več ljudi, ki hité z vsemi silami, kakor bi se jim neznansko mudilo. Obrnili smo hrbet središču mesta, bogati City z njenimi tisočerimi pisarnami, bankami in trgovinami.

Delavsko ljudstvo, ki hiti zdaj v to središče svetovnega prometa, stanuje bogvekje zunaj mesta. Tukaj pa nihče ne prebiva, ker v City se le denar služi in bogastvo kopiči. Bogataš ne stanuje tod, ker hoče mirnejšega, zdravejšega stanovanja z vrtovi in nasadi, revež pa stanovanj tu plačati ne more. Zato zdaj vse dere noter. Sluge in hlapci so prvi, ki morajo biti na mestu. Podzemna mestna železnica bruha iz svojih rovov stotine, ki

tova ladja, ali odprti in obloženi, da jih komaj vlečejo močni konji zalitih teles in jeklenih udov. Vmes pa hitro švigajo izvoščki s svojimi lahкими vozovi. Med njimi so posebno urne dvokolesne kočije, prava posebnost, pa tudi potreba londonskih ulic. Na dveh kolesih je sedež za dva človeka, nad njima je streha, in s strehe doli vodi vajeti voznik, ki sedi visoko zadaj. Skozi vsako gnečo se prerije ta lični in urni vo-

LONDON: PRED „ANGLEŠKO BANKO“.

so se iz okolice pripeljali v mesto za en groš. Kmalu so trotoarji polni ljudi, ki hitevajo vsi za nekim skupnim smotrom, a se ne poznajo med sabo, se ne pozdravljajo in ne govoré. Na njihovih obrazih leži globoka resnost, katero jim je začrtala skrb za življenje z globokimi zarezami.

Ljudem se pridružujejo vozovi. Težki tovorni vozovi škripajoč nosijo svoja bremena; vseh vrst so: veliki in zaprti, kakor Noe-

ziček, ki mu je praktični Anglež v nekem poetičnem trenutku dal prijazno ime njegovega iznajditelja — „hansom“¹⁾.

Prodajalne se odpirajo in z ropotom se dvigajo železni zatvori pred vratmi in okni. Takoj oživé hiše in začne se urno tekanje vun in noter. Trgovski delavnik s svojim nemirom in umetno povzdignjenim prome-

¹⁾ Handsom (izg.: hansöm) = lep, čeden.

tom, z vsemi pripomočki najživejše konkurence se začenja. Prej enakolična pročelja hiš oživé in vabijo, da si oglej njih vsebino. Široka vrata, ki so te prej odganjala, da se jih ne dotakni, zdaj odpirajo pogled v nagromadeno bogastvo in kličejo z vsiljivimi napisi, da pridi, obišči, preiskuj in jemlji seboj, ker je v njihovih zakladih edina sreča tvojega življenja. Prej slepa okna, ki so bila zakrita s sivo mreno in so tako žalostno in brezizrazno strmela na ulico, izpregledajo, in v njih se pokažejo pestre barve neštevilnih mamljivih izveskov in drugih dragocenih vab. Prej je vse odbijalo in klicalo: Ne dotakni se, če nočeš biti zaprt! Zdaj pa vse kliče in vabi: Pridi, kupi, uživaj!

Med napisi vlada tiha, a brezobzirna vojska. Kakor se rokoborca izkušata spraviti podse in se vsak trudi, da bi nasprotnika položil na hrbet in mu rame pritisnil na tla, tako se napisi stegujejo in z vsemi močmi silijo naprej ter izkušajo prekositi svoje vrstnike. Vojska lepakov te napade pri vsakem koraku. Tu ubijajo kolosi z debelimi pestmi tvoje živce, tam pošljejo podjetni obrtniki nad te smehljajoče se ženske, v vseh barvah ti skačejo v oči najgorostnejše trditve, črke plešejo v najstrašnejših skokih, se zvijajo in lomijo, kakor akrobati, in bljujejo ogenj, samo, da bi prekričale konkurenco na drugem voglu, katera uganja tudi najneverjetnejše stvari, samo da bi prekosila vse druge v vsiljivosti. Tisoči napisov se ponujajo v izložbah, sedé nad vrati in nad okni, plezajo po zidovih v vseh nadstropjih, jahajo na strehah in se stegujejo še čez dimnike. A ne dovolj! Da tudi kratkovidnež, ki v gneči gleda v tla, ne ostane brez pouka, zasledi njegovo oko tudi spodaj pri tleh ali na tlaku dobrohotno nanzanilo, katera kava je najokusnejša in katero mijlo je najboljšo.

To je vojska, v kateri zmaguje le oni, ki je močnejši, ki bolj vpije in ima trše komolce. Če se izprehajaš po ulici eno uro, pa si izvedel toliko stvari, da ne veš, katero bi si zapomnil; od barv je utrujeno oko in uho brezčutno od ropota.

Jutro napreduje. Zdaj se prigugajo šele pravi in značilni okraski velikomestnih ulic: visoki omnibusi, katerim na strehi sedé za dva groša potniki, ki hočejo prejadrtati de-ročo reko velikomestnega prometa na varni ladji, počasi in z dobrim razgledom. In ni napačna taka vožnja na strehi omnibusa, v Londonu mnogo bolj priljubljena, nego pa spodaj v vozu na blazini.

A zdaj je poezija velikomestnega jutra pri kraju. Življenje drvi naprej, ves dan bo ropotalo in se vojskovalo samo s seboj, zvečer pa zažari v največjem blesku, napne vse sile in se izživi z utripajočimi udarci nervoznega srca, da propade opolnoči v mrtev sen in leži zopet kakor ubito do jutra.

V „Angleški banki“.

Kam te peljem najprej, dragi čitatelj, ko sva si nekoliko odpočila in se oborožila z velikim mestnim zemljevidom, brez katerega se ne drzni hoditi nikamor, ako se nečeš izgubiti v tisočeri ulicah tega ogromnega mesta?

Kdor hoče uživati tuje kraje, se mora najprej iznebiti svojih domačih navad in se prilagoditi tujini v obleki in hrani, v govoru in v mišljenju. Če tega ne stori, ostane med njim in med okolico sovražna stena, ki ga ločuje tako močno od ostalega sveta, da je samotni v gneči in da se dolgočasi v najveselejši družbi. V vsak kraj moraš priti z resnim namenom, da boš v njem iskal ravno tega, kar tam najdeš. Ako hočeš uživati klasično umetnost, pojdi v Rim! Ako se hočeš vesel ozabavati, pojdi v Pariz! A v London smeš priti edinole z enim smotrom: Denar šteti in dobička iskati.

Vse mesto je pravzaprav le velik stroj, v katerem se vrté neštevilna kolesca v mrzlični naglici in izdelujejo bogastvo, s katerim si Anglež kupuje svoje svetovno gospodarstvo. Ogromne delavske mase se pehajo v okolici po tovarnah in v pristanišču prekladajo tovore iz vsega sveta. V sredi mesta so pa velikanske pisarne z ogromnim knjigovodstvom, kjer se vodijo računi, sklepajo pogodbe in seštevajo dobički. Veliko

telo angleškega naroda, katero steguje kakor pajk svoje dolge noge in prste po vseh petih delih okrogle zemlje, ima tu svoje srce, katero utriplje neprestano in žene gospodarsko kri modernega sveta — neutrudni in nikdar mirni kapital — po tisočerihi žilah mednarodnega prometa.

Zato nas pa vodi prvi korak tje, kjer vtriplje to srce z najmogočnejšimi udarci in napoveduje svetu zakone kapitalističnega razvoja. To je „Angleška banka“, ogromno poslopje sredi bogate City. Ves mestni promet se tu osredotočuje. Omnibusi se z vseh strani tu shajajo, in ker se Angležu zdi tako škoda vsake pedi zemlje, je trg pred banko seveda tako majhen, da vlada na njem nepopisna gneča vozov in ljudi.

Kot zavedna in energična „globetrotterja“ nisva tudi v najhujši gneči v zadregi. Na široki Oxford Street skočiva zadaj na stopnice omnibusa in se hitro vjameva za držaj ter zlezeva po zavutih, kot lestvica strmih stopnicah na streho. Za to je treba nekoliko spretnosti, kajti tudi omnibus se je navzel tu velikega zaničevanja do počasnežev in ne počaka izlepa nikogar, tudi ustavi se samo takrat, kadar zavozí v tak kaos konj in voz, da ne more nikamor naprej. In tedaj je nebeški vžitek, tako s strehe doli gledati na mravljišče, ki mrgoli pod nami, na te cilindre, vozičke in konje, ki tekajo za vsakdanjim kruhom kakor za stavo. Tam spodaj je vse v smrtni nevarnosti. Kdor pade, ga pohodijo in povozijo in šele zvečer se čita njegovo ime v časopisih. A tak omnibus je drago zavetišče kakor Noetova barka v splošni povodnji: tako varen si na njem, kakor dete v zibelki, in imaš najprijetnejšo priložnost, da premišljuješ z višine zakone svetovnega prometa in neizprosne boja za obstanek.

Pred banko stopiš doli in si kar naenkrat najnesrečnejši človek na svetu. Kajti iz osmih ulic, ki se tu križajo, deró vozovi na kup, kakor bi se hoteli pomečkati. Težki omnibusi, izvoščki, dvo-in štirikolesni, poštni vozički, livrirane ekvipaže, majhne dvokolnice postreščkov, hropeči tovorni parizarji

— vse to se vali na kup, in vmes letajo in skačejo otroci človeškega rodu v smrtnem strahu, da jih ta grozeča sila ne podere in ne potepta. V sredi trga je svetilka, okoli katere je nekoliko vzvišen prostor, kamor ne seže poulična oblast vozov. Sem se zaletimo in s tega otoka opazujemo deročo prometno reko. Ko se prvič pokaže presledek v vrsti vozov, jo udarimo z junaškim sklepom na nasprotno stran in stojimo na trotoarju pred banko, a le nekaj hipov, ker nas hiteči pešpotniki takoj potegnejo za seboj. Šele ko smo prodri skozi vrata v poslopje, si lahko nekoliko oddahnemo.

Poslopje „Angleške banke“ je ogromna zgradba, pri kateri se ti najprej čudno zdi, da nima nobenih oken. Tako so v skrbeh Angleži za svoje bogastvo, da se jim zdi nevaren celo solnčni žarek, ki bi mogel odzunaj pokazati zločincu pot do milijonov, kateri živé tu v velikanskih zalogah zlata in papirja. Vsa svetloba prihaja samo z notranjih dvorišč. Tako si je ustvaril kapitalizem svojo trdnjavo, proti zunanjemu svetu zavarovano z debelo steno rezanega kamna, pred katero so postavljeni lični klasični stebri, kot znamenje, da umetnost na svetu služi bogastvu za kratkočasen okrasek. V severozapadnem kotu je pa sezidan tempelj, posnet po Sibilinem svetišču v Tivoliju pri Rimu, a tukaj kraljuje v njem Merkur, edino božanstvo, ki ima oblast nad človeškimi srci. Nekoč je bilo tu pokopališče sv. Krištofa —; nad mestom pokoja in miru se je nastanilo najbujnejše življenje, nasičeno z najvišjo energijo.

Ker je to morda najvažnejši denarni zavod na svetu, se smemo pač nekoliko ozreti na njegovo zgodovino.

Ustanovili so „Angleško banko“ 1.1694., in sicer je podal prvi načrt zanjo Škot William Paterson. To je delniška družba, prva te vrste na Angleškem. Skozi 140 let je bila tudi edina, in ker je vživala velike kraljeve privilegije, se je silno razvijala. Seveda so nastale v poznejšem času še druge banke, a ta je edina angleška banka, ki sme izdajati papirnat denar. Začetna glavnica je znašala

1,200.000 funtov šterlingov¹⁾, a pozneje se je podvanajsterila. Več kot tisoč oseb je v službi med temi zidovi, čepé nad knjigami, pišejo, računajo in premišlujejo, kako bi se bogastvo banke pomnoževalo brez konca in kraja.

Zlata in srebra je v „Angleški banki“ vedno okoli 20 milijonov funtov šterlingov v stalni zalogi, kajti čez 25 milijonov njenega papirnega denarja kroži po svetu, a ta vrednost, ki je zapisana na bankovcih, mora biti pokrita v banki z istinitim kapitalom. Banka opravlja poleg drugih bančnih poslov za vlado tudi vse, kar je v zvezi z državnim dolgom, in to ni majhna stvar, kajti Anglija ima že 750 milijonov funtov šterlingov dolga. Dandanes se dela vse na kredit, in zato se ni čuditi, da so najbogatejše dežele na svetu tudi najbolj zadolžene.

Zmenil sem se z nekim tovarišem iz hotela, da se snideva danes v „Angleški banki“. Uradni prostori banke so namreč seveda občinstvu odprti, a do notranjih skrivnosti se dobi le težko pristop. Dovoljenje mora dati sam governor banke, ali vsaj njegov namestnik, deputy governor. Vseh štiriindvajset drugih ravnateljev nima te oblasti. Moj prijatelj gospod James²⁾ Wild pa je ne vem po katerih tetah, svakih ali drugih zvezah znan z vladajočimi duhovi prvega angleškega denarnega zavoda in si je torej dobil dovoljenje, katerega sem postal tudi jaz deležen po njegovi prijazni velikodušnosti.

Nisem ga dolgo čakal. Prišel je točno. Zamudni so po navadi ljudje po majhnih mestih, kjer nič ne računijo z daljavami in torej s potjo vedno kaj zamude. V Londonu pa vsakdo ve, da mora za najbližji obisk računati vsaj eno ure poti, in zato je točen. Gospod James Wild je pristen Anglež, kajti doma je na Škotskem, prebiva pa v Avstraliji. V London pride po trgovskih opravkih, in to potovanje je hkrati njegov tribut stari domovini, od katere se Avstralija vedno bolj osvobojuje.

1) En funt šterlingov = 20 šilingov = 24 K.

2) James (izg. = džems) = Jakob.

Kmalu je gospod Wild dosegel, da naju je peljal nižji officer¹⁾ v notranje prostore. Velikanska zgradba obsega okoli štiri orala zemlje, in tu je združeno vse, kar služi poslovanju banke.

Najprej stopimo v silno močno zidano, obokano zgradbo, podobno temni kleti.

„The Bullion Office“, reče najin voditelj. „Tukaj je shranjena zaloga zlata in srebra. Natančno stehtane množine dragocene kovine se tu shranijo in tvorijo vrednostno zalogo banke. Bankovci, katere nosita v žepu gospoda, imajo veljavo le vsled tega, ker leži tu varno shranjena njihova vrednost, s katero se vam takoj vsak trenotek na zahtevo pokrije bančni papir z zvenečo zlato veljavo.“

„Zanimivo, krasno“, je mrmral gospod Wild, katerega pogledi so objemali z veliko ljubeznijo skrbno spravljene zlate zaklade. „Koliko pa je en milijon funtov?“

Officer pokaže gotovo višino. „Je vse stehtano do zadnjega miligrama, gospodje. Izvolite vstopiti tu v ‚Weighing Office²⁾‘, kjer se zlato tehtta!“ Natančno opazovani od vseh strani pod ostrimi pogledi stražnikov vstopimo v prostor, poln tehtnic, nad katerimi se po vozovih na železnih tirih prevažajo zlati tovari. Zlati so zaviti v podolgastih zavojih in vsak stehtani oddelek se skrbno zapiše, močno zavije, zapečati in mora prestatati vse mogoče muke, preden je dovolj preskrbljeno za njegovo varnost.

„Tukaj, gospodje, je videti stroje, ki tehtajo cekine po 33 vsako minuto. Tehtnica stehta sproti vsak sovereign³⁾ in one, ki imajo pravo težo, polaga na kupe v en oddelek. To se godi avtomatično z največjo natančnostjo. Okoli 80.000 sovereignov se tu na dan stehta.“

Dobra volja mojega tovariša je vedno bolj rasla, in v srcu brezčutnega Angleža so se začela oglašati srebrna čuvstva prijetejnega zadovoljstva. Najin voditelj pa naju je z uljudno spretnostjo ločil od zlatih teht-

1) Officer (izg. = áfisör) = uradnik.

2) Weighing office (izg. uegin afis) = urad za tehtanje.

3) Sovereign (izg. sövrin) = zlat za 20 šilingov.

nic in peljal čez dvorišče proti drugi veliki zgradbi.

„Izvolite si ogledati ‚Printing Office‘, kjer se tiskajo bankovci.“

„Zanimivo, prekrasno“, je vzkliknil polglasno gospod Wild. Najin vodnik pa nama je predaval na poti o veselih in žalostnih zgodbah, o rojstvu, življenju in o smrti bančnih papirjev.

„Več kot 50.000 bankovcev se natisne vsak dan v teh prostorih. Vrednost posameznih listov je od 5 do 1000 funtov šterlingov.“

Velikanska dvorana se odpre, polna tiskarskih strojev, kateri s flegmatično ravnodušnostjo polagajo tiskane liste drugega na drugega. Sto funtov šterlingov ali pa vizitka — to je stroju popolnoma vseeno.

„Tu se tiskajo tudi poštne nakaznice in bankovci za Indijo“, je razlagal naš Mentor ter pokazal z mogočno gesto na hropeče stroje, kakor nekaj Polikrat na pokorni mu Sam.

Gospod Wild je postajal vedno bolj navdušen. Njegova duša je uživala s slastjo pogled na tako dobičkonosno podjetje, kakor je tiskarna za bankovce.

„Je pa tudi preskrbljeno, da se kaj ne pokrade, kaj ne?“ je vprašal z veliko sočutnostjo.

„Menim da“, odgovori uradnik. „Nadzornik nadzira nadzornika. Kakor vidite, so povsod nastavljene straže, ki ostro pazijo na vsak naš giblje. Ponoči pa straži poleg bančnih čuvajev tudi oddelek vojaštva vse kote, kjer bi se mogel prikraati zločinec.“

Bliže k strojem nas niso pustili. Le od daleč smo smeli pogledati v dragoceno delavnico, in kmalu je naš vodnik z vso prijaznostjo potisnil gospoda Wilda in mojo malenkost skozi vrata na dvorišče.

Gospod Wild se ni mogel premagati, da se ne bi obrnil in pogledal nazaj. Njegovi pogledi so obviseli ob vratih, a njegova duša se je izprehajala med stroji . . .

„Sedaj si oglejmo še ‚The Old Note Office‘, urad, kjer se shranjujejo stari bankovci, ki so že ob veljavo. Vsak bankovec, ki se v banki izplača, se črta in izgubi s tem

trenotkom svojo vrednost. Nekateri bankovec vsled tega doživi le kratko starost. Lahko se primeri, da je danes izdan in jutri že črtan. Črtani bankovci pa se še ne uničijo, ampak se pet let shranijo v banki, da služijo lahko za dokazila v pravadah ali drugih slučajih. Dalj časa se ne shranjujejo, ker je njih število preogromno. Vsak teden se vzamejo izmed njih bankovci, ki so bili izdani v istem tednu pred petimi leti in se sežgo.“

Stopili smo v ta oddelek. Stene velikih soban so od tal do stropa obložene z zavoji, v katerih so zloženi stari bankovci in razdeljeni po dneh in tednih svoje smrti ter čakajo pogreba.

„Koliko pa je tega blaga?“ je izpraševal gospod Wild.

„V petih letih se nabere okoli 80 milijonov bankovcev, ki tehtajo kakih 90.000 kilogramov.“

„Goddam!“ se je začudil gospod Wild, „koliko pa je vredna ta krama?“

„Zadnjič je znašala skupna vrednost črtanih in shranjenih bankovcev 1750 milijonov funtov šterlingov. Neki šaljivec je izračunal, da če bi jih položili v eni vrsti drugega za drugim, bi bila vrsta dolga 13 km.“

„No, vi bi lahko z bankovci London potlakali in hiše olepili!“

„Da, ako jih ne bi morali sežgati.“ In peljal naju je skozi hodnik do velike peči, ter dejal: „Tu se bankovci sežigajo. Peč je pet čevljev visoka in ima v premeru deset čevljev. Vsak teden je čisto polna.“

„Peklenska peč to!“ je godrnjal gospod Wild.

„V nekaj trenutkih se izkadé v obliki lahkega dima skozi dimnik listi, kateri so bili pred kratkim še vredni mnogo milijonov.“

Gospod Wild je molčé strmél nekaj časa v peč. Nato se pa hitro obrne in reče: „Pojdimo! Če tukaj notri ne čepi sam devil¹⁾, ga ni nikjer več!“

„Gospoda smeta pogledati še eno zanimivost: Bankovec za en milijon funtov šterlingov!“

¹⁾ Devil (izg.: devl) = vrag.

„To pa to!“ je pritrdil gospod Wild. Šli smo v pisarno, kjer leži spominska knjiga za ptujce. Marsikatero ime odličnih oseb se tukaj bere. Tu so imena vladarjev, s kronami in brez kron. In mnogokrat so poslednji mogočnejši od prvih...

V lepem zaboju pod steklom se vidi dragoceni papir, ki predstavlja v naši vrednosti precejšnjo vsoto 24 milijonov kron. Večji je in lepše risan od svojih ponižnejših tovarišev. Tudi je dobro ohranjen, ker se mu ni treba truditi po svetu, hoditi po semnjih, poslušati prepire med mešetarji in se valjati po potnih žepih. Kakor kralj na prestolu sedi tu v svoji škatljici in se lahko smeje zmečkanim in umazanim proletarcem svojega rodu, ki dobivajo toliko ran v boju za obstanek in se morajo včasih podvreči celo malo okusnim operacijam z limom in različnimi papirčki, da si ohranijo življenje. Da, tako je na svetu! Revež se trudi in trpi, bogatinu pa vsi strežejo, se mu hlinijo in ga občudujejo!

Gospod Wild se je ves zamaknil v ta prijazen simbol najvišje zemske sreče. Vedno

bliže mu je prihajal z nosom, da si vtisne neizbrisno v spomin te tako pomenljive poteze.

„Ali se sme ta bankovec tudi otipati?“ je vprašal uradnika. „Bi vsaj smel reči, da sem imel že en milijon funtov v roki!“

„Je prepovedano!“ odgovori uradnik smeje se. „In vam tudi nič ne koristi, predragi gospod Wild, če ga tudi ukradete. Kajti pogledjte: Bankovec je brez številke in brez podpisa! Niti ene žemlje si ne morete kupiti zanj!“

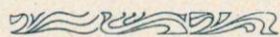
„Potem naj pa le v škatlji ostane“, reče gospod Wild resignirano. Hipoma je izgubil bankovec zanj vsako zanimivost. Koliko je na svetu papirjev, ki so lepši, močnejši in večji!

Poslovala sva se od vljudnega officerja. Kmalu sva stala na ulici.

„Hvala vam lepa, gospod Wild! Zlato ‚Angleške banke‘ in vaša prijaznost mi ostaneta vekomaj v spominu!“

In že naju je ločila vrveča množica. Šla sva vsak na svojo stran.

(DALJE.)

SILVIN SARDENKO:

POD GRENKIM JARMOM.

Je li mogoče, dražestna blondinka?
Na licih se ti še mladost smehlja,
že sladka last si grenkega moža
in že v naročju svojem nosiš sinka?!

Po blaženi prostosti žalostinka
privre ti morda včasih iz srca;
kot da bi izpod zimskega neba
osamljena priplavala snežinka.

A nič ne veš od zime, ne viharja.
Pogledi tvoji so zaverovani
v nedolžno dete, ki je tvoja zarja.

In nič ne vidiš? Glej, ob tvoji strani
tvoj mož z očmi se z drugo po-
govarja —
in misliš, da te ljubi kakor lani...

IVAN IVANOVIČ:

ČAROVNICA.

PRIPOVEDKA.

Čačas je Jane vasoval. Šel je bil po sneženih stezah dalje in dalje, čez gozde je šel po ledenih potih in čez polje, kjer je bila le tupa-tam kaka sled stopinj — gazi ni bilo nikjer. Zaukal je zdajpazdaj, vmes pa si je tiho pel o polju, o rožicah in ptičicah ter mislil cel čas na Mano. Luna je plavala nekje visoko, videlo se je svetlo na nebu, a ni presijala oblakov nad selom, in videl se je samo sij, kajti beli oblaki so se vlekli tam izza daljnih gor in krili celo nebo. Jane je šel dalje, dokler ni prišel do kočice. Nekaj dreves je stalo okoli luže in sneg je bil na njih. Koča je stala tiho ob polju zunaj sela, kot da je ni. Postal je Jane za trenutek in gledal kočico. Prijetno mu je bilo pomisliti, da Mana spi in morda sanja o njem, ali pa bedi in misli na njega. Pristopil je in potrkal na okence. Okence se je odprlo in prikazala se je lepa dekličja glavica iz njega.

„Ali si ti, Jane!“ začul se je šepet...

„Da, Mana...“

Mladenič se je ozrl ter stopil prav ob okno.

Nekaj časa sta molčala oba, kajti zelo sladak je bil ta trenutek za oba... Jane je pri luninem svitu pogledal Mani v oči. Krasne oči so se mu zasmajale, take, kot si je o njih mislil včasih, da bi šel za njimi na konec sveta. Večernica posije v poletni večer in ni tako lepo, kakor kadar se posmejejo take oči, polne krasote in ljubezni, kot bi bila nebesa za njimi.

„Kaj me tako gledaš?“ je vprašala Mana, ko se je Jane zagledal vanjo. Zunaj je bil mraz.

(DALJE.)

„I, rad te imam, ko si tako lepa“, je rekel in zadrhtel. Šepetal je njeno ime in ponavljal dolgo lepo pesem o ljubezni, kot jo je ponavljal že tolikokratov. Pogladila ga je po črnih laseh in se tiho smejala vsa srečna. Oba sta bila tako, kot da mislita na srečo.

„Jane, kaj bo iz tega?“ je dejala Mana in ga otožno pogledala. Iz njenih lepih oči je kanilo dvoje vročih solz, zdrknila sta po licih in Janetu se je zdelo, da sta se takoj izpremenili v dve mrzli, ledeni kaplji.

„Kaj ti je, Mana?“ je vprašal skrbno.

„Nesrečna sva, Jane“, je reklo dekle in zaihtelo.

Hudo je bilo Janetu, ker je ljubil svojo izvoljenko in je ni vedel kako utolažiti.

„Saj se bova vzela, Mana, pa kmalu; pred pustom naju poročé“, je tolažil Jane.

„Ne bodo ne, ne bodo naju nikdar, Jane, nikdar...“ In zajokala je na glas.

„Zakaj ne?“

„Ni mogoče... Mati so povedali...“ Beseda ji je ostala v ustih in ni mogla praviti dalje. Goste solze so ji kapale iz oči.

„Kaj pa so pravili mati?“ je vprašal Jane v strahu. Nemiren je bil in otožen, da ona joka...

„Tvoja mačeha ne pusti“, je dejalo dekle v solzah.

„Mora!“

„Vidiš, Jane, ona je...“

„Vem, vem...“

„Naredila bo...“

„Ne bo naredila.“

„Bo, bo, Jane, ti ne veš...“

„Kaj...“

„Hotela je mojega očeta, pa, pa je ni hotel — in umorila ga je. Izpeljale so ga

in zašel je v lužo ter pred hišo utonil...“ In zajokala je Mana močnejše, ko se je spomnila očeta, ki ga je zvalila čarovnica.

Jane se je zamislil in hudo mu je bilo, da joka ona poleg njega. Spomnil se je vsega, kar so pravili ljudje o njegovem očetu, ki ga je zvodila čarovnica, da je utonil. Kako bi bil sicer utonil pred domačo hišo v luži in ga ni nihče slišal!

„In mater je skoraj umorila“, je pripovedovala Mana dalje in znova huje zajokala. „Ob palici hodi mati, ker so jo dobile čarovnice, ko je šla s preje: razbile so ji kolovrat in njo so skoraj uničile. Sama nesreča je pri hiši zaradi čarovnice.“

„Tebe ne bo, tebi ne sme nič, jaz jo ubijem“, jo je tolažil Jane in ji stiskal roko.

„Jane, Jane“, je zdihovala nesrečna deklica, „jaz se tako bojim. Naredila mi bo in nesrečna bova oba, vse bo nesrečno.“

„Kaj more narediti?“ je tolažil Jane, „saj nima moči do tebe.“

„Saj veš, kaj pride... Mojbog, če kaj naredi!“...

„Preprosila jo bova...“

„Čarovnice še prositi ne smeš, ker se izdaš, da jo poznaš, in zasleduje te potem.“

„Pa živine ne bova imela...“

„Saj bo meni naredila, meni, nama... Saj je rekla: Katero hočeš, samo mene ne.“

„A jaz nobene, samo tebe!“ in branil ji je govoriti dalje, da ne bi jokala tako.

„Pojdem na božjo pot“, je šepetala ona nekoliko utolažena.

„Da, pojdeš, pojdeš“, ji je govoril Jane, „vse sme baba, samo tebi ne sme nič.“ Jane je pomislil in jezno je stisnil pest, ko se je spomnil mačehe. Tebi nič in meni nič! Jaz uženem babo. Na sveti večer si naredim stolček, uidej ji čez jarek in nobena baba-čarovnica nima več moči do mene.“

„Jane, Jane“, je zdihovala ona, „kaj pa, če te vjamejo?“

„Ne vjamejo me, nič se ne boj!“ In izkušal je, da bi ji pregnal to misel:

„Saj si moja, Mana, ali ni to sreča?“

Ona pa je med jokom ihte odgovarjala:

„Da, tvoja, Jane...“

Potem pa sta šepetala dalje in pozabila na čarovnice in govorila sta o sreči, kot jo šepeta ljubeče srce in si jo slika mladost in sanja o njej cele dneve in noči — in se ne dá spati mirno brez nepokoja, in glava je zmiraj polna takih lepih misli, oči se ozirajo proti kraju, kjer leži tisto selo, čudno hrepenenje hodi vedno s človekom, da je vedno dolgčas in vender sladkoprijetno, in zvečer postane duša nemirna in rado se posluša šumenje večera, kot da govori nekaj o tem, kar je v srcu...

Medtem se je mesec zdajpazdaj prikazal izza oblakov, pogledal je med drevjem prav pred okno in obsijal s smešno radovednostjo poznega vasovavca, potem pa je odšel dalje, kot da neče ravno motiti sreče; pa posijal je zopet čez čas, če je količkaj mogel pogledati med oblaki... Leteli so oblaki, kot da nesó novega snega v deželo, grmadili so se, kakor vsakokrat, kader pravijo, da se čarovnice peljajo. Veter je zavel zdajpazdaj močnejše, mrzel je bil in stresal je ivje z drevja. Okoli koč je zašumelo, ko je ivje letelo z dreves. Če je mogel, je prišel v tiho zatišje ob steni prav do okna ter se poigral z dekličinimi lasmi in pobožal ž njimi po fantovem obrazu in bežal je potem dalje, kot da se smeje, da je znal tako ponagajati, in izginil je čez polje, kot da gre kam daleč pravit o tej sreči, kakemu nesrečnemu srcu, ki mu ni znana taka sreča...

Jane se je poslovil od svoje Mane in odšel žalosten in otožen domov. Polje je ležalo daleč naokoli tiho in mirno in je ob luninem svitu zdaj pojasnelo zdaj potemnelo. Tišina je bila po vaseh in nad njimi so počivale meglice zimskega jutra. V daljavi se je čez čas oglasil kak čuden glas, ki je izginil v noč, ali pa je zalajal kak pes, ki ga je predramil ponočni vasovavec, ali pa kak drug sumljiv nemir... Jane se je sredi polja ozrl nazaj in se spomnil nje. Zaukal ji je v zadnji pozdrav in minila ga je otožnost. Zapel bi bil sredi belega polja najbolj veselo pesem. — Nad gozdom so se oblaki grmadili in okolica je potemnela.

* * *

LONDON: FLEET-STREET IN LUDGATE-HILL.

Ko so tisto noč trije možje prišli iz krčme domov, je kum Andrej kmalu trdo spal v hiši na klopi pri peči in prav vun se je lahko slišalo njegovo težko hropenje, ker ga je takoj, ko je zaspal, prišla tlačiti mōra. Nekaj časa se je še spominjal na svoja sovražnika iz krčme in zdelo se mu je, da še drži Maruha za vrat in Višnjo za ušesa in jima govori: Kaj bosta, čakaj vrag! in pritiska s pestjo močnejše in z drugo roko privija — potem pa je zahropel in zaspal in težko mu je bilo dobiti sape. Starec je vzdihoval in se stegoval, da je klop škripala pod njim, da je hišni gospodar na postelji nejevoljno zakašljaj; kum Andrej je iskal sape, a mōra ga ni pustila in zato si je kum očital svojo neprevidnost, da je govoril predrzno o čarovnici, ki mu zdaj tako pritiska prsi, da ne more dobiti sape. Ko bi bil doma, bi si bil pripravil okno za glavo in dva noža navzkriž, in splašila bi se bila baba vražja. Zdaj pa je legel spat kar tako in razjezil je bil čarovnico v gostilni, da bo zdaj ležala cele noči na njegovih prsih. Bridko se je kesal kum Andrej, jezil se je nad Maruhom in Višnjo in hropel težko...

Maruh je bil prišel domov in pustil Višnjo samega na vasi. Takoj se je začul iz njegove kočice ženski glas, neprijeten in kričeč. Maruh je bil oženjen in je imel hudo ženo.

„Kaj boš, saj je bil kum Andrej tudi tam“, je tolažil Maruh ženo.

„Kum Andrej je tak kot ti“, je vpila žena.

„Tako je z ženskami“, je pomislil Višnja in se prijel za uho, ki ga je bolelo in vroče mu je bilo vanj.

„Saj je vse Višnja plačal“, je tolažil Maruh ženo v koči.

„Seveda je plačal! Tebe so spet obrali. Napijete se in dražite babo; danes ni krava mleka dala. Z Višnjo mi nimaš hoditi, je ves neumen, kar je vdovec . . .“, je kričala žena.

„Tako je“, je pomislil Višnja in se prijel za nos, kajti zeblo ga je vanj . . . „Tako govori o meni Maruška, tako zapoveduje Maruhu. Taka je z babami. Vedno večji nad moškimi. Pri tem se je spomnil Mane. Lepo je bilo nje lice in mil je bil njen obraz, da

bi si ne mogel misliti, kako bi se jezila. Zazdelo se mu je, da Jane pri njej vasuje, in stisnil je od jeze pesti, šel je dalje po poti, opotekel se je, obstal in pomislil: ko bi ji šel potrkati na okno . . .

Časa je še zadosti in lahko pride do kočice in, če ni tam nikogar, lahko potrka. Če je pa Jane, bo poslušal in ga prepodil. Polomil bi mu rebra, si je mislil Višnja, in grlo bi mu pritisnil; čeprav je sorodnik kuma Andreja, pa le nima njegove moči; mladič je, da bi ga prijel za ušesa in bi mu jih nategnil. Pri tem se je Višnja spomnil na svoje uho: ščemelo ga je tam in grizel ga je mraz. Po celem obrazu se je čutilo, kje je grabila trda roka kuma Andreja.

„Bi ga, bi ga“, je pomislil Višnja in se opotekel v sneg, „kaj pa hodi vasovat, ko je ne bo vzela! Mi imamo dom, pa tudi škrinja ni prazna, Mana. Pa smo tudi še nekaj fanta. Glej kočico! Višnja je videl svojo kočico, a vendar k njej ni mogel, sam ni vedel, zakaj ne. Hodil je in hodil po selu, med hišami; zdelo se mu je, da se bliža svoji koči, pa mu je bolj in bolj izginjala izpred oči.

„Menda se vendar ni spravila nadme, vragova baba“, je pomrmral Višnja in lasje so mu vstali na glavi. Hodil je z ene strani na drugo, stopal iz gazi v sneg. Sčasoma je gazi popolnoma zmanjkalo, izginilo je selo, šel je dalje in dalje in zdelo se mu je čudno, kam je prešla gaz, kam so izginile hiše, ko je bil vendar v selu in zdaj hodi po snegu in nobene hiše nikjer; in bil je že pred svojo kočico, odprl bi bil in bi prišel v vežo ter šel spat, zdaj pa, kot da je vse tuje, ko je vendar doma in ne more domov.

„Saj sem vendar že hodil domov ob vsaki uri“, je pomislil Višnja, „pijan sem bil tudi že mnogokrat, pa domov sem vendarle prišel . . .“ Spomnil se je na čarovnico in strah ga je obšel. „Kum Andrej je govoril o nji“, je mrmral potem skoraj naglas, „on je govoril, jaz nisem rekel nič. Kaj bi mene? Jaz ji dam mir in ne vem nič.“ Hotel je, da bi slišala čarovnica in bi ga pustila. In šel je dalje, hodil je in hodil, pa nikamor

ni prišel... Gozd za gozdom, pot za potjo se je vrstila: postajal je truden, opotekal se je in padal v sneg in zdelo se mu je, da gre domov, a sela ni bilo nikjer in nič ni vedel, kam gre, in hiše ne kočje ni nikjer in nikjer, da bi videl, kje je.

„Kam vendar, za vraga, grem?“ se je vpraševal sam; lasje so mu vstajali, in pot je tekel izpod kučme po licih in povsod je čutil strah. Mani je hotel iti potrkat na okno. — Lej, pa tudi ta pot ne pelja k Mani. Vsi kraji so neznani, in vendar je poznal kraj na tri ure okoli do zadnjega kota, tu pa je vse neznanano in konca nikjer.

„Glej, spravila se je nadme baba čarovniška“, je pomislil tiho, „vodi me po svojih potih, kot se ji zdi, in do jutra bom taval.“ Začel se je bati, da bi mu ne bilo narejeno pri živini in da bi mu poletni ne pobila toča najlepše pšenice. Jezil se je nad kumom Andrejem. Kum Andrej mu je bil ugovarjal, da ne dobi Mane, tudi privoščil mu je ni, in vedno je ponavljal, da je njen boter, in kum Andrej je govoril zoper njo, zoper babo-čarovnico, ko je pravil o Janetu . . . Nazadnje je izpil njegovo žganje ter mu za zahvalo razpraskal obraz in mu prizadel bolečine, ko ga je vlekel za uho, dočim ga je on držal samo za vrat. Morda ga je Maruh poplašal, če ga je kje pritisnil s palcem, kajti zelo boli, kjer Maruh pritisne s palcem.

„Pa je vendar čudno“, je pomislil in se potipal, če ima še glavo. Še je bila glava, globoko v kučmi. Potegnil je kučmo iznad oči, da bi bolje videl, in se je hotel ogledati; a šel je naprej in naprej, kot da ni obstanka, kot da je nekam daleč namenjen. Tema je nastala okoli in okoli in se ni moglo videti nič. Lučce so šle pred njim in se umikale — bilo jih je brez števila, kot bi poleteli v zvezdnati noči pogledal v jezero — in on je šel za njimi in poti ni bilo nikake. Ušel bi, a kam in kako, ni vedel. Ko je zopet padel, je zadel z glavo ob deblo in začutil je bolečino na čelu, in kučma je stala, kot bi bil tam rog. Veter je vil po gozdu in Višnja je čutil, da je gozd, pa ni vedel, kako je prišel v gozd. Lučce so migljale

pred njim in on je šel za njimi in se zadeval ob deblo. Mrzle deževne kaplje so padale iz oblakov in z vej se je vsipal sneg...

„Glej, vraga, so že!“ je pomislil Višnja na čarovnice. Nastala je vihra in šum je napolnil gozd. Drevje se je lomilo in pri-pogibali so se vrhovi, pokalo je po gozdu, kot da se lomijo po njem vsi vrage in cepijo drva za peklenski ogenj; rjulo je in cvililo med drevjem, kot da imajo škratje ples, čudne prikazni so letele okoli Višnje, mrzle in obdane s snegom; ustrašil se je in padel ter zagrabil nekak kol v roke . . . Pobral se je in začel bežati, opletal je s koloni na vse strani . . .

„Vrag je vrag, baba pa baba!“ je govoril Višnja, „in nič nečem, če ne gre sama peklenska svatba skozi gozd.“

Pomislil je, da se je kak vrag vzel s čarovnico, in zdelo se mu je, da se bojuje s celim peklom in z vsemi čarovnicami sveta. Nova burja je zavila po gozdu, tema je bila, da se ni videl niti konec nosu. Le tiste prikazni, bele, dolge, zavite v sneg, so bežale mimo. Močnejše in močnejše je vila burja okoli njega in drevje je pokalo, kot da se s korenomo hoče izpuliti in zbežati pred to grozo. Cel gozd je bil oživiljen. Višnja je mahal s kolom okoli sebe, a zadel ni ničesar, vse je letelo okoli njega in se mu smejalo, zaletavalo se je vanj in bežalo dalje. In tam po vrhovih kot da godejo sami vrage; pokalo je, šumelo, lomilo in rjovel. Zdelo se mu je, da leti nekaj naravnost proti njemu, opletel je s kolom in zadel ob nekaj trdega.

„Ali sem te, vrag!“ je pomislil, ko je padlo na tla, in dobro se mu je zdelo, da je vsaj nekaj padlo. Mahal je naprej in nekaj črnega je letelo nad njegovo glavo. Nov šum je napolnil gozd, nekaj je kakor zaplesalo okoli njega, on pa je bežal dalje, čutil je, da omaguje, in pasti je hotel in prositi milosti. Bežal je zopet po stezi in šum je izginjal v daljavo čez gozd in po gozdu je odmevalo daljno šumenje.

„Odšli so, vrage!“ je pomislil Višnja in zbežal. Spoteknil se je ob nekaj trdega na zemlji in padel čez tisto po tleh. Pobral se je

in bežal dalje, spoteknil se je zopet in priletel je z glavo ob trdo steno. Prijel se je za glavo in gledal, kajti ničesar ni bilo videti, da bi bil spoznal, kam se je zadel. Skladovnica drv se je podrla in zaropotalo je vse okoli njega — takrat pa je na Gori zazvonilo dan. Višnja se je zavedel in bilo mu je, kot da se je zbudil iz sanj. Glava ga je bolela, na čelu je imel rog, truden je bil in vroče mu je bilo. Kako bo vroče, ko je tak mraz zunaj! Ozrl se je in videl, da leži pred Pristavo in drva ležé po tleh okoli njega . . .

„I, saj sem doma! Kaj se pa klatim tako neumno? . . . Kaj se mi pa sanja tako neumno?“ In vse, kar je bilo, se mu je zdelo, da se mu je sanjalo. Okno pri koči se je odprlo in obraz stare ženske se je prikazal.

„Kdo pa je?“ je vprašal grd, oduren glas.

„E, jaz, Višnja.“

„Kaj pa hodiš tod?“ je kričala baba.

„E nič, kaj jaz vem . . .“

„In razbijaš okoli bajte in podiraš drva, ponočnjak ponočnjaški!“

„Domov grem od Šonte.“

„Spet si pijan. Maruhu bom povedala, da ne daš miru cele noči.“

„Kaj pijan“, se je jezil Višnja in se pobiral ter iskal kučmo, pa kučme ni bilo nikjer in nikjer . . . „Nič pijan, ampak vrag je vrag, pa še baba z njim, pa sta dva vruga, pa si pomagaj, če si moreš. Greš in greš, pa nikamer ne prideš, tako je; pa tudi kučmo sem izgubil, da bodo ljudje govorili, ko jo bodo našli kje, čeprav ne vem, kje sem bil; kaj meni mari, kdo je bil in kod sem hodil. Mir naj bi dala vražja baba, pa bi bil prišel domov!“

„Mir daj ponoči ti, pa je!“

„Saj ga dam, Pristavka, jaz dam mir. Le poglej, še kučmo sem izgubil in, ko bi me videli ljudje, da grem brez kučme domov, bi rekli: ‚Pa pogledajte, Višnja še ni bil trezen, kar je vdovec‘. Ampak je tako in pomagaj si, če si moreš. Ali si more pomagati kum Andrej? Jaz sem hotel domov, poslušaj, pa nisem prišel in nisem.“

Starka je zaloputnila okno.

Višnji se je vse bolj in bolj zdelo, da so bile sanje. Pa zakaj je truden in vroče mu je že? Spomnil se je, kaj je pravil snoči kum Andrej: Gorje, kogar se loti baba-čarovnica! Njega je spravila pod svoje okno in sanjalo se mu je menda tako neumno, in ko je mahal s palico, je zadel ob drva in so se podrla . . . Včasih se tako sanja, da človek razbija z rokami in vdari na peči ob polico, na kateri se kisa mleko, sproži se polica in latvice padejo, mleko se razlije in od ropota se vzbudi neumni sanjač. Se sanja včasih tako. Vpiješ ponoči in se vzbudiš pred lastnim glasom, ali pa udariš z glavo ob rob, da te zaboli . . . Višnja je mislil na to in je mislil, da je bilo danes tako. Brez kučme je bil in sram bi ga bilo, ko bi videli ljudje, da gre izpod okna Pristave. Zato je šel domov in je zaspal, kajti jutro je bilo že čisto belo . . .

Zjutraj so našli ljudje v gozdu na stezi Janeta, napol zmrznjenega. Prenesli so ga domov in kum Andrej sam ga je počasi ogrel in mu vlival prepaljenca v usta, da je prišel k zavesti. Babe iz vasi so se zbrale in svetovale vsaka svoja zdravila. Pristavke ni bilo doma, šla je zjutraj v dolino po soli. Ženske so sklepale roke in vpraševale:

„Kdo ga je neki!“

Nihče ni vedel, kaj in kako se je to zgodilo; našli so bili poleg Janeta staro kučmo, pa kdove čigava je. Kučma je kučma, oguli se in postara in druga je drugi enaka. Kum Andrej je sicer rekel, da je taka kot jo nosi Višnja, a kučma je bila tudi čisto podobna kučmi kuma Andreja ali pa Maruhovi. Jane se je zavedel in se ozrl. Ni vedel drugega, kakor da je bila v gozdu vihra in da ga je nekaj zadelo po glavi, ali pa je menda zadel v teku z glavo ob kako deblo. Spomnil se je, kako je šel domov od Mane, kako se je stemnilo v gozdu, kako so strahovi leteli okoli njega, da je zbežal, in potem se je zgodilo tako, in dalje ni vedel ničesar . . .

„Vrag je to, pa baba se loti človeka“, je mrmral ded in ženske so se križale. Nihče si ni upal povedati, kar je mislil, in vsi so mislili isto.

Ko je zjutraj Višnja vstal, ga je bolela glava, in spomnil se je, da je snoči hodil po čudnih potih; obraz ga je bolel in prišlo mu je v spomin vse, kako ga je včeraj vlekel kum Andrej za ušesa in ga pri tem opraskal po obrazu. Spomnil se je, da ga je potem vodilo po gozdu, da je bilo, kot bi čudno sanjal, da je butil z glavo ob Pristavo, da je podrl drva in ga je Pristavka ozmerjala skozi okno. Pomislil je na vse to in si mislil:

„A, vrag vedi, menda sem bil pijan, in bile so take neumnosti . . .“

Spomnil se je, da je izgubil kučmo, in žal mu je bilo kučme. Lehko jo najdejo kje pod kakim oknom, in babe bodo imele nepotrebne besede, kar je sitno za moža, če ga ženske opravljajo s takimi rečmi. Poiskal je nedeljsko kučmo in je šel v krčmo. Tam so govorili o Janetu in o kučmi, in Višnji je bilo neprijetno, ko ga je krčmar vprašal, zakaj ima novo kučmo.

„Ženi se Višnja“, so govorili sosedje.

„Za Mano hodi, pa bi ji rad dopadel,“ so rekli drugi.

Prišla sta od Janeta kum Andrej in Maruh in so zopet pili. Na dolgo in široko je kum Andrej dokazal, da so pri Janetu našli kučmo, ki je ni izgubil nihče drugi kot Višnja. Višnja se je jezil, in težko je bilo govoriti o tem, ko sam ni vedel, kaj je res in kaj ne, in bilo bi dobro, ko bi dobil kučmo nazaj, ampak bi bilo sitno, ko bi kdo rekel, da se preteplje s fanti. Tudi bi ga lahko Maruh

naznanil županu. Zato je dal za prepeljence, da bi ne utegnili govoriti o tem. Pa so vendar govorili, in sosed krojač je povedal, da je zjutraj videl Višnjo, ko je šel razoglav domov. Višnja je dal krojaču prepeljence in se je bal, kaj bo iz tega. Pa ko je bil Višnja pijan, je povedal vse, kot je bilo. Zvodila ga je čarovnica od hiše, blodil je celo noč, vodilo ga je po gozdu, mahal je s palico, in ko je butil z glavo ob nekaj trdega, se je zbudil ob Pristavi in Pristavka ga je ozmerjala, ker je podrl drva. Ali je bilo kaj res, ali se je samo sanjalo tako, ni mogel povedati. Veril se je, da pri zavesti ni storil nič slabega. Tako je pripovedoval, da bi se ga usmilili in ga ne postavili pred vaško sodbo, kajti hudo je dvakrat po nedolžnem trpeti, ko je že ponoči toliko prestal. Začel se je prepir med kumom Andrejem, Maruhom in Višnjo, in prepirali so se pozno v noč, dokler se niso stepli, kot po navadi, in jih je krčmar pometal iz krčme . . .

Prišel je berač v kočjo ob polju in povedal, kaj se je bilo zgodilo. Zaplakala je Mana, zajokala. Mati jo je prekrižala in rekla:

„Ubožica, še umori te baba-čarovnica . . .“

In tudi mati je jokala, ko se je vsega spomnila.

In dolgo je Mana čakala in premišljala brez spanja v sladkih mislih svojo nesrečo, preden je Jane zopet prišel, da mu je vse potožila . . .

To je bilo, ko se je bližal božič.

(KONEC.)

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.¹⁾

24. KRIŽAN, Št. (: Sv. Križ v raznih okrajih ali pa Križe).

25. KRŽAN, G. = Križan (: Križe na G. blizu Tržiča).

26. LAŠČAN, D. (: Lašče, Dol.). Ponemč.: LASCHAN.

27. LOČAN, Št. (: Loče v raznih okrajih ali pa Loka, katero ime je jako razširjeno).

28. LUŽAN, G. (: Luža, občina Selce).

29. MORAVČAN, l. ljublj. okol. (: Moravče).

30. NOVLJAN, D., NOULAN, G. (: Nevlje v kamniškem okraju).

31. OBERŽAN, Št. (: Oberž v ormoškem okraju).

32. OVŠAN, Kor. (: Ovšje ali Olšje, n. Erlach, v velikovškem okraju ali pa Olša, okraj Breže, Kor.).

33. PEČAN, N. (: Peč v goriški okolici).

34. PODPEČAN, Št. (: Podpeč v raznih štaj. okrajih ali pa Podpeče v celjski okolici).

35. POTOČEN =-AN, G. (: Potok v škofje-loškem in kamniškem okraju).

36. RAGOVCAN, D. (: Ragovo, Vragovo v novomeškem okraju).

37. RANČAN, Št. (: Ranč, okraj Maribor na desnem bregu Drave).

38. RAVLAN, RAVLJEN, Št. (: Ravno v raznih štaj. okrajih).

39. ROVAN, N., Pr. (: Rov, Rova, Rove v raznih okrajih).

40. SAMATORČAN, SAMOTORČAN, N. (: Samatorica v vrhniškem in sežanskem okraju).

41. SELAN, G. (: Sela v ljublj. okolici ali Selo v okrajih: Radovljica, Kamnik in Brdo).

42. SORČAN, G. (: Sorica, okraj Škofja Loka, ali pa Sora, okraj ljublj. okolice).

43. SRABOČAN, Št. (: Srabotje v konjiškem okraju).

44. STRENČAN, Št. (: Stranje v šmarijskem in selniškem okraju).

45. ŠMARČAN, Št. (: Šmarje na Štajerskem). Posredovavna oblika * Šmarec.

46. ZABLAČAN, Kor. (: Zablate v celovškem okraju).

47. ZAGORJAN, N., D. (: Zagorje ob Pivki in ob Savi).

48. ZAVRŠAN, G. (: Zavrh v kamniškem okraju).

49. BUČAN, G. (: Buč v kamniškem okraju).

II. Z obrazilom -ar (pokvarjeno -er).

1. BAČNAR, N. (: Bačne, okraj Škofja Loka).

2. BAČAR, D., N. — BAČER, Pr. (: Bača na Goriškem).

3. BASKAR, Pr. (: Baske v kanal. okraju).

4. BEKAR, Pr. (: Beka v koprskem okraju).

5. BIZAVIČAR, BIZOVIČAR, G. (: Bizovik v ljublj. okolici).

6. BLOKAR, Pr. (: Bloke, okraj Lož).

7. BOROVCAN, Pr. (: Borovnica v vrhniškem okraju).

8. BRINAR, Št. (: Brinje, okraj Selnica, Sl. Bistrica in Kozje).

9. BERLOGAR, BRLOGAR, D. (= Brlog, okraj Velike Lašče).

10. BUČAR, BUČER, ponemč. Wutscher, Št. (: Buče, okraj Kozje).

11. BREZNIKAR, D., Št., Kor. (: Breznik v trbiškem okraju na Kor. in v marenberškem okraju na Štajerskem).

12. BRUNKAR, Št. (: Brunka vas, okraj Šmarje na Št.).

13. CESTAR, Št. (: Cesta, okraj celjska okolica, Laško, Rogatec in Selnica).

14. DOLAR, DULAR, Št., D., G. (: Dol in Dole v raznih okrajih na Št., Dol. in Gor.)

15. DOLNIČAR, Lj. (: Dolnice v okraju ljublj. okolice).

16. GLOBOKAR, D. (: Globoko, okr. Žužemberk).

17. GMAJNER, GMEJNAR, Št., Pr. (: Gmajna in Gmajne v raznih okrajih na Štajerskem, v goriškem okraju in v ljublj. okolici).

¹⁾ Tako se naj glasi napis tudi v prejšnji številki na str. 44., kjer je pomotoma ostal še naslov sličnega sestavka iz lanskega leta. (Op. ured.)

18. GOSNIKAR, GOJZNIKAR, Št. (: Goznik v celjskem okraju).
19. GOMILAR, D. (: Gomila v trebanjskem okraju).
20. GOLČAR, -ER, Št. (: Golič v konjiškem okraju).
21. GOLAR, G. (: Golo, okraj ljubljanske okolice).
22. GOVEKAR, N. (: Govejek, okraj ljubljanske okolice).
23. GRACAR, Št. (: Gradec na Štaj.).
24. GRADIŠAR, D., G. (: Gradišče v mnogih gorenjskih in dolenskih okrajih).
25. HOČEVAR, HOZHEVAR, KOČEVAR, KOČEBAR, KOČEVER, poitalijan. COCEVER, ponemč. HOTSCHWAR, Št., N., D., G., Pr. (: Kočevje na Kranjskem).
26. HOLMAR, HOMAR, HOMER, HUMAR, D., G., Pr. (: Holm, ozir. Hom in Hum v raznih okrajih).
27. ILOVAR, D. (: Ilova gora, vas na Dolenjskem).
28. INTIHAR, INDIHAR, N. (: Intiha ali Intiha, po dr. Karlinovi knjigi „V Kelmorajn“, str. 26., slovensko ime tirol. kraja Innichen).
29. IZLAKAR, D. (: Izlake v litij. okraju).
30. JAMNIKAR, Št. (: Jamnik v konjiškem okraju).
31. KEBLAR, Štaj. (: Kebelj v konjiškem okraju).
32. KAMNIKAR, D. (: Kamnik na Gorenjskem?).
33. KANIŽAR, Št. (: Kaniža, okraj Ptuj, celjska okolica in Maribor, levi breg Drave).
34. KELVIŠAR, D. (: Kelviše na Dol.).
35. KLANČAR, N. (: Klanec v raznih okrajih na Kranjskem in Primorskem).
36. KLAKOČER, Št. (: Klakoče, okr. Kozje).
37. KOMUČAR, D. (: Komuce, obč. Smuka na Dolenjskem).
38. KOPRIVNIKAR, D. (: Koprivnik v kočevskem okraju).
39. KOTAR, D. (: Kot v ribniškem, velikolaškem in črnomaljskem okraju).
40. KOTLAR, D. (: Kotel v velikolaškem okraju).
41. KOZLEVČAR, Dol. (: Kozlévc, okraj Višnja gora).
42. KRČOVINAR, Št. (: Krčovina in Krčovina v mnogih štaj. okrajih).
43. KRNIČAR, G. (: Krnice, Krnica v radovljiškem, škofjeloškem in idrijskem okraju).
44. KUKAR, Pr. (: Kuk na Goriškem).
45. LAZAR, Pr., G. (: Laze, okraj Kamnik, Brdo, Loka i. dr.).
46. LEGNAR, Št. (: Legen, okraj Sl. Gradec in Maribor, desni breg Drave).
47. LESIČAR, Št. (: Lesiče, slov.-bistriški okraj).
48. LEŠNIČAR, Št. (: Lešnica v ormoškem okraju).
49. LETNAR, Kor. (: Létinja v pliberškem okraju).
50. LIPIČAR, -ER, LIPICER, Pr. (: Lipica v kanalskem okraju in v tržaški okolici).
51. LOBNIČAR, Št. (: Lobnica, okraj Maribor na desnem bregu Drave).
52. LOČNIKAR, Ljublj. (: Ločnik v velikolaškem okraju).
53. LOGAR, G., N., Pr., Št. (: Log v mnogih okrajih na Kranjskem, Štajerskem in Primorskem).
54. LOKAJNER, D. (: Lokanja v konjiškem okraju?).
55. LOŽAR, D., G. (: Lože, okraj Laško na Št.? Lože na Vipavskem?).
56. LOŽNAR, Št. (: Ložno v rogaškem okraju).
57. LOŽIČAR, G. (: Lozice na Vipavskem).
58. MLAKAR, -ER, Štaj., G., D., N., Pr. (: Mlaka, Mlake v raznih okrajih na Kranjskem in Štajerskem).
59. MOTNIKAR, D., Št. (: Motnik, okraj Kamnik na Gor., in Motnik, okraj Vransko na Štajerskem).
60. OGLAJNER, Št. (: Voglajna v celjski okolici in v šmarijskem okraju).
61. OREŠAR, D. (: Orešje v mokronoškem okraju).
62. OSREDKAR, D., N., G. (: Osredek, okraj Vel. Lašče, Krško, Stična, Radeče, Lož, ljublj. okolica i. dr).. (DALJE.)

SLOVENSKA.

Ivan Cankar: **Gospa Judit**. Založil L. Schwentner. V Ljubljani. 1904. Str. 133. — Cankarjevi nazori so znani. Kot skrajni modernist je v neprestanem tihem boju proti dvema idejama, ki se izražata v sedanji kulturi na Slovenskem: proti krščanskim moralnim nazorom in proti rodoljubnemu delovanju. Vsak njegov spis je bolj ali manj ostra satira na ti dve gonilni sili v sedanji slovenski javnosti. Cankar ni liberalec, kakor Aškerc, ampak je nihilist. Dobe se seveda povsod napake, in človek, ki jih išče, se bo vedno lahko hvalil, da jih je našel. Če je zloben, jih bo povečaval, če jih hoče bičati, jih bo tendenčno popisoval, in če hoče nalašč zapreti svoje oko proti dobrim lastnostim človeške družbe, bo mogel gotovo svoje spise napolniti s tako odurnimi slikami, da se bo sam zgražal nad njimi.

Cankar sam jako tendenčno kritikuje vso družbo, in sicer si izbira istinite osebe, ktere postavlja na javni oder, da jih slači pred vsem svetom. Zato se pa ne sme jeziti, ako si kritiki tudi njega ogledujejo; seveda samo njegovo pisateljsko osebnost, kolikor jo sam razgrinja pred nami v svojih slovstvenih proizvodih.

In ta slika je žalostna. Poslušajmo njegovo veroizpoved: „Najprej, kar se tiče morale. Da povem naravnost, se že od zgodnje mladosti nisem veliko ukvarjal z njo . . . Nikoli me ni varal pobožen pogled; že takrat sem videl hladno zlobo v njem. In leta niso izbrisala tega vtisa, temveč so ga zarezala še globlje. Zato je zdaj reč taka, da se ognem moralnemu človeku v velikem kolobarju in da sem od srca vesel, če pobere kamen ter ga zaluči za mano. Njegovo sovraštvo je znamenje, da nisem njegove sorte . . .“ (str. 8.)

Seveda moramo pisatelja takih nazorov le pomilovati, disputirati ž njim ne moremo. O življenju sodi jako cinično: „Naj žgnije vse skupaj, briga me! Saj je vendar vse sama komedija in laž, vse tisto strastno prerekanje, vsa navdušenost, vse farško rodoljubje in vsa

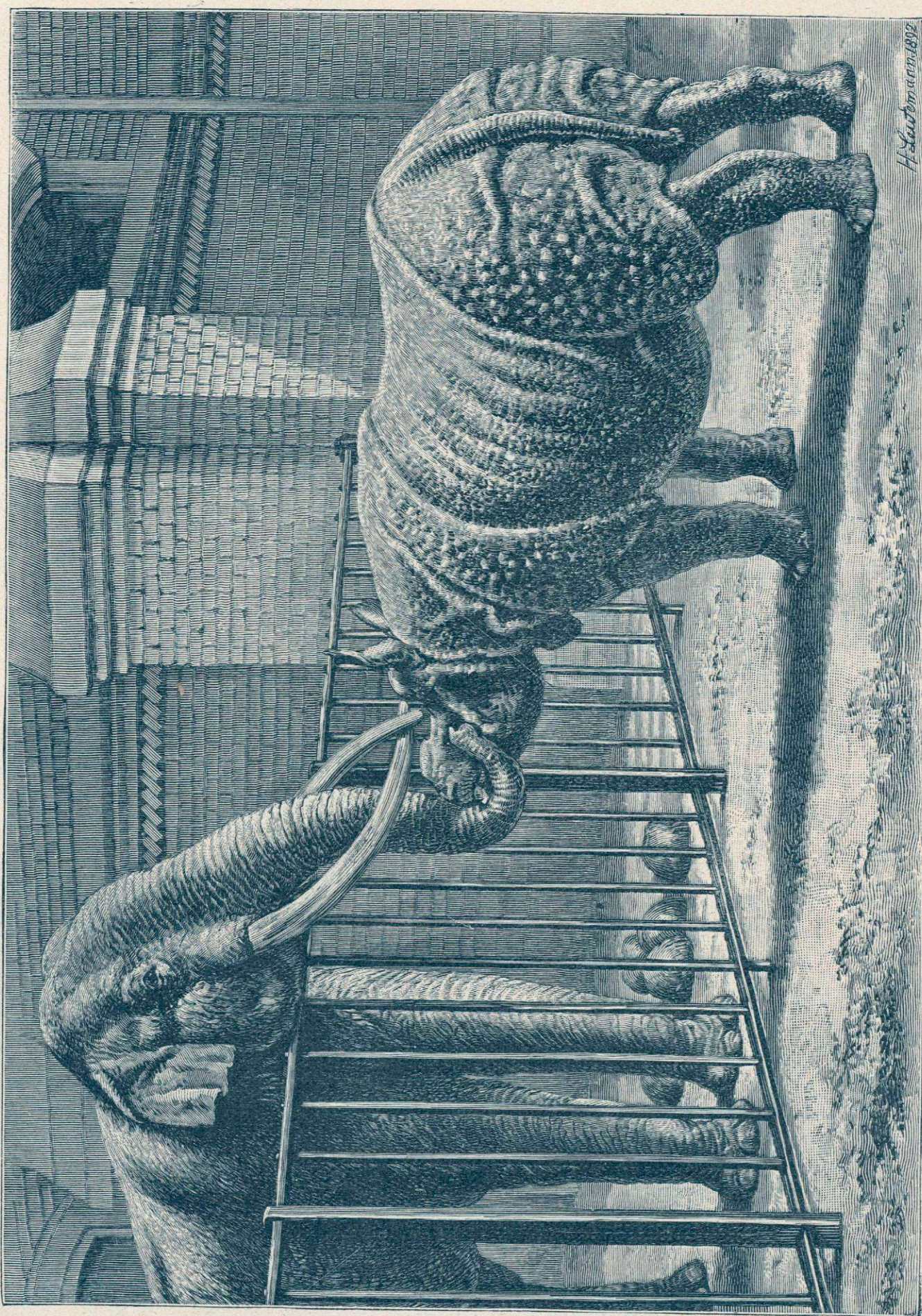
advokatska naprednost.“ (Str. 61.). G. Cankar je spoznal, „da ni na svetu bolj zopernih ljudi od človekoljubov in reformatorjev“ (str. 63.). On je to spoznal, in če mu mi povemo, da spoznavamo svet drugače, se nam smeje, da smo neumni, da spadamo med neizobraženo maso, katera niti s svojimi pogledi ne more doseči tiste neskončne višine, na kateri stojé umetniki tako temeljitega spoznanja, kakor je Cankar.

Zaničevanje do ljudstva, katero se ne dá od takih umetnikov premotiti v svojih sodbah, je odgovor moderne. Cankar je to povedal svoji „dragi in plemeniti“ gospé Judit v tonu moderne umetnosti: „Človek je pasje seme!“ (Str. 66.). Seveda samo moralni človek! Nemoralni ljudje Juditine „sorte“ so pa bogovi, ki smejo vse.

Cankar je postavil na čelo svojemu svetovnemu naziranju aksiom: „Narod je moralen, vsaka umetnost je pa nemoralna.“ (Stran 79.). Vsaka umetnost je modernim zato nemoralna, ker oni sploh umetnosti ne prištevajo ničesa, kar ni v direktnem nasprotju z nravnim redom. Podoba n. pr. se jim zdi upoštevanja vredna šele tedaj, ako je tako naga, da jo „narod“ imenuje nedostojno. Za mejami dostojnosti in morale se šele začinja za moderniče tisti svet, v katerem začenjajo oni „umetniško“ čutiti. Zato pa vidijo, da ne spadajo med narod, in ga sovražijo. V svojih sodbah so ti moderniči suverenno zanikarni, in zato jim je najmalenkostnejša stvar, da uničijo vesoljstvo z eno besedo in si z drugo ustvarijo nov svet. Kakor imajo blazniki svoje lastne ideje in svoje predstave združujejo in razdružujejo po čisto drugačnih zakonih, kakor zdravi ljudje, tako imajo tudi ti moderni svoj svet, ki je ves nasproten našemu. Po njihovi logiki je „Bog velik humorist“, kakor pravi Cankar (str. 122.), ker oni se smejejo temu, kar se zdi drugim resno, in žalosti mró ali besné zaradi najbolj ničnih stvari. Bilo bi napačno, ako bi pisatelje Cankarjeve vrste sodili kot zlobne „antimoraliste“ ali samo kot intelektualno abnormalne prikazni. Vzrok tiči tudi v fizični bolezni, katera je po-

sledica nezdravih higienskih razmer novejši
dôbe. Za umetnika imajo le onega, ki je enako

Narod smatra take umetnike v resnici za
duševne bolnike, zato nam zagotavlja Cankar:

PRIJAZNA SOSEDA.

bolan, kakor oni, kakor se zdi Indijancem lep
samo tisti človek, ki ima v koži gotovo koli-
čino rjavega barvila.

„DOM IN SVET“ 1905. ŠT. 2.

„Če sem se bil že namenil, da se predam
radovoljno zaničevanju in škodoželjnosti po-
štene družbe ter se imenujem umetnika, tedaj

je vprašanje samo eno: ali nemoralen — ali nič!... Zato je sovraštvo med umetnikom in občinstvom tako pristrčno in zato ne bo minilo nikoli!“ (Str. 81.).

Cankar ima prav, ako opozarja na nasprotje med zdravim človekom in med takim bolnim umetnikom. A beseda „sovraštvo“ je prehuda. Morda res taki „umetniki“ sovražijo ljudstvo, a sovraštvo bolnikov je slabotno. Ljudstvo pa gotovo ne sovraži „umetnikov“, tudi če mu delajo vse mogoče krivice, ker prevladuje v občinstvu pomilovanje do tako žalostnih boleznih prikazni v literarni družini. Gotovo ima občinstvo več potrpljenja s temi umetniki, kakor pa oni z ljudstvom. Uprav neverjetno je, kako potrpežljivi smo mi neumetniška masa, ki si damo popolnoma vse vreči v obraz.

Proti sebi so pa ti „umetniki“ bolj prizanesljivi. „Zakaj nič nečistosti ni v njih“, pravi Cankar. „Kaj je nečistost? Brez greha so vsi. Kaj je greh? Kakor pijani tavajo proti neznanemu, nikdar dosegljivemu cilju... Nič greha ni v njih in vsaka obsodba bi bila krivica. Ah, nič greha ni v njih in tudi nič čednosti. V omotici so storjena njih slaba in njih dobra dela.“ (Str. 126.).

Nič greha ni v njih, v teh „umetnikih“! Samo moralni ljudje, neumetniška masa je pregrešna. Ti umetniki pa ne poznajo ne greha ne čednosti iz enostavnega vzroka, ker so bolni in blazni.

Zato se nam pa ni treba podrobneje baviti s Cankarjevo gospo Judito, zlasti še iz posebno umljivega vzroka, ker spada ta po Cankarjevih nazorih jako „blaga“ ženska v vrsto onih, s katerimi se ne razgovarja človek, ki mu je kaj do dobrega imena. „Gospa Judit“ ni nikaka povest, temuč vrsta razgovorov in prizorov, v katerih Cankar razlaga svoje nazore in obsoja „moralno“ družbo.

Cankarjev gladki in pikantni zlog, združen z ošabnim nietzschejanstvom, je začel vplivati na nekatere mlajše pisatelje. Bolezen je nalezljiva, in zato je potrebno, da se takoj agnoscira. Mehkejši značaji, ki so jako sprejemljivi za nejasno svetlikanje nezrelih idej v vabeči poltemini, se naj varujejo, da ne propadejo v ta moralni in estetični anomizem, ki je grob za uspevajoče talente.

Mi hočemo zdravja, moči in energije tudi v literaturi!

Dr. Evgen Lampe.

Lisica Zvitorepka. Živalska pravljica za odrastlo mladino. Zbral in priredil Josip Brinar. „Slov. Večernic“ 56 zvezek. V Celovcu 1904. str. 143. — V spisu, ki je letos izšel v „Slov. Večernicah“, je izbrano o prekanjeni lisici narodno blago, ki kroži pri različnih

narodih. Kakor so druge narodne pravljice pri vseharjoevropskih narodih podobne, tako imajo tudi o lisici zelo podobne pripovedi. — Gospod pisatelj je sklopil posamezne dogodke iz Zvitorepkinega žitja in bitja v celoto, tako da je nastala enotna pripoved. V romantiški dobi bi bili sprejeli to delo gotovo z največjo pohvalo; tedaj so pač mnogo precenjevali vrednost narodnega blaga. Toda motil bi se, kdor bi dandanes trdil, češ, da se je taka knjiga za našo dobo zakesnila, da ni primerna našemu času. Narodno blago ima vedno svojo vrednost. Ne glede na to, da je pristen izraz narodovega mišljenja, narodne duše, moramo zlasti upoštevati, da dobimo v njem marsikatero kleno zrno, ki hrani v sebi zlate nauke. Zato mislimo, da je bilo primerno, da je izdala „Družba sv. Mohorja“ za izpremembo tudi pravljice iz živalskega življenja.

Pri sličnih spisih se kaj rado zgodi, da kažejo pisatelji le preveč prozorno svoj namen: Ni jim toliko, da bi zabavali čitatelja, kakor da bi v obliki živalske pravljice ponujali svoje nauke. In to odbija. V naši knjigi je precej zadeta prava smer: knjiga zabava in poučuje. Prav drastično so opisani nekateri dogodki, obenem pa tako preprosto, da se zdi, da je gospod pisatelj ubral prav narodno struno. Mladina, ki ji je knjiga namenjena, bo gotovo rada segala po nji, in ne brez koristi. Kajti iz vsake posamezne slike se more povzeti praktičen nauk. Koristno bi bilo, da bi bil gospod pisatelj označil na koncu vsake basni v primernem stavku nauk, ki ga naj povzamemo iz nje, morda v kratkem, dvovrstičnem reku, kakor je delal Slomšek. Preprosti bravec bi mnogo pridobil, ker mu ne bi bilo treba nauka šele iskati. Starejšim bravcem se bo pa nehote vrivala misel: Ali niso te živalske razmere prava podoba naših?

Glede reprodukcije moramo g. pisatelja le pohvaliti. A očitati mu moramo veliko napako, ki utegne knjigi mnogo škodovati: Rabi namreč prvič prenizke, včasih celo trivialne izraze, drugič od sile lokalizmov. Sicer so ti štajerski lokalizmi večinoma lepi, tako da bi lahko nadomestili marsikak knjižni izraz. Ako se sempatja rabijo, nismo proti temu, ali treba bi bilo pristaviti v oklepaju dotično knjižno besedo, da bi tako vsak bravec lokalizme razumel; to velja za vse lokalizme in tujke „Mohorjevih“ knjig. Vseh od kraja jih ne gre rabiti niti kranjskih, toliko manj štajerskih. Naša knjiga jih je pa tako polna, da je brez Pletteršnikovega besednjaka v roki ne moremo vse razumeti.

F. K.

HRVAŠKA.

KNJIGE „DRUŠTVA SV. JERONIMA“ ZA L. 1904.

Pred kratkim je izdalo dobro znano hrvaško „Društvo sv. Jeronima“, katero ima isti smoter, kakor naša „Družba sv. Mohorja“, svoje knjige za l. 1904. Vsak član je dobil štiri knjige, in sicer:

Za krst častni i slobodu zlatnu. Napisal Milutin Mayer. 80. Str. 179. — Pisatelj, znan tudi slovenskemu občinstvu s svojo knjigo „Mučenici“, v kateri je prav zanimivo opisal preganjanje kristjanov v prvih stoletjih, je posegel v tej povesti v domačo zgodovino, in sicer v krvavo dobo tatarskih navalov na Ogrsko in Hrvaško. Glavni junak povesti je Stepko Koruški, vzgojen v glasovitem templarskem samostanu Glogovnici. On reši iz roparskih rok knežnjo Katarino, hčerko Filipa Bebeke, gospodarja čvrstega grada Kalnika. Rad bi jo tudi vzel, a je samo svobodnjak, in ponosni knez izvestno ne bi njemu dal svoje edine hčerke. V tem se bližajo ogrski meji brezštevne tatarske čete pod vodstvom silnega Batukana, a na pomoč Ogrom gredó Hrvatje, med njimi tudi knez Filip, kateri vzame seboj Stepka. Na reki Šaju se je bila odločilna bitka. Ogrji so bili premagani, in tudi kralj Bela bi bil ujet, da ga niso v pravem času rešili Hrvatje, med katerimi se je posebno odlikoval Stepko in bil nevarno ranjen. Na svojem begu je prišel kralj Bela tudi v Kalnik, ondi zvedel slučajno, da se Stepko in Katarina ljubita, pa je sam pri starših posredoval glede ženitbe in povišal Stepka v plemeniti stan. Vendar je moral Bela bežati še dalje, dokler je na posled odločila vojsko bitka na slavnem Grobniškem polju in za zmeraj uničila tatarsko silo. Sedaj ni bilo več nobene ovire, in Stepko in Katarina sta se poročila.

Povest ni brez napak, a moramo pisatelju priznati, da je prav spretno vpletel v njo zgodovino tatarskih navalov in slavno zmago, katero so izvojevali v prvi vrsti Hrvatje. Pripoveduje mikavno, jezik mu je domač, in kratka poglavja bodejo zelo olajšala čitanje. Naj bi pisatelj preprostim čitateljem še velikokrat izpregovoril v zgodovinski povesti!

Pripovijesti iz hrvatske povjesti. Napisal dr. Rudolf Horvat. 80. Str. 148. — „Društvo sv. Jeronima“ želi svojim članom podati v kratkih odlomkih celo hrvaško zgodovino; to je že peti zvezek tega dela, katero je začel prof. Vekoslav Klaić, a ga nadaljuje prav spretno marljivi dr. Rudolf Horvat. Ta zvezek bode čitatelje posebno zanimal, ker je

v njem opisana takozvana „seljačka buna“, a med drugim tudi slavni boji pri Sisku in Petrinji. Opisujejo se tu najvažnejši zgodovinski dogodki iz druge polovice šestnajstega stoletja. Pisatelj se je trudil, da piše preprostemu čitatelju zanimivo; ne pripoveduje suhoparno samo dogodkov, ampak se je dotaknil tuptam tudi kulturne zgodovine. Delo je vse hvale vredno.

Pčelarenje sa pokretnim saćem. Napisal Kvirin Bros. 80. Str. 176. — To je drugo, pomnoženo izdanje Brozove knjižice. Prvo izdanje se je razpečalo v nekoliko letih. Hrvaška je jako pripraven kraj za čebelarstvo, dasi se je v tej stroki gospodarstva storilo doslej razmerno malo. Upajmo, da bo ta knjižica zboljšala hrvaško čebelarstvo. Knjiga je razdeljena na dva dela: teoretični in praktični. V teoretičnem delu govori pisatelj o raznih vrstah čebel in njih koristi, opisuje njihovo telo, hrano in satovje in omenja njihove sovražnike in bolezni. V praktičnem delu pa uči, kje naj se postavi čebelnjak, tolmači panje in čebelarsko orodje, pripoveduje, kako se čebelari, in kake koristi ima človek od medu. Knjiga je pisana poljudno in razumljivo, in pojasnujejo jo tudi nekatere slike.

„Danica.“ Koledar i ljetopis društva svetog jeronimskoga za god. 1905. 80. Str. 236. — Letos je tiskana „Danica“, ta najbolj razširjeni hrvaški koledar, v 50.000 iztisih. Za navadnim koledarskim delom sledi društveni letopis, za tem pa zabavnopoučni del, kateri je letos prav raznovrsten. Na prvem mestu je opisal dr. Edgar Leopold življenje sv. očeta papeža Pija X., a na drugem je opisano delovanje pokojnega Leona XIII., posebno njegove zasluge za Slovane. Prav dober pisatelj za prosto ljudstvo je župnik Jožef Šafran. V kratkih črticah prav na kratkočasen način poučuje ljudstvo. V prvi opisuje veličino in požrtvovalnost prave krščanske ljubezni. V „Brezi“ svetuje staršem, naj svoje otroke, če je treba, razumno kaznujejo, v pogovoru „Barilca i čuture“ odvrta čitatelje od nezmernosti v pijači. V črtici „Ajd u školu!“ pripoveduje, kako važna je šola za narod, zato je treba, da jo otroci marljivo obiskujejo. „Dušan-tužan“ uči narod, naj se varuje dolga. Hrvatje imajo svoj zavod za slepce; učitelj tega zavoda Štefan Horvat je napisal članek: „Slijepi i njihov vzgoj“, da bi s tem vzbudil večje zanimanje za ta tako koristni zavod. Marsikateri starši nočejo poslati svojega slepega deteta v zavod, ker mislijo, da jim bo z beračenjem več koristilo. Dr. Milan Šenoa je opisal lep del hrvaške domovine. V članku „Srednjom Slavonijom“ vodi čitatelja od Pa-

kraca v lepo požeško dolino. Ta članek krasé lepe slike. Gjurinove „Prigorčice“ so lepe pesniške slike iz narodnega življenja. Dr Evgen Barac je napisal jedrnat članek: „Kako ćemo se čuvati tuberkuloze.“ M. Lamotov je opisal „Medjumurskoga zlatara“ na Dravi, a Ivan Klarić je napisal kratko povest iz narodnega življenja v Bosni: „Nebraća.“ — Dne 15. januarija letos je bil v Rimu slovesno blaženim proglašen Hrvat Marko Križevčanin (Crisinus), bivši ostrogonski kanonik, katerega so kalvinci 7. septembra 1619 v Košicah na gornjem Ogrskem ubili. Njemu je posvečena pesmica: „Hvala Ti, Kriste!“ in pa večji članek, v katerem se opisuje njegovo sveto življenje in mučeniška smrt. Opisani so nadalje pokojniki: društveni dobrotnik Ivan Petrović, znana domoljuba in značajna Hrvata dr. Kosta Vojnović in dr. Šandor pl. Brestjenski in pa pisatelj Evgenij Kumičić. Za tem je še več manjših poučnih in zabavnih člankov. Vsak čitatelj bo med tem raznovrstnim gradivom našel nekaj, kar ga bo zanimalo.

Iz društvenega letopisa se vidi, da je društvo do konca l. 1903. štelo 16.428 dosmrtnih članov, a razun teh še 6660 letnih, kateri plačajo 1 K na leto. Društveno premoženje je pa štelo 303.033 K 53 h. Koristnemu narodnemu društvu želimo obilo uspeha in udov!

Janko Barle.

Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje“ zvane. (Monumenta historica nob. Communitatis Turopolje). Sabrao i troškom iste općine izdao Emilij Laszowski. Svezak prvi. Leksikon format. Str. IX.+529. — Marljivi hrvatski zgodovinar Emilij Laszowski je začel izdajati veliko in zelo važno delo „Codex Turopoljensis“, katero je osnovano po vzorcu lepega zbornika Ivana Tkalčića: „Povjesni spomenici slob. kr. grada Zagreba.“ Starodavna plemenitaška občina turopoljska se razprostira na južni strani mesta Zagreba onkraj Save in ima svoje središče v Veliki Gorici. Turopolje je menda utemeljeno na isti način, kakor stare hrvaške „župe“. Prebivavci te župe so se smatrali kot „jedno bratstvo“, shajali so se v gradu Lukavcu, imeli so svojega župana, katerega so si sami volili in pod njegovo zastavo šli v boj. Zgodovina te plemenitaške občine je zelo zanimiva, a posebno jo bodo razbistrile mnogoštevilne listine, katere se hranijo v turopoljskem arhivu v Veliki Gorici in v rodbinah poedinih plemenitašev. Vse te listine je izdajatelj z velikim trudom prepisal, a sad njegovega dela je prvi zvezek turopoljskih zgodovinskih spomenikov, kateri obsega listine od l. 1225. do

1466. (365 listin.) V drugem zvezku bodo sledile listine od l. 1466.—1560. To je znamenito leto o zgodovini Turopolja, ker se jo tega leta „bratstvo obnovilo. Od kesnejših bo priobčil izdajatelj samo one listine, katere so važne za zgodovino same občine, in pa nekatere listine, ki so važnejše za poedine rodbine. Na koncu bo izdajatelj napisal popolno zgodovino Turopolja, v kateri bo tudi marsikateri zanimiv donesek za zgodovino cele Hrvaške. Izdanje je vzorno, strokovnjaško, a da bo knjiga rabljiva, je dodal izdajatelj zelo natančno in obširno kazalo. Dal Bog, da izdajatelj srečno dovrši delo, katero je častno za plemenito, starodavno občino turopoljsko in njega samega!

Janko Barle.

S moje lire. — Pjesme Rikarda Katalinića-Jeretova. (God. 1884.—1904.) — Zagreb 1904. Izdala „Matica Hrvatska“. Str. 160. 80.

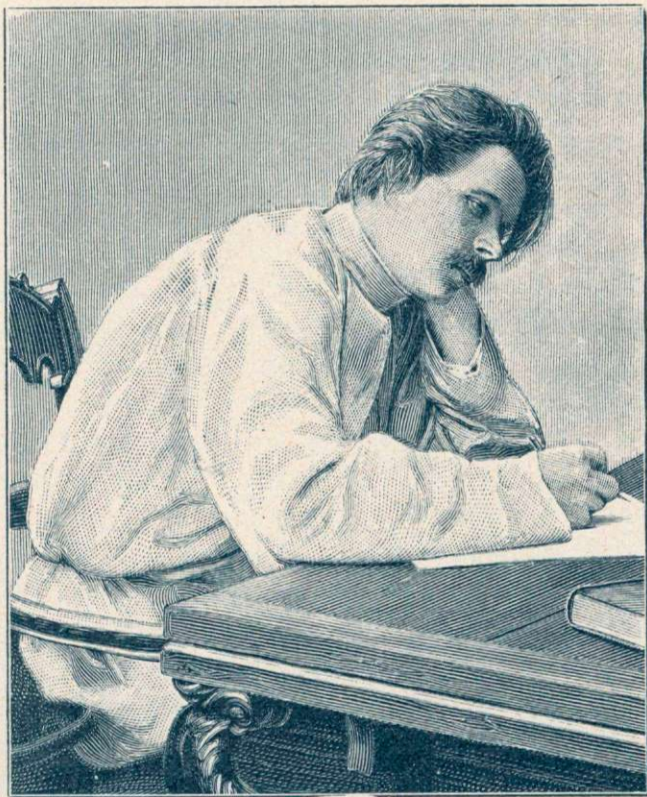
Lepe pesniške zbirke je dandanes človek po pravici lahko vesel. Modernizem je vzbudil, oziroma objel neštevilno pesnikov, ki tavajo po „blatnih stezah“ brez ciljev in brez idealov. Stari časi so jim odiozni, zato se nočejo vrniti nazaj, od sedanjosti se nočejo navzeti ničesar dobrega, za prihodnjost pa žive brez smotra, uničeni in razpali. Ti ljudje so sami s seboj nezadovoljni, nervozno dušo jim razjeda nemir in v njihovih srcih so se naselile erinije. Lahko si potem razlagamo, da hočejo to nezadovoljnost, ki jo čutijo v svoji notranjščini, pokazati tudi na zunaj. Nič jim ni prav. Z najfrivolnejšimi besedami opisujejo potem svojo zdvojenost, svojo nervoznost, a hkrati bičajo tudi zunanje razmere, da bi utešili svoj jad. Čednost jim je klečeplaztvo, mirni, nerevolucionarni značaj jim je hinavščina. Ne smemo se čuditi tedaj, če naletimo na pesniške zbirke, ki kažejo fiziško in moralno propalost svojih avtorjev in moderne dobe sploh. Zato pa je lepe pesniške zbirke človek tembolj vesel.

Katalinić je rojen lirik; epika si ga sploh misliti ne moremo. Ni še pozabil dobrih, starih časov, a od modernizma si je privzel samo njegovi dobri lastnosti: prožnost jezika in fino opazovanje. Miren je in sam s seboj zadovoljen. Lascivne razuzdanosti ali pa razdvojenosti, ki jo nahajamo pri mnogih modernih, on ne pozna. Njegova mehka in občutljiva duša peva pesmi, polne one idilične sreče, ki je lastna le duši, v kateri vlada lepa harmonija. Nikdar ne hlasta po mamljivih afektih; tiho se umakne v kak samotni kotiček in opeva naravo in njene pojave nalahko, kakor slavec ob večernih urah. Zanima ga vsaka izprememba v naravi, a vedno je idiličen v koncepciji in preprost v slogu. Iz te tihe zamišljenosti ga

vzdramijo mnogokrat na odločen odpor narodni sovražniki, in tedaj gre v boj za svoje sobrate, poln navdušenja za svoje domovje. Tedaj je močen ko hrast; oči se mu bliskajo in krepka roka mu ne omahuje:

I klonut ne ću nikada,
viek dizat vedro čelo,
prot himbi, proti nepravdi
vojevati ću smjelo. (Str. 99.)

Katalinić je istrski Hrvat in lepa Istra je njegov pesniški miljê. Zeleni griči, obrastli z lovoriko in najbujnejšim cvetjem, se dvigajo kraj morja, in kakor bele ovčice so razsejane po cvetnih tratah borne kočë. V teh kočah gospodari beda. Za Učko vzhaja žarko solnce

Maksim Gorkij v ječi.

in nima usmiljenja z bornim ljudstvom. Vsak dan vzhaja, se čudi in zopet zahaja. — Deželico obkroža kakor veliko ogledalo sinje morje, in v njem se ogledujejo beli dvorci bogatašev pa „ubavi stanci istarskih Hrvatov“. Taka je dežela, ki jo opeva pesnik, ljudstvo pa, ki v njej prebiva, je potrebno tolažbe... In pesnik je ljubi. To bi bila kratka vsebina njegovih pesmi.

Glavno, v čemer je pokazal Katalinić svojo pesniško individualnost, je vsekakor njegovo miniaturno slikanje. Par rahlih potez, par medlih konturnih barv, in pesniška slika je gotova. Z neko čudovito lahkoto ustvarja te sličice. To občuti tudi pesnik sam, radi česar si je nadel ime „Plagiator“, in poje:

„Kad se spusti nojca mirna,
i zasvietle neba dvori,
slušam tada potok hitri,
u dubravi što šumori

— — — — —
— — — — —
s tog je meni lahko pisat
sitne pjesme i chansone...

Subjektivnih pesmi ima malo, vse so skoro samo obrazi iz narave, vsi nežni in lepi. (Primeri zlasti: „Zimska pjesma“, „Serenata“, „Romanca“, „Notturmo“, „Na Opatijskoj obali“, „Studen“, „Tri pesmice s jedne žice“, „Chanson“, „Sablasti“ itd. in novejšje) V tem je podoben nekoliko našemu S. Jenku. In ravno ta produktivnost chansonov je menda vzrok, da se isti motivi tuintam ponavljajo, kar seveda pesniku ne dela časti. Posebno rad ima nočne scene, nedolžnost spavajoćih detet, cvetje in veter, ki ga ziblje. To se večkrat ponavlja. A najrajši ima morje, kadar je mirno, kadar sniva, ker je podoba njegove mirne, nerazburkane duše.

Iz teh chansonov diha povsod sveži narodni ton. Denimo sem samo en primer:

Oj, djevojko, modro oko,
eto sunca, eto cvieća,
eto ptica pjevaćica,
eto novog promaljeća,
oj!... (Str. 108.)

Ali se ti ne zdi, da slišiš iz dalje naivno hrvaško narodno popevko, ki veselo pričeta, polahko izzvoneva, kakor da bi umirala? V tem je Katalinić res mojster.

Drugo, kar ti imponira, ko si prebral knjigo, je pesnikov neomajni patriotizem. (Moderni pesniki sploh menda ne marajo več biti patriotje, ker je prišlo nekako iz mode!) Njegova lepa deželica je bila zatirana od političnih sovražnikov do najnovejšega časa, šele zdaj se je začelo obračati na bolje. Pesnik je navdušen zanjo, in to navdušenje raste ob vsaki priliki.

„Moj je narod branić krsta
svud kô junak stao, —

a sedaj mu obdaja trnjevenec junaško čelo.
Pesnikovo dušo pa

„čuva žar slobode sveti“ (str. 58.)

in te slobode hoće podariti tudi svojemu zatiranemu narodu. Vedno upa lepših dni in to v najbližji prihodnosti. V tem upanju živi:

„Brzo će, brzo slobode danak
otaj nam narod pozdravit strť,
robstvo će minut strašni kô sanak,
slobodu vratit junačka smrt.“ (Str. 24.)

Ko gleda na morje, na ono silno in mo-
gočno morje, po katerem so plula nekdanj slo-
vanska jadra, poloti se ga žalost. Tedaj je bil
Istran gospod, a zdaj

„Propalo je jedro. Iz kamena sada
on crnicu zemlju trdom postizava,
da si spasi djecu sićušnu od glada,
da mu mila kuća bez potrebe spava.“

(Str. 56.)

Sedaj se mora truditi v potu obraza, in rodno
grudo mu namaka težki znoj. Pa vendar je
zadovoljen, saj upa boljše prihodnosti, in nje-
govo delo spremlja vesela popevka, iz oči pa
mu sije radosten pogled „za hrvatsku majku,
za rodjeno krilo“.

Revno je to ljudstvo, a Katalinić ga baš
radi tega tako vroče ljubi. Njegova ljubezen
do zatiranega ljudstva, do proletarijata, se kaže
zlasti v pesmi „Raja“:

„Gle, prolaze goli, bosí,
sátrveni, ogladnjeli,
za korícu crna kruha
borba im je život cíeli.“ (Str. 118.)

Ali se ti ne zdi, kakor bi videl pred seboj
tropo teh sirot, kako hodijo od hiše in pro-
sijo miloščine? Bogatin živi v izobilju, nima
usmiljenja zanje, dasi so mu bratje. Ob takih
prizorih se poloti pesnika trpka ironija:

„I ta svijet jošte trubi
i o bratstvu i slobodi“,

proletarijat pa vabi k sebi, da bi ga tolažil:

„Amo, čelo to da ljubnem,
kuda mučni znoj ti tekô!
Amo ruku ožuljenu
na grud moju ... mi smo braća.“

Kdo bi trdil, da ni to pravi pesnik, ki ima
srce tudi za trpeče sloje?!

Knjiga sama je razdeljena v štiri dele:
„Prvi glasi“, „Mrtvoj majci“, „Novi zvuci“ in
„Poslednji glasi“. Zlasti lep je cikel „Mrtvoj
majci“. S pesnikove lire zvene melanholični
akordi, mehki, ljubeznjivi, žalostni; ta žalost
pa ne prehaja nikdar v resignacijo in obup.
Ljubljena majka mu je umrla, in izbral si je
drugo, Hrvatsko; nad njim pa čuva Bog, ki
bo tudi njega vzel k sebi ter ga združil z
majko.

Najmanjši, a tudi najslabši je prvi del. Pes-
nim se pozna še mladostna nesigurnost, s
katero so zložene. Preveč je tudi dedikacij, ki
niso nič posebnega. Boljše bi bilo, da bi bil
Katalinić izpustil „Prve glase“ in jih morda
nadomestil z drugimi novejšimi verzi. Tudi po-
staja tuintam v svojem navdušenju nekako trivi-
alen. (Prim. „Posmrtna osveta“ str. 16.) Nič
preveč se ne poda v lepi umetnosti italijanska
psovka „Schiava“ ali pa sledeči verzi:

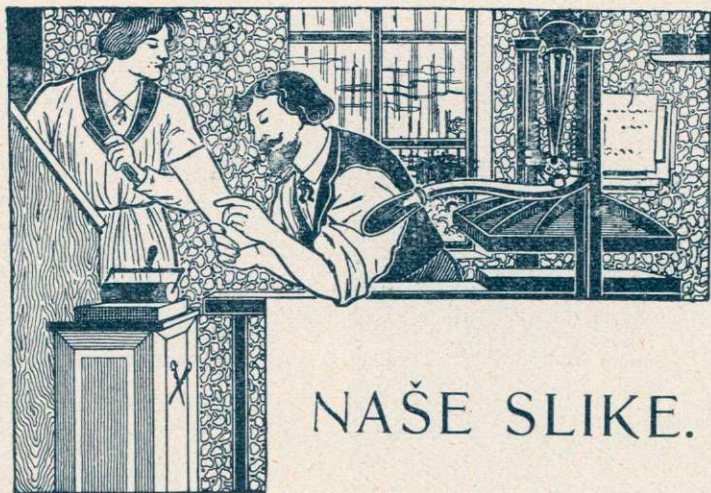
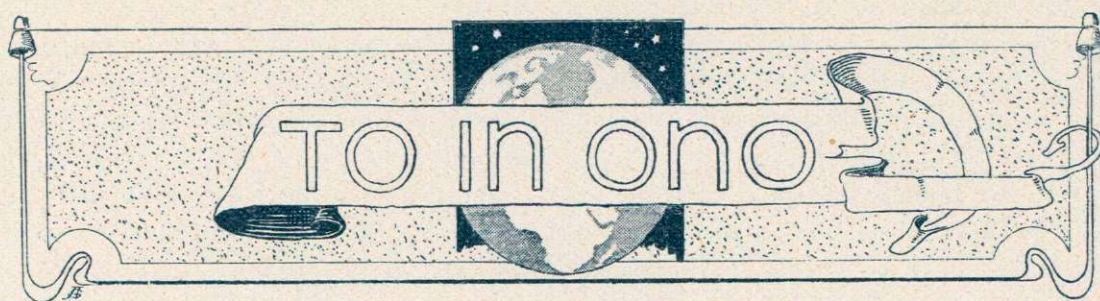
„Oj, stante, kleta
pobješnela pseta!“

Dalo bi se navesti še več primerov. Narod
se ob takih „krepkih“ izrazih morda kaj bolj
navduši, a pri tem trpi umetnost, ki zahteva
tudi svoje.

Končna sodba bodi: Katalinić je darovit
pesnik, in Istra in ž njo cela Hrvaška je lahko
ponosna nanj. Šteti ga smemo med najboljše
novejše pesnike hrvaške. Globoko zamišljenih
od in himen pri njem zaman iščemo; njegove
pesmi so lahke, neprisiljene, z njegove lire pa
zveni mehka narodna struna. Katalinić! ot bu-
ditelj in osvobodjevatelj svojega naroda, stoječ
na braniku že petino stoletja, pa s ponosom
pokaže lahko na svojo mladost: „Non vixi
frustra!“

Leop. Turšič.

NAŠE SLIKE.

Nagrobni spomenik (str. 73.), ki ga je izklesal g. A. Gangl, je fino umetniško delo, ki krasi grob gospe Murnikove na pokopališču sv. Krištofa v Ljubljani. Ob gomili žaluje reven starec za dobrotnim srcem, ki trohni v grobu, in sirota mu joka ob vznožju. Angel pa ju tolaži in jima kaže z roko v nebo, da je tam kraj, kjer najdeta utehe in pomoči.

Prizor z Neve (str. 69), katerega nam kaže slika A. Beggrova, je slikan začetkom zime, ko pokriva že sneg peterbuiške strehe, a vendar Neva še ni zamrznjena in še plovejo ladje po njej. Pozneje pa reka tako zamrzne, da se vozijo čez njo. V ozadju se vidi Vasiljevskij ostrov z mnogimi tovarnami.

„Na pašo“ gre živina na Zvěřinovi sliki str. 89. Zvěřina je risal mnogo prizorov z dalmatinskih obal. Vse se odlikujejo po jako ostrim karakteristikam, ki prehaja že kar v karikaturu.

Prizori iz Londona nam kažejo nekaj velikomestnega življenja, s katerim se bavi g. dr. Lampe v svojih „Izprehodih“. Slika na (str. 32.) prve številke nam predstavlja obrežje Temze v najelegantnejšem delu mesta. Krasni stavbi zadaj sta velika hotela „Cecil Hotel“ in „Savoy Hotel“ in še naprej je „Temple“. Visoki obelisk ob bregu je takozvana „Kleopatrina igla“, katero so Angleži pripeljali iz Egipta in tu postavili. „Pred Angleško banko“ (str. 97.) je središče londonskega prometa. Bančno poslopje je nižja zgradba brez oken. Na desni je palača z grškim stebrovjem; to je borzno poslopje. Na strani gledavčevi je „Mansion House“, stanovanje „lord mayorja“, londonskega župana. Slika na str. 105. pa nam kaže v ozadju kupolo katedrale sv. Pavla. Čez ulico je speljana železnica, katere lokomotiva se ravnokar pribli-

žuje. Koliko voz in ljudi se tu dan na dan v ne-trudni delavnosti peha za vsakdanji kruh!

Blaženi Marko Križevčan. Časten je bil dan 15. februarja za Hrvate. Tega dne so v Rimu slovesno prišteli med blažence katoliške cerkve Hrvata Marka Križevčana. Bila je velika slovesnost v cerkvi sv. Petra, katere so se poleg svetega očeta udeležili najvišji cerkveni knezi, zastopniki raznih držav in neštivilna množica ljudstva.

Blaženi Marko je bil rojen v Križevcu na Hrvaškem l. 1588. Iz njegove rodbine je izšlo mnogo junakov, ki so se borili za čast Hrvaške z mečem v roki. Mladi Marko je bil od rane mladosti pobožen in ukaželjen. Starši so osemnajstletnega mladeniča poslali v štajerski Gradec, kjer je študiral na „Ferdinandovem zavodu“, ki so ga vodili očetje jezuiti. Kot dijak je izvrstno prospeval v naukih in je postal l. 1609. magister filozofije in fizike. Tedaj se je odločil, da vstopi v duhovski stan, in je postal klerik ter vstopil v jezuitski red. L. 1611. so ga poslali predniki v Rim v „Collegium Germanicum“, da tam študira bogoslovje. Ko je dovršil nauke, so ga poslali zopet nazaj v domovino.

Na Ogrskem so se takrat silno širili Lutrovi in Calvinovi krivi nauki. Šavni in apostolski ostrogonski nadškof Peter Pázmány, ki je zbiral okoli sebe može, odlične po učenosti in čistosti življenja, je pozval k sebi tudi Marka Križevčana in mu je izročil opatijo v Seplaku, dve uri od Košica. Marko je v Košicu večkrat obiskal svoja prijatelja o. Štefana Pongraca in o. Melhiorja Grodeckega, oba tudi iz družbe Jezusove. Prvi je bil rojen v Šleziji, drugi pa na Erdeljskem. Vsi trije so z besedo in zgledom utrjevali katoličane in izpreobračali krivoverce.

Zgodilo se je pa, da se je tedaj Gavro Bethlen združil s Turki proti habsburški vladarski hiši, da jo izžene iz Ogrske. Njegov poveljnik Jurij Rákoczy je l. 1619. vzel Košice, kjer so začeli kalvinci preganjati katoličane. Prve žrtve tega nasilstva so bili omenjeni trije jezuitje. Ponoči so sovražniki pridrli v stanovanje, kjer so prebivali skupaj. Vse tri so slekli in pretepali, da so se zvijali v groznih mukah. O. Marku, ki je bil član ostrogonskega kapitelja, so obljubili svobodo, ako odpade od katoliške vere; ker se ni udal, so ga začeli mučiti. Obesili so ga in žgali z gorečimi zublji. Ko so ga popolnoma izmučili, so mu odsekali glavo. Neustrašeni vojak Kristusov je

vztrajal značajno do smrti. Tudi oba tovariša sta pretrpela podobno smrt in sta prišteta blaženim.

Tako je umrl blaženi Marko Križevčan. Koliko se dandanes govori in piše o „nestrpnosti“ katoličanov! A zgodovina nas uči, da so vsikdar bili katoličani od sovražnikov naše cerkve najljutejše preganjani. O tem nam priča veliko število mučnikov, med katerimi je tudi ta odlični sin hrvaškega naroda. Danes pa, ko ga je sam poglavar katoliške cerkve javno proglasil za plemenit vzor značajnega katoličana, se radujemo z vso cerkvijo, da je dosegel sin jugoslovanskega naroda toliko slavo, zaslužno z delom, svetostjo in mučeniško krvjo. Bodi njegov zgled v bodrilo našim rojakom!

„Prijazna sosedca“ (stran 113.) si krajšata čas v svoji tesni ječi, v katero ju je zaprla človeška znanost. V zverinjaku imata slon in nosorog svoji celici drug poleg drugega. Vseh skrbi za svoj obstanek sta prosta, ker dobita vsak dan svojo hrano v določenem času in imata za to samo eno dolžnost: da sta lepo mirna in se dasta ogledovati od radovednežev, ki se jima čudijo. Pri tem sta postala čisto krotka in prijazna. Tudi divjemu nosorogu se je pomirila vroča kri in prav zadovoljen je, če se stegne sosed k njemu in ga s svojim rilcem boža po licu. V službi znanosti sta se oba civilizirala, in če ne bi oba imela tako strašno debele kože, bi jima človek pripisoval celo občutljivo nežnost. Upajmo, da ostaneta taka prijatelja!

Razstava vajenskih del je bila decembra meseca v Ljubljani v Mestnem domu. Na naši sliki str. 121. se vidijo razni izdelki, ki delajo čast mladim obrtnikom.

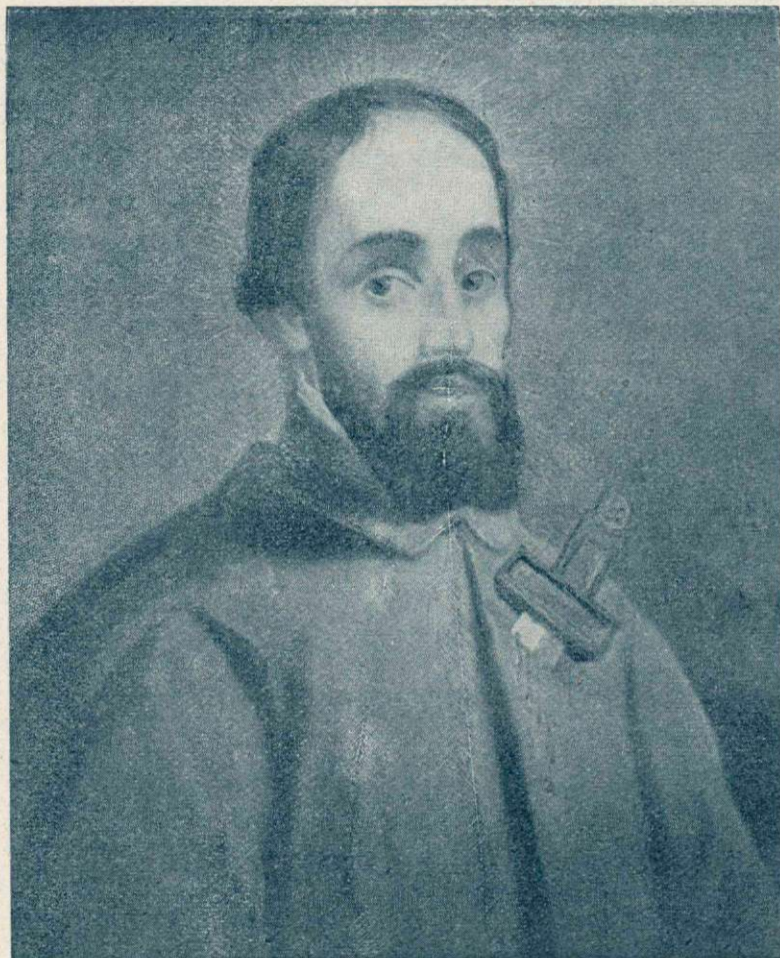

Dr. Matija Prelesnik.

„Dom in Svet“ žaluje ob gomili enega svojih najboljših in najzvestejših sotrudnikov, dobrega znanca naših naročnikov, katerega povesti smo zdaj že četrto

leto priobčevali na uvodnem mestu. Bogdana Veneda ni več...

V novoletni noči je prominul previden s sv. zakramenti veleč. g. dr. Matija Prelesnik, studijski prefekt v ljubljanskem semenišču. Bolehal je že delj časa in slednjič je šel v „Leonišče“ iskat si ljubega zdravja. Huda zlatenica in srčna hiba sta mu ugasnili luč življenja. Rojen je bil 7. januarja l. 1872. v Dobropolju na Dolenjskem. Gimnazijske študije je dovršil v Ljubljani. Bil je vedno odličnjak, in sicer vedno prvi v razredu. Bog mu je podaril lepe, velike darove. Že kot gimnazijec je kazal posebno spretnost v pisateljevanju v „Domačih vajah“, ki jim je bil kot osmošolec urednik. Leta 1892. je dovršil maturo z odliko,

BLAŽENI MARKO KRIŽEVČAN. PO STARI SLIKI.

nato je vstopil v ljubljansko bogoslovno semenišče, kjer se je marljivo bavil z bogoslovnimi študijami; pri tem pa ni zanemarjal peresa. Ves prosti čas je posvečeval pisateljevanju. Priča temu so razne povestice in pesmi, ki so jih prinašali „Pomladni glasi“. Kot bogoslovec četrtoletnik je pod imenom Bogdan Vened je spisal dolgo epično pesem „Ženitev vojvode Ferdulfa“, ki jo je izdala „Knezova knjižnica“. L. 1895. je bil posvečen v mašnika. Nato je šel za kapiteljskega vikarja v Novo mesto, kjer je ostal tri leta. Kljub temu, da je imel mnogo službenih poslov, je v teh treh letih dovršil tri bogoslovne rigoroze v

Gradcu. Da bi se še

bolj spopolnil v bogoslovnih študijah, je Prelesnik l. 1899. odšel na Dunaj v višje duhovsko izobraževališče pri sv. Avguštinu, kjer je ostal eno leto. Tam je s hvalnim uspehom dovršil zadnji biblični rigoroz ter bil l. 1900. promoviran v doktorja bogoslovja. Ko se je povrnil v domovino, je bil imenovan semeniškim prefektom, kar je ostal do svoje smrti. Ves ta čas je z večine preživel v svoji sobi ter se bavil s pisateljevanjem. Zadnja leta je bil sotrudnik raznim listom. V „Kat. Obzorniku“ je izdal tehtni zgodovinski spis „Protireformacija na Kranjskem“ in pa spis: „O katoliških redovih“. Zlasti vnet sotrudnik pa je bil „Dom in Svetu“. L. 1902. je izdal „Nesrečno zlato“. Potem je začel z globoko zamišljeno trilogijo. L. 1903 je izšel prvi del: „Naš stari greh.“ Lani je izhajal drugi

del: „V smrtni senci.“ Za letos je pripravljajl tretji del: „Vineta.“ Še na postelji je spisal rokopis za poglavje, katero priobčujemo v tej številki. Tako je delal, dokler je še mogel gibati z roko. Njegov duh je bil do zadnjega čvrst, in njegova neusehljiva domišljija je snovala zgodbe starih Polabcev, dokler je ni zagrnil črni zastor neizprosne smrti. Komaj vidne in skoro nečitljive so črke, s katerimi je s svinčnikom v postelji pisal zadnje poglavje.

Občutna izguba je zadela naš list in slovensko slovstvo, katero žaluje za enim svojih najboljših talentov. Dr. Matija Prelesnik je bil blaga duša, ženialen um najobsežnejšega znanja. Povest „Vineta“ ostane

Otoku pri Mošnjah. Še ko je bil dijak, se je vsa njegova rodbina izselila v Ameriko in ga pustila samega v stari domovini. Ko je Resman doslužil pri vojakih, je postal uradnik pri južni železnici. Služboval je v Zagorju in v Borovnici, v Št. Petru na Krasu, v Karlovcu, v Sisku, v Zagrebu, na Rakeku, v Divači in v Trstu, kjer je bil tajnik delavskega podpornega društva. V Nabrežini so ga kot Slovenca skrivaj imeli pod policijskim nadzorstvom. Služboval je potem v Velenju in v Zalogu. Iz Velenja bi bil moral priti v Divačo, a vlada je zahtevala, da Resmana ne smejo več poslati na Primorsko, in tako je prišel v Zalog. Pred dvema letoma je Resman šel v

RAZSTAVA VAJENŠKIH DEL V LJUBLJANI.

FOTOGR. FR. VESEL.

za zdaj nedovršena, ker bi jo bilo težko nadaljevati v originalnem, samoniklem, globokopesniškem slogu Prelesnikovem. Naj nam vstane kmalu zopet slovanski bard, ki nam bo v tako pestrih slikah predstavljal temno zgodbo srečnih in nesrečnih dni naše davne zgodovine!

Bogdanu Venedu svetila večna luč, med nami pa mu bodi časten in nevenljiv spomin!

Ivan Nep. Resman. Dne 5. januarja t. l. je po kratki bolezni umrl Ivan Nep. Resman, postajenačelnik južne železnice v p. Rojen je bil 16. maja 1848 na

pokoju. Mnogo je žrtvoval za narodne namene. Podpiral je mnogo dijakov in društev, sodeloval, kjer je bila prilika, agitiral in navduševal ljudi. Pred nekaj leti je zbral svoje pesmi in jih izdal v posebni knjižici, naslovljeni „M o j a d e c a“.

Veliki koncert „Glasbene Matice“ je dne 8. jan. popolnoma uspel. Nastopilo je 160 pevcev in pevk, orkester je štel 60 članov. Skladbe so bile vse na vrhuncu glede izbere in izvajanja. Fibichova „Pomladna romanca“ nam je že znana. Poleg Vendlerjeve „Zveste ljubice“ je pa najbolj ugajala Novákova „Nesrečna vojna“, energična balada z izrazito in močno deklamacijo. Nekaj novega so bile Mokranj-

čeve „Srbsko - makedonske narodne pesmi z Ohrida“, v katerih je turobni značaj balkanski izražen v čudnih, vendar globoko čuvstvenih melodijah. Koncert je zaključil Dvořákov „Slavnostni spev“. Sodelovali so gdčna. Mira Dev (sopran), g. Julij Betetto (bas) in g. Kraus (violončelo).

Voditelji avstrijsko-ogrske politike.

Danes prinašamo slike treh mož, ki vodijo sedaj politiko našega cesarstva. Novo leto je prineslo Avstriji novega ministrskega predsednika, ker je odstopil dr. pl. Koerber. Cesar je poklical na to mesto dr. Gautscha.

Dr. Pavel baron Gautsch pl. Frankenthurn je bil rojen 26. februarja l. 1851. L. 1874. je vstopil v naučno ministrstvo, l. 1881. je postal ravnatelj Tere-

Baron Gautsch, pl. Frankenthurn,
avstrijski ministrski predsednik.

zijanske akademije. Dne 5. novembra l. 1885. je bil imenovan ministrom za uk in bogočastje v Taaffejevem kabinetu, s katerim je odstopil 12. novembra l. 1893. Kakor znano, je baron Gautsch l. 1887. odstranil več srednjih šol, sicer pa se je prilagodil intencijam grofa Taaffeja. Pozneje je bil kurator Terezijanišča, l. 1895. bil poklican v gosposko zbornico in 30. sept. 1895 je zopet prevzel naučno ministrstvo v Badenijevem kabinetu. Ko je moral grof Baden dne 28. novembra 1897 odstopiti vsled nemške obstrukcije, je baron Gautsch bil pozvan, da sestavi novo vlado. Imel je izvršiti dve nalogi: napraviti premirje med Čehi in Nemci ter od ogrske vlade doseči za Avstrijo ugodnejšo pogodbo. Ni se mu posrečilo ne to, ne ono. V Pragi so znani nemiri onemogočili pravna pogajanja in baron Banffy, tedanji šef ogrske vlade, je odločno odklonil zvišanje ogrske kvote, kar je bil že obljubil grofu Badeniju.

Dne 5. marca 1898 je baron Gautsch odstopil, ko je še skoraj zadnji dan razveljavil znani Badenijski jezikovni naredbi za Češko in Moravsko ter izdal novi, s katerima je hotel ukrotiti nemško obstrukcijo ter

Graf Štefan Tisza,
ogrski ministrski predsednik.

svojemu nasledniku grofu Thunu olajšati posle. Leto pozneje je bil po smrti grofa Hohenwarta imenovan predsednikom najvišjega računskega dvora. Baron Gautsch torej ni novinec na ministrskem sedežu. On pozna dobre in slabe strani avstrijskega parlamenta, ima izkušnje in pogled v zmedene parlamentarne razmere. Ker so trgovinske pogodbe malone končane in so izpremembe na ogrski nagodbi skoraj izključene, obrnil bode vso svojo skrb na notranjo politiko, da omogoči delavnost zbornice. Njegovo prvo delo je bilo, da je povabil voditelje raznih strank, da izve

Graf Agenor Goluchowski,
avstro-ogrski minister zunanjih zadev in predsednik skupnega ministrskega sveta.

za njihove zahteve. Tudi Slovenci so mu pojasnili, kaj zahtevajo.

Na Ogrskem pa ima državno krmilo v rokah grof Štefan Tisza. Hude boje je preživel ogrski parlament

zadnje čase. Opozicija, ki dela za popolni odpad od Avstrije, je stopila v obstrukcijo in je preprečila delovanje zbornice. Večina je sklenila nato nov poslovnik, po katerem je bila onemogočena vsaka obstrukcija, ker je dobilo predsedstvo moč, da zabrani debate in odstrani obstrukcioniste. Manjšina pa ni hotela pripoznati poslovnika. Prišlo je do boja v zbornici, v katerem so opozicionalni poslanci razbili ministrske sedeže in opustošili zbornico. Bila je nasilna parlamentarna revolucija, proti kateri ni ostalo grofu Tiszi nobeno drugo sredstvo, nego razpust državne zbornice in nove volitve. Pri volitvah je pa liberalna vladna stranka doživela občuten poraz.

Razmerje našega cesarstva do drugih držav pa vodi grof Agenor Goluchowski, potomec stare poljske plemiške rodbine. On je že mnogo let minister. Avstro-ogrsko monarhijo drži v „trozvezi“ z Nemčijo in Italijo; tudi z Rusijo so zadnji čas bolj razmere, zlasti na Bolgarskem postopata obe državi skupno. Ker imata Avstrija in Ogrska skupna ministrstva za finance, za vojaštvo in za zunanje zadeve, je grof Goluchowski tudi predsednik skupnega ministrskega sveta.

František Pravda (Vojtěh Hlinka). 8. decembra je umrl v Hrádku pri Sušici starosta čeških pisateljev, duhovnik Vojtěh Hlinka (psevdonim František Pravda). S Pravdo je odšel v večnost vzor češkega rodoljubnega duhovnika-buditelja, ki je znal s svojim peresom odpreti dušo češkega ljudstva in črpati iz nje lepe slike iz npravnega in preprostega življenja vaškega češkega ljudstva. Doživel je 88 let; in ako pomislimo, da je rajni izgubil že pred nekoliko leti posluš in vid, je bila za njega smrt pravzaprav rešitev. — Pravda se je porodil dne 17. aprila 1817 v mali vasi Nekrasinu pri Henrikovem Gradcu, kjer je študiral gimnazijo; l. 1836. je študiral v Pragi filozofijo, potem na Dunaju in v Pragi bogoslovje. L. 1842. je imel prvo sv. mašo v Pragi na Karlovo. Opravljal je razne duhovniške službe v Jarošovu, Kvilicah in končno je sprejel vzgojiteljsko službo pri grofovski družini v Hrádku pri Sušici (1847), kjer je ostal do svoje smrti. Tu je šele spisal prvo svojo pripovedko „Dvě svatby najednou“, katero je Václ. Štulc l. 1848. objavil v „Blahověstu“ s psevdonimom František Pravda, ker v povesti nastopa kaplan istega imena. In od tistega časa je bil Vojtěh Hlinka pisatelj František Pravda. Zanimivo je, da je Pravda živel v svojem zatišju kakor ruski pisatelj Tolstoj. Ob prostem času je bil mizar, knjigovez in ključar. Ko ga je l. 1897. povodom njegove osemdesetletnice obiskala deputacija „Mája“, društva čeških pisateljev, se je pobahal Pravda tudi s krtačo kot z lastnoročnim izdelkom. — Pravda je spisal celo knjižnico povesti; njih skupno zbirko je izdal zalagatelj J. L. Kober v Pragi v trojni izdaji: za omikance, za ljudstvo in za mladino. Namen Pravdovih povesti je ne le zabavati, ampak tudi po-

učevati. Njegovi mojstrski opisi češkega življenja, češkega ljudstva z njegovimi dobrimi lastnostmi in tudi napakami morajo zanimati vsakega bravca. V njegovih povestih ni burnih prizorov, dejanje se razvija mirno in naravno. Pravda (slovensko: resnica) je imel pred očmi res zmirom le resnico (prof. Sekanina imenuje Pravdo „prvega češkega realista“). Njegov psevdonim je bil torej zelo dobro izvoljen. V svojih povestih je Pravda opisoval rajši dobro nego zlo, bolj čednost nego greh, in kjer je vendar o grehu pisal, je storil to na tak način, da se bravcu grešnik smili. Pravda je imel tudi poseben zlog, katerega nihče ni znal posnemati; kar se čita v njegovih povestih, to se v življenju godí zmirom in zmirom, in morda je ravno ljubezen do resnice ustvarila Pravdi ta posebni zlog. Pravda pripoveduje vse v sedanjiku. Rajni ni bil pisatelj prvega reda. Nikakor! On ni imel rafiniranega umetniškega okusa; navzlic temu so nekateri njegovi spisi naravnost klasični, kakor: „František Pometlár“, „Bohatá Julie“, „Voják Nováček“, „Matěj Sprosták“, „Štěpánův Vít učí se na kněze“, „Vávra kuřák“ in dr. Za svojega življenja ni našel Pravda pri kritikih mnogo priznanja. Očitalo se mu je, da posnema Auerbacha in Stifterja. Res je Pravda zajemal gradivo za svoje povesti le iz vaškega življenja, kakor Auerbach in Stifter, in mogoče, da je spisal nekatere povesti po vzoru obeh pisateljev, toda vendar so opisi češkega vaškega življenja v Pravdovih povestih individualnega značaja, ker je Pravda risal vaško življenje tako, kakor ga je videl in duševno obdelal on sam, ne pa Auerbach in Stifter. Zato bo mogoče iz Pravdovih povesti enkrat napraviti natančno folkloristično sliko iz petdesetih let preteklega stoletja na Češkem. — *Fr. Št.*

Ferdinand František Šamberk. Baš na Sveti dan je umrl v Pragi igravec in pisatelj J. J. Šamberk, ki je spadal k onim češkim igravcem-buditeljem, kateri so igrali na odru v dobi, ko so stavili podlago za češko glediško življenje s praznimi rokami in s praznim žepom. Šamberk se je porodil 21. aprila 1839 in je nastopal na odru polnih 48 let; prvokrat je igral, ko mu je bilo 15 let. Znani igravec in pisatelj Jožef Jurij Kolár in pozneje K. Šimanovský sta bila njegova učitelja. Svojo srečo je Šamberk poizkušal tudi na raznih nemških odrih, kakor v Berlinu, Inomostu, Kraljevcu in Olomucu. Ko se je odprlo „Narodno gledišče“ v Pragi, je nastopal v njem do leta 1901. Šamberk je bil zelo omikan mož; nastopal je v raznih vlogah, a popularnega in priljubljenega ga je storila burka, travestija, karikatura. Šamberk je bil rojen komik; črpal je iz samega sebe; nobeno njegovo kretanje ni bilo tuja lastnost, viri njegovega humorja so bili neizčrpni. Včasih je stopil na oder, pa še ni izpregovoril niti besedice, in že se je smejalo vse občinstvo v gledišču. Tudi tam, kjer je pretiraval, je bil individualen. Šamberk kot dramatičen pisatelj ni bil še dosti po zaslugi ocenjen. Najbolj znane njegove

burke so: „Palackého třída č. 27“, „Kulatý svět“, „Divadelní vlak“; veseloigre: „Blázinec v prvním pochodu“, „Jedenácte přikázání“ (prevedene v več jazykov), „Břinkalovy trampoty“; slike iz češkega življenja: „Rodinná vojna“, „Josef Kajetán Tyl“, „Karel Havlíček Borovský“.

Stoletnica po smrti Stanislava Vydra. Dne 6. decembra je minilo 100 let, kar je umrl jezuit dr. Stanislav Vydra, sloveči češki matematik, pisatelj in duhovnik-rodoljub, profesor na praški univerzi. Rodil se je dne 13. marca l. 1741. v Kraljevem Gradcu. Izdal je celo vrsto spisov v latinskem, nemškem in češkem jeziku. Najboljše njegovo delo je „Historia matheseos in Bohemia et Moravia“; zanimiva je tudi njegova zbirka duhovnih govorov „Svazek kázání svátečních (l. 1799). Leta 1799. je začel Vydra bolehati in je navsezadnje popolnoma oslepel. V tem času

mija nad razvalinami Jeruzalema“, „Pot na Golgoto“, „Dopoldne Velikega petka v Jeruzalemu“ in triptih „Judež Iškarijot“. — Rodil se je l. 1857. v Kutni Hori, študiral je gimnazijo ter je vstopil v praško akademijo. Njegov učitelj je bil Swerts, katerega stil je Jenewein nadaljeval. Prvo Jeneweinovo delo je bilo „Karol IV. zida stolno cerkev sv. Vida“ (l. 1878). Potem je naslikal karton „Rakoczy“ in „Mrtvo telo Prokopa Golega po bitki pri Lipanih“ (1879). Po teh delih so sledili cikli „Pesen“ (1881), „Krvni davek“ (1883), „Lipani“ (1884) itd. Fel. Jenewein se je moral dolgo boriti za priznanje svoje individualne umetnosti. Šele l. 1893. po uspehu dela „Pot na Golgoto“ so obrnili merodajni krogi pozornost na Jeneweina, ki je bil imenovan za eksternega učitelja pri umetniško-obrtni šoli v Pragi. Popolno priznanje pa je dosegel šele pri ustanovitvi češke tehniške v Brnu. Jenewein je

BATERIJA TEŽKEGA JAPONSKEGA TOPNIŠTVA.

je narekoval svojemu pisarju prvo češko učno matematično knjigo, katero je pozneje izdal premonstrat Jandera. O. Vydra se je odlikoval ne le po svoji učenosti in pobožnosti, ampak tudi po svojem rodoljubju. Kot profesor je opominjal dijake, da naj se ne odtujé svoji narodnosti, ampak naj postanejo buditelji češkega naroda.

Feliks Jenewein. Češki slikar in profesor pri visoki tehnični šoli v Brnu, Fel. Jenewein, je nenadoma dne 2. januarja umrl. Jenewein je bil velik umetnik; njegove alegorije in njegovi biblični in zgodovinski prizori so polni globokega in silnega čuta; mikajo s svojo monumentalnostjo in pretresajo s svojo vznesenostjo, z močjo svoje tragike. Zlasti biblični predmeti so našli v Jeneweinu izvrstnega upodobitejja. V tem pogledu so najimenitnejše njegove slike: „Jere-

bil imenovan za profesorja nove visoke šole ter tako gmotno preskrbljen. Zapustil je nedodelan ciklus alegoričnih slik „Tragedija belogorska“. *Fr Št.*

Nov slovaški list. Znani zaslužni slovaški časnikar g. Karol Salva v Ružomberku je začel izdajati ilustrovan list „Slovenské ľudové Besedy“. List izhaja vsakih 14 dni in prinaša slovaškemu ljudstvu razne spise v pouk in zabavo. V programu pravi urednik: „Ker imamo vedno pred očmi, da bi naš narod brez šol, brez inteligence npravno in gmotno propadel, hočemo seznanjati slovaško ljudstvo s češko knjigo in češko šolo kot nam najbližjo in najbolj pristopno.“ Želimo g. Salvi v tem pogledu veliko uspeha, kakor sploh zatiranemu slovaškemu tisku!

Šola za časnikarje v Lvovu. Pri akademični Lvovski čitalnici so ustanovili l. 1904. časnikarski odbor pod naslovom „Kólko dziennikarskie“, v katerem so razni odlični poljski časnikarji imeli za udeležence predavanja o časnikarstvu. Predavanja so bila vedno zelo dobro obiskana, in zato se je obrnilo „Kólko“ s prošnjo do „Szkoly nauk politiczných“ v Lvovu, katere predsednik je vseučilišni rektor dr. Wladyslaw Ochenkowski, da bi se v Lvovu ustanovila šola za časnikarje po vzoru enakih šol v Berlinu, Parizu, Lillu in Novem Jorku. Mnogo poljskih časnikov je sprejelo ta predlog z navdušenjem, kakor „Kuryer Warszawski“, „Gazeta Polska“, „Biblioteka Warszawska“ in drugi; upanje je torej, da bodo imeli Poljaki prvo časnikarsko šolo v Avstriji. *Fr. Št.*

Ženski obzor. Novo polje za žensko delo se je odprlo v Galiciji. Deželni odbor je namreč dovolil,

moških rokodelcev. Židovske šivilje v večjih mestih zaslužijo na teden povprečno 6—8 rubljev (na deželi samo 2—3 rublje). Druge židovske delavke, četudi delajo 15 ur na dan, zaslužijo na teden 3 rub., včasih le 2 rublja. — Prihodnji mednarodni ženski kongres se bode letos vršil v Milanu. Med drugim se bode na shodu razpravljalo o boleznih delavk in o sredstvih proti njim. — V Zedinjenih državah ameriških je bilo od l. 1870. do 1890. — 414 ženskih v raznih uradih; sedaj jih je 4875. Število časnikaric je tudi veliko: 888 (prej samo 35); umetnic je 10.810 (prej samo 412); knjigovoditeljic je 27.777 (prej le 9).

Poljski časniki v Ameriki. V Chicagu izhaja precej poljskih časnikov, izmed katerih sta dva dnevnika: „Dziennik Chicagski“, ki ga izdajajo oo. redemptoristi, in „Dziennik Narodowy“, ki ga izdajajo laiki. Prvi je urejevan v katoliškem duhu ter je najbolj

RUSKI ČASTNIKI OBEDUJEJO.

da se ženske smejo z moškimi vred udeleževati izkušenj za občinske uradnike, kakor naprimer tajnike, blagajnike in revizorje. Kandidatinje morajo biti avstrijske državljanke, zmožne deželnih jezikov in dovolj omikane. Izkušnje se bodo napravljale pod nadzorstvom deželnega odbora in se bode zahtevalo znanje deželnih in občinskih zakonov (za tajnice), znanje knjigovodstva, sestavljanja proračunov, inventarjev ter znanje temeljnih deželnih zakonov (za blagajničarke in nadzornice). — List „Der Freund“ podaja zanimive podatke o židovskih delavkah. Od skupnega števila 76.548 židovskih delavk peča se tretji del s šivanjem in klobučarstvom; ostali del pa z različnimi rokodelstvi. Lastne delavnice ima 29.744 delavk; 21.893 je učenk. Plačilo ženskih je nižje od plačila

priljubljen med ameriškiimi Poljaki; drugi je pisan v liberalnem duhu in nima mnogo naročnikov. V politiki podpira prvi demokratično stranko, drugi pa republikansko. Izmed tednikov je najstarejša „Gazeta Polska w Chicago“, ki je bila ustanovljena pred 25 leti. Po starosti je na drugem mestu „Gazeta Katolicka“, ustanovljena od I. Smulskega. Glasila poljskih društev v Chicagu so: „Zgoda“, glasilo največjega poljskega društva v Ameriki „Związek Naroda Polskiego; „Narod Polski“, glasilo „Zjednoczenia Rzymsko-katolickiego“; „Sztandar“, glasilo „Związku Młodzieży.“ Razun tega izhaja še nekoliko listov, ki jih izdajajo razna verska ali politična društva.

Litavski tisk na Ruskem. Vsled raznih svobod podeljenih litavskemu narodu od strani ruske vlade

se je začelo živahno gibanje na književnem litavskem polju. V Vilni, kakor smo sporočili že v 1. številki „Dom in Sveta“, je začel izhajati litavski dnevnik. Razun tega lista bode v Vilni izhajal še pod uredništvom g. Ambroževiča litavski štirinajstdnevnik, ki bo posvečen čebelarstvu. V Petrogradu je že začel izhajati tudi literarni tednik s podobami z naslovom „Lietuvin laikrastis“; urejuje ga A. Smigla. —

Slovanska misel pri Poljaki napreduje.

Po izgledu češke slovanske revije „Slovanský Přehled“ je začel v Krakovu izhajati mesečnik „Swiat slowiański“ kot glasilo „Kluba slowiańskiego“, katerega predsednik je znani slavist prof. dr. M. Zdzichowski. List bo urejeval dr. Feliks Konieczny, tudi nam Slovincem še izza časnikarskega sestanka znani knjižničar vseučiliške biblioteke krakovske.

Maršal Ojama s soprogo.

Ivan Nečuj-Levickij. Malorusi so se pred kratkim pri raznih slovesnostih spominjali zaslužne delavnosti Iv. Nečuja-Levickega, ki že 35 let deluje na njivi maloruske književnosti. Iv. Nečuj-Levickij je začetnik maloruskega socialnega romana; on je prvi spoznal škodljivost onega prepada, ki deli maloruske omikance od maloruskega preprostega ljudstva ter je takoj začel v svojih povestih zidati most čez le-ta prepad. 35 let že kaže v slikah iz življenja naroda, kje je maloruska moč, kje je maloruska bodočnost. — Rodil se je dne 13. novembra 1838. v Stebnevu

(kijevska gub.) iz stare duhovniške družine. Šolal se je najprej v bogoslovski šoli, potem v kijevskem duhovnem semenišču, kjer se je pečal s francosko in rusko književnostjo. Ko je končal študije, je postal učitelj (1860) zemljepisja, računoslavlja in cerkvenoslovanskega jezika v bogoslavskem duhovnem učilišču, pozneje je opravljal službo profesorja v Poltavi, Kališu in Kišinjevu. Sedaj živi v pokoju v Kijevu. Svoje književno delovanje je začel v Poltavi; že njegove prve povesti se odlikujejo po globokem čutu in lepoti jezika. Gradivo za povesti zajema Levickij iz revnega življenja preprostega naroda. Lepe so njegove povesti „Dvi Moskovki“, „Ribalka Panas Krut“, naravnost poetična je pripovedka „Mikola Džerja“. Žalostne razmere seljakov riše s spretnim peresom v delu „Burlačka“. Levickij se pa peča tudi z razmerami maloruske inteligence, kateri odkritosrčno očita napake, zlasti zanemarjenje preprostega naroda. („Pričena“, „Hmari“.) Najboljše povesti Levickega so tiste, za katere je črpal predmete iz življenja preprostih ljudi, slabejše so one, v katerih riše razmere maloruske inteligence. Kriv pa ni pisatelj, ampak nezdrave okoliščine, v katerih inteligenca živi. V zadnjem času je začel pisati tudi zgodovinske romane („Hetman Ivan Vihovskij“); poizkušal je tudi pisati drame, literarno-kritične, narodopisne in zgodovinske razprave — ali najbolj mu uspeva družabni roman, katerega je v maloruski književnosti začetnik in najboljši predstavitelj. *Fr. Št.*

Viktor Mihajlovič Mihajlovskij. Dne 9. decembra je umrl v Moskvi ruski zgodovinar in pedagog V. M. Mihajlovskij (roj. 1846.). Bil je gimnazijski profesor in pozneje ravnatelj druge moskovske gimnazije. Spisal je dolgo vrsto temeljitih del zgodovinskih, narodopisnih in pedagoških. Njegovo najboljše pedagoško delo ima naslov: „O duši otroka“. V zgodovini se je zlasti pečal z dobo francoskega prevrata in zgodovino Vzhoda.

Julian Galaktionovič Korolenko. 8. decembra je v Moskvi umrl starejši brat z onega pisatelja sibirskih povesti Vladimira Korolenka, J. Gal. Korolenko. Ni bil sicer noben imeniten pisatelj, a vendar je njegovo ime v ozki zvezi z literaturo in publicistiko. Rajni je bil dolga leta korektor petrogradskega lista „Novoe Vremja“, potem moskovskega dnevnika „Russkija Vedomosti“. Gal. Korolenko je bil izredne pesniške nadajenosti; o tem pričajo njegovi verzi, ki jih je objavljala „Russkaja Mysl“. Svojega brata Vlad. Korolenka je pripravil za pisateljski poklic. Vlad. Korolenko sam v nekaterih spisih imenuje brata Julijana „učitelja življenja“.

Aleksander Nikolajevič Pypin, eden izmed najimenitnejših slovstvenih zgodovinarjev in kritikov ruskih, je dne 9. decembra umrl v Petrogradu. Porodil se je v Saratovu l. 1833. Vseučiliščne študije je končal v Petrogradu in l. 1860 je bil imenovan za profesorja iste univerze, ali te službe ni opravljal dolgo,

samo poldrugo leto. Vsled dijaških nemirov, pri katerih je stal na strani dijakov, je bil prisiljen zapustiti službo in se je posvetil popolnoma znanstvenemu delu. Postal je sotrudnik revije „Věstnik Jevropi“, ki jo je ustanovil I. 1866. M. M. Stasjulevič. Kot učenec slovečih slavistov Grigoroviča in Srezněvskega je proučeval Pypin najprej stare slovstvene spise ruske, ali na svojem potovanju po Evropi je začel proučevati tudi druge slovanske književnosti. Sad teh dolgoletnih študij je njegovo veliko delo „Istorija slavjanskih literatur“, ki ga je izdal skupno s Poljakom W. D. Spasowiczem v dveh zvezkih. Vseh njegovih spisov tu ne moremo navesti, omenjamo samo, da so vsi temeljiti in pisani s strogo učenjaško objektivnostjo. Oficialni krogi ruski dolgo niso hoteli priznati Pypinovega znanstvenega delovanja; šele I. 1897. je bil slovesno izvoljen za člana „Akademije Nauk“ zaradi svojega velikega dela „Istorija ruskoj literaturi“, katero je pisal mnogo let. „Mesečnik Ruskaja Mysl“ imenuje Pypina „včnega rabotnika“ in njegov nekrolog končuje z besedami: „On uměl buditi energiju i věru v svoi sili vo vsěh těh, kto iměl sčastje popast v sferu pritjaženija jego kristalno-čistoj obajatelnoj nravsvennoj ličnosti. Nevoznagradimaja utrata!“ —

Fr. Št.

Jelena Osipovna Lihačeva. 19. decembra je umrla v Petrogradu ruska pisateljica Jelena Lihačeva, ki je od sedemdesetih let preteklega stoletja stala na čelu prosvetnega in emancipačnega gibanja na Ruskem. Izpod njenega peresa je izšla vrsta temeljitih del o ženskem vprašanju. Književno delovati je začela leta 1869. v „Otečestvennih Zapiskih“. Najboljše in največje svoje delo je izdala pod naslovom „Materiali dlja istoriji ženskago obrazovanija v Rossiji“. Gospa J. O. Lihačeva je bila soproga Vladimira Ivanoviča Lihačeva, pisatelja političnih in gospodarskih študij, objavljenih v „Věstniku Jevropy“.

Vladimir Ivanovič Lamanskij. Znani ruski slavist VI. Iv. Lamanskij je obhajal v začetku januarja petdesetletnico svoje pisateljske in znanstvene delavnosti. Slavistika je bila še precej neobdelano polje, ko jo je Lamanskij začel gojiti pred 50 leti. Od takrat pa je vzrasla cela šola slavistov, kateri smemo reči „šola VI. Lamanskega“. Njegovi učenci, mnogi že sedaj skoraj starčki, imajo že zopet svoje učence. Lamanskij gleda tri, štiri generacije, in vendar je še krepak, delaven in vpliven mož. Lamanskij stoji na enaki stopinji z Aksakovom, Homjakovom itd., ki so prve zvezde takozvanega slavjanofilstva. — Rodil se je I. 1833. Profesor slovanskih jezikov in slovstev je bil neprenehoma od I. 1865. do I. 1900., ko je šel v zaslužen pokoj. Na književno polje je Lamanskij vstopil h koncu decembra I. 1854. z delom „o zbirki narodnih južnoruskih pesmi Metlinskega“. Lamanskij pozna ves slovanski svet zelo temeljito. Dasi je preiskoval večidel le arhive in knjižnice, je vendar dobro opazoval tudi sodobno kulturno in politično življenje

vseh slovanskih narodov. On ni le analiziral najdenega gradiva, ampak je znal v mrtvih spomenikih poiskati tudi duha preteklega življenja. Kot arhivar v drž. arhivu minist. narodne prosvete (1858—1862) je objavil celo vrsto znanstvenih spisov v časnikih petrograjskih in moskovskih. Samo po sebi se razume, da je Lamanskij poleg svojega znanstvenega delovanja pomagal povsod, kjer je šlo za povzdigo slovanske zavesti in za svobodo slov. narodov. —

Rusija in vojska.

Port Artur je padel na novega leta dan! Po velikanskem boju je omagala trdnjava. 14.000 vojakov na utrdbah je bilo bolnih in ranjenih. Trije generali so bili ubiti. Ves Port Artur je bil velika bolnišnica, kajti ker je toliko mesecev manjkalo sveže rastlinske hrane, so zboleli še oni, katerim so prizanesle japonske kroglice. Naša slika str. 128. nam kaže japonsko granato v primeri z velikostjo petletnega dečka. Granata udari in se razleti v drobne kosce, vse okoli sebe pokončuje. Dvanajst palcev debel oklop prebije to strašno strelivo. Vendar so vztrajali Rusi do zadnjega, dokler jim ni zmanjkalo streliva. Pomoči ni bilo upati, groznemu japonskemu ognju niso mogli več odgovarjati iz svojih topov — torej ni ostalo drugega, nego da so se vdali.

S tem pa je oproščena japonska armada pred Port Arturjem in gre s svojimi težkimi obležnimi topovi (gl. str. 124.) na pomoč maršalu Ojami, ki se še zdaj pripravlja na odločilno bitko s Kuropatkinom. V Mandžuriji ni nič novega ves teden, razen da bi bili drzni Miščenkovi kazaki na neustrašnem pohodu skoro uničili velikansko zalogo japonskih živil v Inkovu.

Tem živješe je bilo pa doma, kjer je nastala skoro revolucija. Delavci v Peterburgu so z velikansko demonstracijo zahtevali ustave od carja. V boju z vojaštvom je bilo več tisoč mrtvih in ranjenih. A o tem prihodnjič kaj več.

Danes priobčujemo le sliko pisatelja Maksima Gorkega, znanega proletarskega pripovedovavca in dramatika, kateri se udeležuje revolucionarnega gibanja z vso strastjo. Bil je že enkrat zaradi tega v ječi, a so mu zaradi slabega zdravja dovolili, da je šel na Krim. Zdaj so ga zopet zapili v Rigi. Maksim Gorkij ima posebno med dijaštvom mnogo somišljenikov, ki tvorijo celo zaroto proti carstvu.

Raznotero. Pismeni jezik češki je starejš nego pismeni jezik francoski, angleški itd. Sedanja pismena češčina vlada že od dob „Kralicke biblije“ (I. 1593.), torej čez 300 let. Sedanji pismeni jezik nemški izvira šele iz 18. stoletja. — Prvi češki časnik je izšel v Pragi v septembru I. 1597.; prvi nemški časnik je začel izhajati I. 1615., angleški I. 1622., fran-

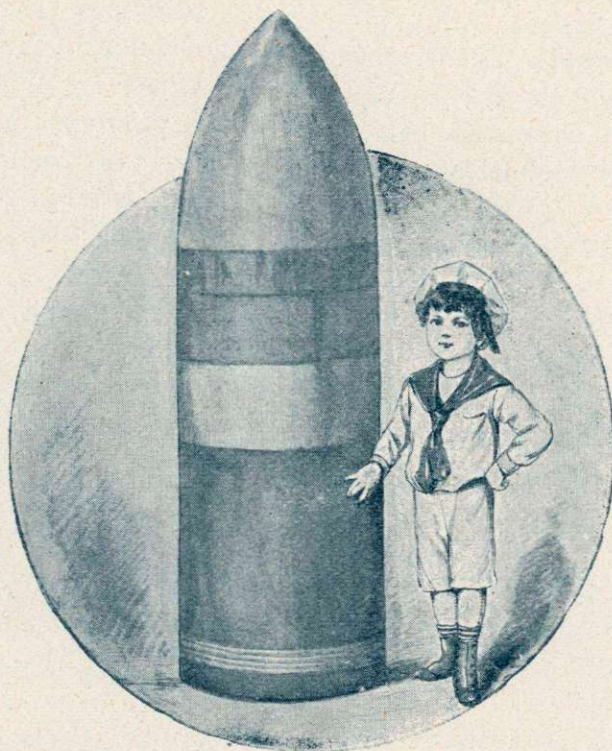
coski l. 1632. — Pred kratkim je umrl **F r a n č i š e k A n d r e j H o f e r**, pisatelj in ameriški časnikar, pravnuk Andreja Hofera. Rodil se je l. 1821. na Badenskem, l. 1848. je odšel v Ameriko, kjer je bil v državi Jowa urednik lista „Times“. — V zadnjem času sta umrla tudi dva imenitna moža: **G r o f L u i g i P a l m a d i C e s u o l a** (roj. l. 1832. v Turinu) in pa orientalist dr. **E m i l S c h l a g i n t w e i t**. Prvi je živel od l. 1860. v Zedinjenih ameriških državah, za katere je preiskaval starine na Cipru in je izdal o tamošnjih izkopinah zanimivo delo. V New-Yorku je ustanovil „Metropolitan Museum of art“. Drugi se je rodil l. 1835. in je spisal dela: „Buddizem v Tibetu“, „Kralji tibetski“, „Indija v besedah in podobah“ in dr. Prevajal je tudi zelo spretno iz tibetskega jezika.

Zanimivo statistiko časnikarstva je objavil francoski list „Revue Hebdomadaire“. Kar se tiče števila časnikov, stoji v Evropi na prvem mestu Nemčija, kjer izhaja 5500 časnikov, med njimi 800 političnih dnevnikov. Za Nemčijo sledi Angleška s 3000 časniki (809 dnevnikov). Na Francoskem izhaja 2819 časnikov, izmed katerih četrtina so dnevniki. Še le za Italijo, ki ima 1400 časnikov, pridejo na vrsto Avstrija, Španija in Rusija. Skupno izhaja v Evropi 20.000 časnikov. Azija ima 3000 periodičnih listov; od tega števila pripada na Japonsko polovica. V Afriki izhaja 200 dnevnikov. Časnikarstvo v Ameriki je v zadnjih letih neverjetno vzraslo: Samo v Zedinjenih državah severo-ameriških izhaja 18.226 časnikov: 2226 dnevnikov, 12.979 tednikov in 1817 mesečnikov. Vkup se razpošilja 15,120.156 iztisov časnikov.

Sainte-Beuve. H koncu decembra so Francozi obhajali stoletnico po rojstvu Sainte-Beuva, največjega kritika poleg Hipolita Taine-a. Sainte-Beuve in H. Taine predstavljata dve kritični šoli na Fran-

coskem; le-ta je bil filozof književnosti, oni pa njen dušeslovec. Taine je sam nekoč o sebi napisal, da v sebi nima niti iskricice umetniške nadarjenosti in da se peča samo z fiziologijo umetnosti. Sainte-Beuve je pa bil pesnik in romanopisec ter le dvomi o pravi nadarjenosti so ga speljali na kritično pot. Kot kritik je bil zelo smel in je najrajši ocenjeval najbolj nadarjene sodobne književnike. Kot pesnik je objavil „Pesni Josipa Delormé“ (1829), „Consolations“, „Les Pensées d'Aût“ in dr. L. 1834. je izdal roman „Volupté“. Najbolj imenitno njegovo delo so „Lundis“ (Ponedeljki), ki jih je objavljajal od l. 1850. v listu „Constitutionnel“, pozneje v „Moniteuru“ in „Tempsu“. Ob svojem času je bil Sainte-Beuve zelo merodajen, a sedaj ga francoska „moderna“ pozablja.

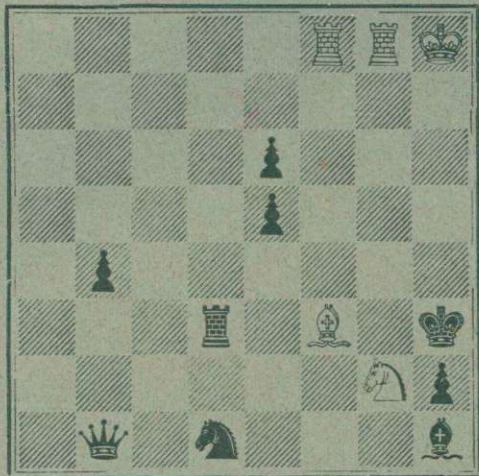
Paul Laurence Dunbar. V mestu Daytonu, ki stoji v ameriški državi Ohio, je pred nedavnim umrl 32 letni, polnokrvni zamorec Paul Laurence Dunbar, prvi in dozdej edini pesnik svojega plemena. Dunbar je bil liričen pesnik izredne nadarjenosti, katerega stavijo nekrologi na eno izmed prvih mest med sodobnimi liričnimi pesniki cele Amerike. Svoje pesmi je Dunbar pisal v materinskem narečju; ker je predmete za svoje pesmi jemal poglavitno iz narave in iz vsakdanjega življenja, ga primerjajo nekateri kritiki Burns-u. — Dunbar je bil sin kentuškega sužnja, ki je pobegnil v Kanado; njegova mati je bila tudi sužnja, katero pa je osvobodila občanska vojska. V svoji mladosti je bil Dunbar služabnik v neki gostilni in ob prostem času je čital ter se sam izobraževal. Pozneje je bil časnikar, recitator in ljudski govornik. V 30. letu je dobil boljšo službo v washingtonski knjižnici ali nevarna bolezen, ga je v kratkem vrgla v grob. Zapustil je štiri obsežne zbirke verzov, zlasti liričnih in lepe pripovedi iz življenja zamorcev.

Granata obležnega topa izpred Port Arturja.

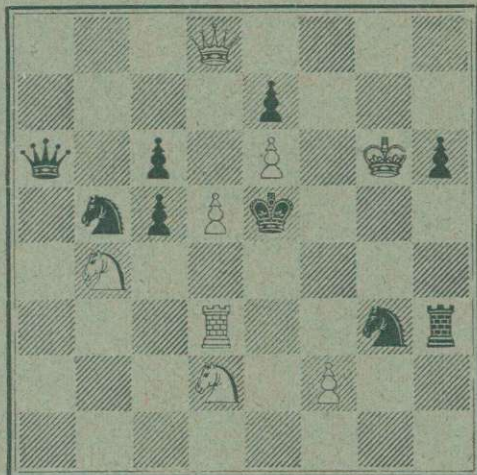
ŠAH.

Naloga 171.
Dr. E. Palkoska.
(Original.)

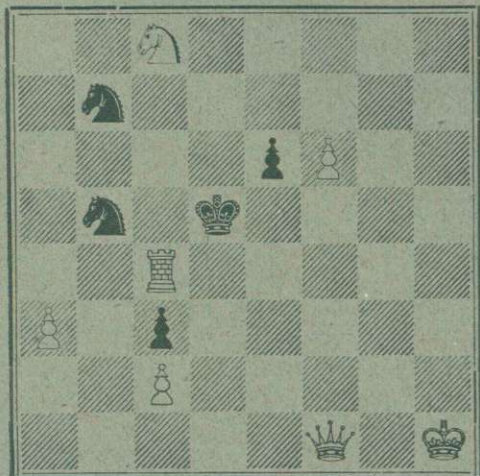
Mat v tretji potezi.

Naloga 172.
Volf Josef. Židenice.
(Original.)

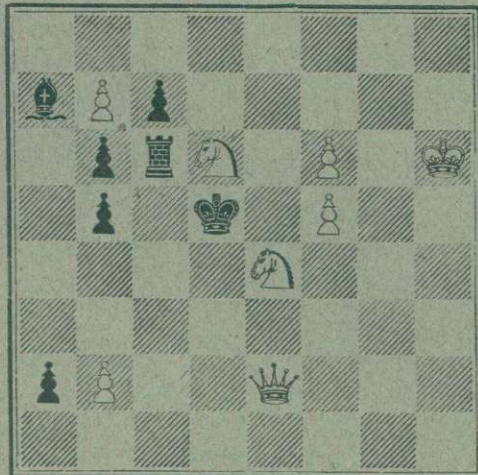
Mat v drugi potezi.

Naloga 173.
A. Uršič.
(Original.)

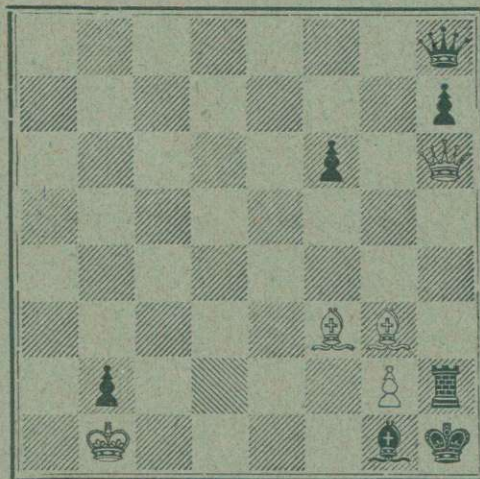
Mat v drugi potezi.

Naloga 174.
J. Braune.
(Prva objava.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 175.
E. Ferber.
D: Schachzeitung.

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v šte. 11. l. 1904.

Naloga 159. (Lh1 stoj na a8!) 1. La8—h1 ♞ 2. beli×5; 3. mat. — Nal. 160. 1. Da6, Sh8 ♞. 2. Dg6! itd.; 1.—Td5. 2. Sf2+ itd.; 1.—Tf8. 2. Dc6+ itd.; 1.—Kd3. 2. Da2 itd. — Nal. 161. 1. h4 ♞. 2. D, S. mat. — Nal. 162. 1. Tc5 ♞. 2. D, S, T mat. — Nal. 163. 1. e4 ♞. 2. D, S mat. — Nal. 164. 1. g4 ♞. D mat.

Popravek: V nalogi št. 166. stoj kmečki par (pešci) mesto h7, h6 na f7, f6 brez črnega pešca e7!

Razno.

Mednarodni šah. turnir bo letos v Ostendu in se prične 10. junija. Takoj za tem pa bo turnir v Barmenu, ki se začne 12. avgusta. V dunajskem mednarodnem armadnem turnirju je prvo darilo dobil I. Ullmann, oberstlejtant v pok. „Leipz. Tageblatt“ razpisuje mednarodni turnir za dvozložke. Sodniki: A. Kirschner, E. Schober in znani problemist B. Hülsen. Rok 1. marc; prednost imajo naloge z malo podobami — izražena pointa. „Wiener Schachzeitung“ izhaja kakor poprej.

P. n. naročnikom.

Nekaterim p. n. gospodom smo poslali na ogled tudi drugo številko našega lista. Ako se ne naročijo, blagovolijo nam obe številki vrniti. Opozarjamo pa obenem, da dajemo novim naročnikom v nagrado popoln letnik 1894 ali 1895, ali pa prvih dvanajst številk „Vojske na Daljnem Vzhodu“, ako pošljejo naročnino za celo leto vnaprej. Priporočamo torej kar najobilneje naročevanje.

Upravništvo „Dom in Sveta“.

Listnica uredništva. G. A. R.: Poročilo o „Slovenskem gledišču“ je moralo to pot žal izostati. Prihodnji mesec priobčimo poročilo o obeh mesecih. Brez zamere! — Gdčna. A. Š. v P.: Eno vinjeto že vidite danes v listu. Druge slede. Srčen pozdrav!

Popravek. V Fr. S. Finžgarjevo črtico se je vrnila neljuba pomota. Na str. 84. mora biti namesto (Dalje) — (Konec) in na str. 90. (Dalje) izostane. Črtica je namreč v tej številki končana. — Str. 89. čitaj „Zvěřina“!

SKRIVALNICA.

Sultan: Kje je pa moj vezir?